

Edebiyat ve Hikmet Araştırmaları, 2024
göçtü kervan kalmak yok..

Asım Gültekin ağabeyi Rahmetle anıyoruz..

EHAD

Edebiyat ve Hikmet Araştırmaları Dergisi

[Journal of Literature and Wisdom Researches]

Yılda 2 Sayı / Ulusal Süreli Yayın / E-Dergi

6 aylık ulusal süreli araştırma dergisi

Sayı 2 Yaz 2024 / ISSN: 3023-8919 / E-ISSN: 2980-4094 / 100 TL

EHAD Adına Sahibi/Owner: Ahmet Şimşek

Genel Yayın Yönetmeni ve Editör/General Director and Editor: A. Ömer Şimşek

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/Managing Editor: Ahmet Şimşek

Tasarım ve Web Yönetimi/Design and Webmaster: A. Ömer Şimşek

Sosyal Medya ve Reklam/Social Media and Advertising: Naime Sır

YÖNETİM YERİ/CONTACT

Adım Sok. No: 2A/1 Mimar Sinan, Pursaklar/ANKARA

Telefon/Phone: 541 399 95 00

E-posta/E-mail: edebiyatvehikmetdergisi@gmail.com

Genel ağ/Web: www.ehaddergisi.com

Sosyal Medya/ Social Media: twitter.com/Ehaddergisi/ Instagram.com/ehaddergisi

ABONELİK/SUBSCRIPTION

Telefon/Phone: 541 399 95 00/ Yıllık, 2 sayı 150 TL

BASKI/PRINT

PROJE OFSET MATBAA YAY. SAN. DIŞ.TİC. LTD. ŞTİ

Büyük Sanayi 1. Cad. Elif Sok. No: 7 / 239 Altındağ / ANKARA Sertifika no: 48192

Bu dergi Dünya Dergiler Birliği (DERGİBİR) üyesidir.

Edebiyat ve Hikmet Araştırmaları Dergisi ulusal bir dergidir. Yılda 2 sayı yayınlanır ve Türkçe İngilizce makalelere, çevirilere, analizlere, sanat metinlerine ve kitap tanıtımlarına yer vermektedir. Dergide yayınlanan makalelerden ve sanat metinlerinden yazarları sorumludur.

Yazım Kuralları

1. Ürünlerinizi edebiyatvehikmetdergisi@gmail.com adresine ürününüzün konusuna göre e-posta konu kısmına “EHAD için” notunu düşerek gönderiniz. Dolaylı gönderilen veya adresimize iletilmeyen ürünlerin sorumluluğu dergimize ait değildir.
2. Elektronik postayla gönderilen her türlü yazılı ürünün Word dosyası içinde, ürünün adı ve yazarın adı hem dosya içinde en üste hem de dosya adına yazılacak; her türlü görsel ürünün JPG veya benzer versiyonda bir dosya olarak e-postaya ek olarak gönderilmesi gereklidir.
3. Gönderilen her ürün nihai olarak gönderilmelidir. Bir başka deyişle “düzeltili şekli yeniden gönderiyorum”, “son şekli” vb. ibarelerle yeniden gönderilen aynı ürünlerin sonraki versiyonları dikkate alınmayacaktır. Gelen her ürünün ilk gönderilen versiyonu esas alınacaktır.
4. Yazım kurallarında TDK kurallarını kısmen uyguluyoruz. Dergimizin kurulma gayeleri gereği farklı kurallarda uygulanabilmektedir.
5. Metinler Times New Roman yazı karakteri, 12 punto ve 1.5 aralık ile gönderilmelidir. Gönderilen dipnotlu yazılarda Word içindeki “Başvurular-Dip not ekle” ilişimi kullanılmalıdır.
6. Paragraf girintisi TAB tuşuyla yapılmalıdır.
7. İlk kez şiir gönderecek şairlerden en az üç şiirleriyle birlikte, şiirle olan ilişkilerini de içeren kısa özgeçmişlerini de göndermelerini istiyoruz. Şiirler ve özgeçmiş bir “Word” dosyası olarak e-postaya ekleme yapılmalı. Dosya adında ve dosya içinde en üstte şairin ad ve soyadı, her şiirde o şiirin başlığı mutlaka yer almalıdır.
8. Bu taleplerimize uymayan gönderileri, malesef değerlendirmeye alamıyoruz.

Editör'den,

Bismillâhirrahmânirrahîm

Âlemlerin Rabbine hamd, salat ve selam Peygamber Efendimiz Hazreti Muhammed Mustafa'ya (sallallahu aleyhi vesellem) onun güzel ashabına ve ehli beytine olsun.

İnsanlar ve insanların yaşamış olduğu duygular içinde bulunduğu vaziyet kimseyi ilgilendirmiyor.

Bir nesli kaybetmenin eşiğindeyiz!

Hayatımız toplumca öyle sıkıntılı bir hal aldı ki kimse kimseye bir şey söyleyecek mecali yok...

Bayatlamış duygular insanlığımızı yansıtmıyor artık.

Bir derdimiz var. Belki bu dert herkesi kuşatmıyor olsa da hayatımızın bir parçası halinde...

Binlerce müslüman kardeşimizin şehit olduğu bu günlerde yaşamak çok daha zor...

Sizlere güzel cümleler kurmak isterdim. Hepimizin malum olduğu üzere ilk kıblemiz Mescid-i Aksa ve Kudüs işgal altındayken güzel cümleler kurmak buz çölünde yol almaktan farksızdır. Her daim birlik ve beraberliğimizin ötesinde bağlarımızı koparmaya çalışan Kapitalist söylemlerin ötesine geçemedikçe gerçek kurtuluşa olan inancım günden güne azalmakta..

Bu duygularla bizlere yayın hayatında yolbaşçılığı yapan Asım Gültekin ağabeyi Rahmetle yad ediyorum. Selam ederim..

Farklı Bir Nazar: Yapay Zekâ Filmlerinde Tasavvufu Aramak

İsmail Çakmak

Giriş

Modern dünyanın son yıllardaki gelişmelerine bakarsak eğer insanoğlunun bu yüzyılda hiç olmadığı kadar teknolojinin tahakkümünde kaldığını açık bir şekilde görmek mümkündür. Bu gidişatin nereye evrileceği konusunda kafalarındaki sorular oldukça müphem ve bir o kadar da muğlaktır. Elimizden düşmeyen “akıllı” telefonların insan aklına olan tesirini, tahrip gücünü hesaba katarsak; insanoğlunun kendi insani çevresine tenezzül etmeden, kendi “icadı” olan bir makineye bağlanmaktan ziyade bir “bağımlılık” sürecine girdiği, bilimsel araştırma gerektirmeyen bir mevzudur. Fakat bu bağımlılık, araştırmalara konu olmaya başlamıştır. Telefonlarımıza bir gün içinde 2617 defa dokunduğumuzu bir kenara yazarsak derinlikli düşünülmesi gereken mevzuların zarar gördüğü, sathi kaldığı gerçeğini göz ardı etmememiz elzemdir.¹ Dijital çağın gereklerine ayak uydurma olarak aksettirilen çoğu teknolojik gelişmelerin insan ruhunda açtığı yaralar git gide derinleşmektedir. Teknolojik gelişmeler “ileriye” gidip kendine çabuk mekân bulurken; kendine, dünyaya ve ruhuna “yabancılaşan” insan her geçen gün “geriye” gitmektedir.

Şimdilerde ise düşüncesi aydınlanma çağına kadar giden yapay zekâ, insanların üzerinde çok fazla kafa yorduğu konulardan biridir. Yapay zekâ; basit bir tanımlamayla, insani hasletlere sahip robotik makinelerin insana ait kimi görevleri yerine getirmesidir. Şu anda bu tür çalışmaların kısmi örnekleri olsa da bu süreçte psikolojik ve sosyolojik alt yapıların mevcut gelişmelere ne kadar hazır olduğu konusunda bazı soru işaretleri bulunmaktadır. Yapay zekâ düşüncesinin kökeni eskiye dayansa da 1950’de matematikçi Alan Turing tarafından kuramlaşarak modern bir hâl almış, 1956’da yine bir matematikçi olan John McCarthy ile ilk kez bir kavramsal çerçevede kullanılmıştı. Fakat yapay zekânın toplum hayatına nüfuz ve kitlelerin önünde arzı endam etmesi 2000’li yıllara denk gelir. Dünya’da ve Türkiye’de yapay zekâ yatırımlarına bakıldığında bu konunun ileri zamanlarda hayatımızın bir parçası olacağı da açıktır.² Yapay Zekâ konusu dini yaklaşım olarak ötelenen de bir konu değildir. Hatta gelişimin kökeninde bazı dini sebepler dahi ileri sürülmüştür. Yapay zekânın getireceği neticelerin dine uygun olup olmaya ve nasıl bir uyum sağlayacağı konusunda tedirginlikler vardır.³ Yapay zekânın -bir veri bilimi olarak- din, felsefe ve psikoloji alanla-

1Johann Hari, *Çalınan Dikkat / Neden Odaklanamıyoruz?*, çev. Barış Engin Aksoy (İstanbul: Metis Yayınları, 2023), 28, 40.

2Emin Baki Adaş-Borabay Erbay, “Yapay Zekâ Sosyolojisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 21/1 (2022), 239.

3Hasan Kafalı, “Yapay Zekâ, Toplum ve Dinin Geleceği”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 46

rındaki karşılığının ne olacağı sorusunun cevabı da “etik” tartışmalar çerçevesinde şekillenmektedir.⁴ Çünkü insan yapımı makineler/bilgisayara insan gibi düşünebilme yetisi kazandırma çabası olan yapay zekâ, insana nasıl düşünmesi gerektiğini söyleyemediğimiz⁵ bir dünyada hayli ileri adım olarak değerlendirilebilir.

Yapay Zekâ Filmleri ve Tasavvuf Rabıtası

Yapay zekâ insan hayatına henüz tam olarak girmemişken, bu konuyu gündemine alan filmlerin yapılması daha erken bir zamana denk gelir. Fakat bu filmlere ilk defa farklı bir yönden bakan Fidan Terzioğlu’nun “İnsanı İnsan Yapan Nedir? / Yapay Zekâ Filmlerine Tasavvuf Gözüyle Bakmak”⁶ kitabı oldukça kıymetlidir. Bu kıymet; insanların yıllardır izlediği bu filmlere tasavvuf cihetinden bakmamasından ileri gelmemektir. Yani bu filmler, teolojik açıdan neredeyse hiçbir değerlendirmeden geçirilmemiştir. Filmler tür olarak “bilimkurgu” kategorisine dâhil edilmiş olsa da bu bir nevi ötekinin/bilinmezliğin, yabancılığın ve tekinsizliğin, belirsizliğin anlatımıdır. Terzioğlu, bu kitapta bilimkurgu sineması içinde yapay zekâ filmlerinde “insanı insan yapan nedir?” sorusunun peşine düşer. Bu noktada insanın “kendi gerçekliğinin arayışını” temsil eden tasavvuf ile yolu kesişir. Temel argümanların öteki/ötekiliğin çerçevesi içinde tasavvufun işaret ettiği “keşfi” bir metotla hayatı anlama çabasıdır. Esasında bilimkurgu filmlerinde bilimsel ve teknolojik gelişmeler ön plana çıkarken, bu gelişmelerin neticeleri mesele edilir. İnsanın arzu ve korkuları kadraja alınırken, bu tür duyguların gerçekleşmesi hâlinde bizim ahlâki olarak nasıl bir duruş sergileyeceğimizi dramatik bir şekilde anlatır.⁷ Bilimkurgu da bir anlamda ötekiliğin en belirgin taşıyıcıları; yabancı, farklı, tarif edilmesi güç nitelikteki karakterler ve figürlerdir. Ötekiliğin sınırı, bilinmezliğin eşliğini işaret eder. Yeniliği ve değişimi arzulayan insan için bu riskli bir süreçtir. Bilinmeyen ötekinin içerdiği belirsizlik, merak insanın “kim” ve “ne olduğunu” gösterme gibi bir anlam taşır. Bu aynı zamanda “kendi tanıma”, “insanı” tanımadır. Peki, “beni” ve “ötekini” birleştiren kolektif ilişki nasıl kurulabilir? Diğer soru; insanın faydasına da olsa beşer kendi eliyle oluşturduğu teknolojinin köleliğinden nasıl kurtulacaktır?⁸

Terzioğlu, kendine hareket noktası olarak ben tasarımının öteki ile ilişkisinden dönüşebileceği bilgisini önemseyerek tasavvuf düşüncesini merkeze alır. Tasavvuf düşüncesindeki ilkelerle “ben” ve “öteki” ilişkisi bağlamında ken-

(Haziran 2019), 152.

⁴Murat Çinici-Muhammed Kızılgeçit, “Yapay Zekâ ve Din Psikolojisi”, *Diyanet İlmî Dergi*, 59 (2023), 751.

⁵John Dewey, *Nasıl Düşünürüz?*, çev. Halil Kayıkçı (Ankara: Fol Yayınları, 2022), 15.

⁶Fidan Terzioğlu, *İnsanı İnsan Yapan Nedir? / Yapay Zekâ Filmlerine Tasavvuf Gözüyle Bakmak* (İstanbul: Metis Yayınları, 2022).

⁷Fidan Terzioğlu, *İnsanı İnsan Yapan Nedir? / Yapay Zekâ Filmlerine Tasavvuf Gözüyle Bakmak* (İstanbul: Metis Yayınları, 2022), 20-22.

⁸Terzioğlu, *İnsanı İnsan Yapan Nedir? / Yapay Zekâ Filmlerine Tasavvuf Gözüyle Bakmak*, 26-27, 32.

disine bir yol haritası çizer. Bu haritada konumlandığı “aynılık” ve “farklılık” kavramları üzerinden bu ilişkinin dahi iyi müşahade edileceğine kanidir. Bu karşıt iki anlayış çerçevesinde insan “ikili” karşıtlıkları tecrübe etmek ve aşmak imkânı bulacaktır. Böylelikle insanın öteki ile olan ilişkisi de kendisini dönüştürmesi (insan-ı kâmil oluşu) için bir kapı niteliği taşıyacaktır. Terzioğlu, bu görüşlerden ilham alarak insanın yolcuğunu “beşerden insan olmaya” diye yorumlayan tasavvuf geleneği içindeki “tevhit”, tekâmül”, üzerinde durarak bunun insandaki kavrama ve derine inme yetisiyle olan bağına yoğunlaşır. Bu “tekâmül” anlayışının bir usulü vardır ve “ötekine” duyulan ihtiyaçtır bu esasında. Batıdaki bazı felsefeciler de insanın varoluşsal serüvenini “başkasının” olmasına bağlar. Bu sayede insan kendisinin ve başkalarının ne olduğunu anlar.⁹ Teolog Paul Tillich, “var olma” kavramına daha farklı bir bakış geliştirir. Ona göre insanların çoğu kendi akıllarıyla çatışma halindedir, bu yüzden de kendi öz benliklerini cesurca onaylayamamaktadır. Hâlbuki “var olma cesareti”, kişinin -içimizdeki tesadüfi olan niteliklere karşı- kendi akli niteliklerini onaylama cesaretidir.¹⁰ Bazı yazarlarca bu var oluş sürecinde kişinin kimliğini bulma çabası yine kişinin kendi belirleyiciliğine bağlanır. Her insanı kısmen “kendi tasarısı” olarak kabul eden bu görüş, insan yaşamını da süregelen seçimler dizisi olarak kabul eder.¹¹ İnsan, doğumundan itibaren maruz kaldığı dünyada beşerden insana doğru bir yolculuk yapmaktadır. Hazreti Muhammed’in (sav) de her ne kadar “beşer üstü”¹² nitelikleri olsa da Kur’an-ı Kerim’de onun da bir “beşer” olduğu vurgulanır.¹³ Bir diğer ayette “ben yalnızca sizin gibi bir insanım” diyen bir peygamber vardır.¹⁴ Buradan da anlaşılıyor ki “beşer” tabiriyle fizik ve biyolojik kanunları neyi gerektiriyorsa, onu zorunlu olarak yapan kimseyi anlatmaktadır. Allah Teâla bazı ayetlerde insanın yaratılışından bahsederken ister insan sözcüğü olsun, ister beşer sözcüğü olsun onun mahiyetini açıklarken “aynı” özelliklere vurgu yapar.¹⁵ Kur’an-ı Kerim, Hazreti Muhammed’in bizim aramıza bir insan olarak geldiği konusuna da vurgu yapar.¹⁶ Hazreti Muhammed de insana dair hasletlere sahiptir.¹⁷ Buradan anlaşılacağı üzere insan ve beşer kavramları arasında derin bir ayırım söz konusu değildir. Bu iki kavram kahir ekseriyette birbirinin yerine kullanılmıştır. Terzioğlu, beşer olmaktan insan olmaya geçiş sürecini bir “bilinçlenme” olarak görür. Yine bu durumu, tasavvuftaki “tevhit” ile bağlantılandırır. Çünkü tasavvuf düşüncesine göre de marifet “kesret” içinde “vahdeti” görebilmektir. Bunun farkına varan kişi de “farkındalık” oluşmuş, “birlik” düşüncesine ulaşmıştır. Bu yolculuk; aynı zamanda “benden”, “bize” doğru sü-

9Jean Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci (Ankara: Say Yayınları, 2019), 59.

10Paul Tillich, *Olmak Cesareti*, çev. F. Cihan Tansuk (İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2014), 41, 44.

11Abraham Maslow, *İnsan Olmanın Psikolojisi*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kuraldışı Yayınları, 2021), 199.

12W. Montgomery Watt, *Hazreti Muhammed*, çev. Erdem Türközü (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 7-21.

13Kur’an-ı Kerim Meâli, haz. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), el-İsrâ 17/93.

14el-Kehf 18/110.

15H. Musa Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Peygamber* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012), 47-49.

16 el-tevbe 9/128.; ayrıca detaylı bilgi için bkz. Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, 377-463.

17İsrafil Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 290.

ren bir vuslattır. Zaman içindeki karşıtlıklar istenmeyen bir “öteki” barındırır da bütün bunların amacı kişinin kendisini tanımasıdır. Bu yolculukta “meşakkat” insanın nasıl ilerleyeceğine dair bir rehberdir ve kendisiyle yüzleşmesinin de bir gereksinimidir. Böylelikle insanın “benmerkezci” duruşu da zaman içinde yaptığı içsel deneyimle yok olacaktır. Tarifi yapılan haslet; insan-ı kâmil motifidir. Tabir Kur’anda geçmez, ilk sufilerde de yoktur. Mümin-i kâmile ile eşdeğer olarak kullanılmış, İbn Arabi’den sonra insan-ı kâmil’e farklı manalar da yüklenmiştir.¹⁸ İnsana Allah’tan bir ruh üflendiği ayeti¹⁹ de düşünülürse insan her bakımdan Allah’ın mükemmel yapıtıdır; onun nefesiyle yaşamaktadır, onun niteliklerini yansıtan bir ayna gibidir. İnsan-ı kâmilin ilk numunesi de Hz. Âdem’dir.²⁰ Terzioğlu, düşüncelerinin altyapısını tasavvufun özüne inen metinlerle kurmaya çalışmış, yapay zekâ filmlerinde de insanı insan yapan nedir sorusuna çeşitli güzergâhlarda cevaplar aramıştır. Bu soru yapay zekâ ile insanın karşılaşmasında daha derin bir hâl almıştır. Özellikle yapay zekâ konusunu filmler üzerinden okumaya çalışan Terzioğlu, filmlerin içinde verdikleri mesajlarla rabıtalı olarak yedi filmi odak noktası seçmiştir. Varlığına anlam veremeyen başkasıyla ilişki kuramaz mottosuyla kendine bir muhit çizen yazar, ötekini anlamak, arzulanan öteki ile kurulan bağda insan ve beşer çizgisinin hatlarını belirlemeye çalışmıştır. Süreç; insandan beşer olmaya giderken insanın yaşadığı seyrü sülûk’tur. Kendine bu noktada yedi film seçen²¹ yazarın, 1999’da vizyona giren ve 2000’li yıllarda adından hayli söz ettiren “Matrix” filmi üzerine de derinlikli bir analiz yapması, filmin döneminde ve sonrasında oluşturduğu tesir bakımından oldukça önemlidir. Matrix, ilk başlarda sıradan bir aksiyon filmi olarak görülmüştür. Sonrasında verdiği mesajlar daha derinlikli okunmaya başlayınca filmin kendi içinde çok çeşitli konulara değindiği ortaya çıkmıştır. Yeraltı kültüründe Neo adıyla bilinen, işletim sistemlerinin kodlarını çözmede mahir Thomas Anderson’un yolunun Trinity adında bir kadınla kesişmesiyle hayatı bir an da gizemli bir şekle dönüşecektir. Bu kadın aracılığı ile Morpheus adında, Neo’ya göre daha farklı cümleler kuran ve siyah gözlükleri olan bir adamla tanışır. Morpheus’un, her hâlden sıra dışı/beşer üstü bir karakter olduğu çabukça sezilir. Neo’nun tavırlarına bakıldığında da şaşkınlığını gözlerinden okumak mümkündür. Morpheus, Neo’ya kırmızı-mavi renkli iki hap sunar ve bunlardan birini seçmesini ister. Mavi hap, yaşadığı dünyadır, onu seçerse yaşamı kaldığı yerden devam edecektir. Fakat kırmızı hapi seçtiği takdirde görünen dünyanın arkasındaki hakikati görecekler. Çok da bilinçli olmayan bir tercihle -belki de merakla- kırmızı hapi seçen Neo, kendini kapsüller içinde uyuyan insanların yanında bulur, uyanır ve bir iyileştirme sürecinden geçirilir. Neo, kendisini nasıl bir mücadelenin beklediğinden habersiz, büyük savaşın içine girecektir. İnsanlarla ve yapay zekâli makineler arasındaki savaş; makineler kazanmış, insanların zihinlerini kontrol

18Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarihî Tarihî* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 106-107.

19el-Secde 32/9.

20Annemarie Schimmel, *Tasavvufun Boyutları* (İstanbul: Adam Yayınları, 1982), 168.

21Bu filmler; 2001: A Space Odyssey (1968), Blade Runner (1982), The Matrix (1999), A. I. Artificial Intelligence (2001), Wall-E (2008), Her (2013), Ex-Machina (2014)

etmeyi başarmıştır. İçindeki bulundukları uykudan uyanmayı başaran insanlar “Zion” adıyla bir şehir kurarak burada mücadele eder. Bir taraftan da uyanmaya hazır bilinçtekilerle daha önce uyanmışlar onların da kendi saflarında olmalarını sağlar. Bu isyancı grup içinde yer alan Kâhin, uykudan uyanan birinin makineler ve insanlar arasındaki savaşı bitireceği kanaatindedir. Morpheus’a göre bu insan Neo’dan başkası da değildir.

Neo, Matrix denilen bir yerde, insan biçimli makinelerle savaşması için Morpheus tarafından eğitime başlar. Fakat Neo’nun, ajan görünümü (Smith) makinelerle göre hareketleri daha sınırlıdır. Onlarla baş edebilmek için Morpheus’un tedrisinden geçmesi zorunludur. Daha önce karşılaştığı Kâhin ile tekrar görüştüğünde kendisinin tahmin edildiği gibi seçilmiş/kurtarıcı olmadığına kanaat getirir. Fakat Morpheus ve ekibinin tek umudu Neo’dur. Ekibin içindeki bir ihanetle Morpheus ajanların eline düşer, Neo daha önce Kâhin’in kendisine söylediği seçimi yapmak zorunda kalır ve Kâhin’in sözleri ona artık daha inandırıcı gelir. Morpheus’u kurtarmak için Matrix’e döner. Gemide Neo’nun bir kopyasının tam fişi çekilmek üzereyken diğer ekip arkadaşları duruma müdahale ederek ihanet eden kişiyi ortadan kaldırır. Neo, tam Matrix’ten çıkmak üzereyken -ölmek-, Trinity’nin dokunuşu ile -sevgi bağı- hayata döner. Fizik yasaları onun için eskisi gibi değildir artık. Sanki yeniden doğar, ajanları öldürerek makinelerin kurduğu sisteme karşı yeni bir “gerçeklik” kapısı açar.²² Bütün bunlar filmin sadece zahiri bir yorumudur. Neo’nun kendi içinde içsel bir deneyim yaşaması ve kendisine varması için sadece bir uyanışa ihtiyacı vardır. Terzioğlu, bunu görünenlerin ötesinde bilinmeyen hissedilen fakat nasıl bir yol alacağını bilmeyen insan tipi olarak yorumlar. En başından beri Neo’nun bir arayışta olduğuna da bir vurgudur aslında. Ona göre filmde çok açıklanamayan Matrix “gerçekliğin” sembolik bir dilidir. Bu gerçekliği beş duyu organına indirmek ve bunun üzerinden bir gerçeklik oluşturmak da imkânsızdır. Zihnin ötesindeki bu tanımları, kavramları aşarak bu gerçeklik görünür hâle gelebilir ancak. İnsanın kendisini tanıyabilmesinin altında da “bilinmeyene” yaptığı yolculuk vardır. Bir seyri sü-luk da ancak bir rehber yardımıyla mümkündür. Morpheus-Neo’nun ilişkisi bu bağlamda mürit ve mürit ilişkisine benzetilebilir. Yol gösteren Morpheus, bu yolda kendi kararlarını verecek olan ise Neo’dur. Zihinsel olarak bilmek yeterli değildir, zihinsel olanın deneyime ve tamamlanmaya ihtiyacı vardır. Filmdeki savaş verilen ajanlar (Smith birden çok görünebilmesi) gerçekliğe varmanın önündeki engel gibidir. Aslında bu engeller gerçekliğe varmanın da bir koşulu-dur. Engeller aşıldığı takdirde yeni hamlenin habercisidir her şey. Mezkûr söylem, tasavvuf anlayışındaki insan-ı kâmil ve keşif âlemiyle eş değerdir. Keşif tasavvuf düşüncesinin en temel mefhumlarından biridir. Sufilere göre bu perdenin kalkması, “akılın ötesine geçerek” ve “Allah’ın tecellilerini izleyerek” mümkündür. Hatta İbnü’l Arabî tasavvufu “keşfi bilgi” şeklinde tanımlar.²³ Zira bu gerçekliğe/keşfe ulaşamamış kişi, Matrix’teki uyanamamış insanlarla aynıdır.

²²Terzioğlu, İnsanı İnsan Yapan Nedir? / Yapay Zekâ Filmlerine Tasavvuf Gözüyle Bakmak, 94-95.

²³Süleyman Uludağ, “Keşif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 25/315.

Esasen yapılan bütün savaşlar insanın sınırları zorlaması ve aşması içindir. Bu da akıl üstü bir deneyime tabi tutulmakla gerçekleşecektir. Tasavvufu başlangıçta bîrsâm (bir delilik nevi) olarak gören bazı sufiler, sonrasında (olgunlaştıkça) bir lâl hâline dönüştüğünü ileri sürer.²⁴ Neo'nun hapları seçtiği sahnedeki şaşkınlığı ile tekrar hayata döndüğü sahne düşünülürse sondaki dinginlik hâli bir olgunlaşma emaresi olarak okunabilir. Bir anlamda tasavvuftaki bahsi geçen sır²⁵, ruhtaki değişimle beraber Neo'ya da açılır. Filmde Neo'nun Kâhin ile karşılaştığı sahnede odanın duvarındaki “temet nosce/kendini bil” yazısı tasavvuf düşüncesi ile örtüşen bir ciheti işaret eder. Burası içsel bir dönüşümün temsilidir. Aynı zamanda nefsin bilen insanın rabbini bilmesi ile müsavi bir anlayışın mümessilidir. Gerçeklik algısının değişmesi, sınırların dışına çıkılması kişinin insan olma yolundaki tekâmülünü idrak etmesinin görünüşüdür. Burası kâmil tasavvufta işaret edilen keşif ile de irtibatlıdır. Çünkü tasavvuf ilmi; keşfi, zevke dayalıdır. Vecd, vücûd ve müşahade ehlerinden olmayanlara karşı kapalıdır, şeklinde tarif edilmiştir.²⁶ Tasavvuf bu konuda sirlara ermenin merhalelerini tarif eder. İlki, kalbin Allah nezdindeki huzurunu temsil eden mahâdara, bazen delillerin mutlaklığı ve bazen de zikrin tesiriyle kalp kuşatılması ile ortaya çıkar. Bundan sonra açıklık taşıyan bir delil ile kul hakkı hissetme başlar, mükâşefe hâlidir bu. Sonda ise şüpheye yer kalmadan kul hakkı kalbinde hisseder. Mükâşefe haliyle kul son aşamada mutmain bir kalbe maliktir.²⁷ Filmde Neo, keşfe ulaşamamış bir beşerdir. Yine onun içinde arayış evvelinde metafiziksel olmasa da paradoksal bir biçimde ahirinde oraya doğru yol alacaktır. Müşahhas bir zeminde yaşamına devam ederken bir anda metafiziksel bir mecraya çekilmesi özellikle haplar için seçim yapması istendiğinde gözlerden bellidir. Malum ile meçhul arasındaki çizgide kalması, bilinmeyene (kırmızı hap) doğru yönünü tayin etmesi ona korku ve şaşkınlık arasında bir his verir. Neticede sufilere benzer bir seyri sülûktur bu. Zahir bilginin akabinde batının bilgisine geçtikten sonra marifet hâline gelen bir bilgiye kavuşacaktır. İbnü'l Arabî; müşahade yoluyla alınan bir takım izlenimlerin mükâşefe yoluyla ayırt edileceği görüşündedir.²⁸ Bir diğer mevzu da tasavvuftaki aşk'tır. İstenilen emele vasıl olmak için aşk/adanmışlık hâli gereklidir. Terzioğlu'na göre bu hakikat farklı suretler de kendini göstererek kişide sürekli bir değişime vesile olur. Fakat bütün değişimler “tek” bir hakikatte birleşir. Bu insanın kendini hakikate bağlayan aşkı keşfetmesidir.²⁹ Tasavvuf da aşkı “sende hiçbir şey kalmamacasına kendini bütünüyle sevdiğine vermendir” diye tarif eder. Âşık kimse arzular, bazen hüzneler dalar ve bazen de sevinir. Sürekli bir hâlden hâle geçme vardır özünde. Âşık yüreğinin hakikate açılmasıyla ahirine ulaşır

24Kelabazi, *Doğuş Devrinde Tasavvuf / Ta'aruf*, haz. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 138.

25Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, ter. Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2014), 234-235.

26Dâvud el-Kayserî, *Tasavvuf İlmîne Giriş*, çev. Muhammed Bedirhan (İstanbul: Nefes Yayınları, 2013), 43.

27Hasan Kayıklık, *Tasavvuf Psikolojisi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 175.

28Şahin Filiz, *İslam Felsefesinde Mistik Bilginin Yeri* (İstanbul: Say Yayınları, 2014), 199.

29Terzioğlu, *İnsanı İnsan Yapan Nedir? / Yapay Zekâ Filmlerine Tasavvuf Gözüyle Bakmak*, 100-101.

sırrın.³⁰ Neo, bu sırrın hakikatine varırken mecazi aşkın merhalesinden geçer. Onu hakikate bağlayan yollardan biri de Trinity'e duyduğu aşktır. Terzioğlu'na göre Neo'yu "inzivadan" çıkaran, onun yalnızlığını gideren yine Trinity'den başkası değildir. Trinity hayatına girmesinden sonra kimi zaman mimiklerde, kimi zaman da eylemlerde Neo'nun tamamlayıcısı olduğu aşikâr bir şekilde bellidir. Baştan itibaren havf ile reca arasında ilerleyen bir karakter tipi çizen Neo, özellikle Kâhin'in sözlerinin ve Morpheus'un eylemsel yönünün tesirinde kalır. Ajanlarla olan savaşı baştan itibaren kendiyile olan savaşıdır esasında. Aldığı mağlubiyetler, ilerideki galibiyetlerin habercisidir. Neo normal şartlarda yaşamının kendi elinde olmadığı düşüncesini makbul karşılamamakta, kontrolsüzlük onun için korkutucu bir düşünceye sebep olmaktadır. Fakat onun yaşadığı deneyimler bu düşüncenin tam tersini açığa çıkarmaya başlar. Çünkü Neo'nun sahip olmaya başladığı bilgi, onu dönüştürmeye başlayacak; sınırlarının ve korkularının nitelik değiştirmesine vesile olacaktır. Bunun tasavvuf düşüncesinde tam olarak neye tekabül ettiği düşünülürse; insan olma yolunda kişinin "benlik" hissinden sıyrılmasıdır. Neo, kırmızı hâpı seçerek hem içindeki tutsaklıktan uyanmış hem de bütünün bir parçası olduğu sorumluluğunun bilincine malik olarak özgürleşmiştir.³¹ Bu minvalde Neo karakteri, kendisinden -benliğinden- kurtulan kişi olması ve aynı zamanda bir kurtarıcı vazifesi görmesi oldukça önemlidir. Kendilik hissi ona ağır bedeller ödetiyor gibi görünse de ahirinde kazançlı çıkan taraf yine kendisi olur. O kadar verdiği meşakkatli mücadelen sonra irşada erer, çevresindeki insanlar da bu irşattan nasibi alır. Başka bir görüş; filmde tasavvuf düşüncesine dair yorumlar zorlama yorumlardır. Kâhin'i mürşit, Morpheus'u rehber ve Neo'yu bir sufi olarak okumamızı sağlayacak aşikâr işaretlerin olmadığını savunur. Hâlbuki Neo ve Morpheus'u Mesih ve Vaftizci Yahya olarak okumamıza yardımcı olacak daha belirgin atıf bulunmaktadır. Bu noktada merkezine Hristiyanlığı alan filmde tasavvufi öğeler de aramak beyhude bir gayretten ileri gitmeyecektir. Hristiyanlık dışında filmde Hinduizm, Budizm, Angostizm'den parçalar bulmak mümkündür. Hatta Hristiyanlığa dair ipuçları bazı çekim planlarında açık bir şekilde gösterilmiştir. Metnin alt okumalarında Neo'nun gerçek adının Hz. İsa'nın havarilerinden şüpheli Thomas ile aynı olması, Trinity'yi de tam olarak öldükten sonra diriltmesi ve filmdeki bazı söylemlerin İncil ile örtüşmesi Hristiyanlık bağının daha güç olduğunu düşündürmektedir. Detaylı bir şekilde düşünüldüğünde film alt metin okumalarında görüntülerin altına birçok süblimal mesajın olduğunu ortaya çıkarmıştır.³²

Sonuç

Dünyanın ne olacağı ya da nasıl bir hâl alacağı modern insanın kafasındaki derin sorulardan biridir. Öncesinde akıllı telefonlarla başlayan sonrasında yapay

30Sülemî, *Sûfilerilerin Edepleri*, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Sufi Kitap, 2020), s. 80-81.

31Terzioğlu, *İnsanı İnsan Yapan Nedir? / Yapay Zekâ Filmlerine Tasavvuf Gözüyle Bakmak*, 101-102.

32Bilal Yorulmaz, *Popüler Filmlerde Din / Popüler Filmlerin Dinî Alt Metin Okumaları* (İstanbul: İstanbul Tasarım Yayınları, 2016), 42-57.

zekâya kadar ulaşan teknolojik gelişmeler her yerde arzı endam etmeye başlamaktadır. İnsan, dijital bir hengâmenin içinde sonuçta bunun nereye varacağını da bilmeden kimi zaman kaygı kimi zaman da şaşkınlıklı yaşamına devam etmektedir. Her şey bu kadar hızla akıp giderken insan kendisini bu akışta nasıl ve nerede konumlandırarak veya insanı insan yapan sorusuna nasıl bir cevap bulacak. Terzioğlu, bütün bu “kadim” soruların cevabını yapay zekâ filmlerinde arayarak bize farklı nazar açar. Bu nazarın farklı olması yazarın mezkûr filmlerle tasavvuf bağıni kurarak bir analize ve senteze varmaya çalışma gayretidir. Böyle bir çalışma için kendisine yedi adet film seçen yazar, bunlardaki bazı öğelerin tasavvuf düşüncesi ile benzerliğinden yola çıkarak -beşeri aşarak- insan olma serüveni üzerinde durur. Fakat İnsan ve beşer kavramları arasında derin bir ayırım yoktur. Kur'an'ın bazı yerlerinde Hz. Muhammed de kimi zaman beşer kimi zaman bizlere benzeyen/var olan insan olarak tarif edilmiştir. Bu tarif sembolik de değildir; Hz. Muhammed'in yaşamına bakıldığında insan/beşer niteliklerine haiz olduğu da görülecektir. Yapay zekâ ile tasavvuf düşüncesi arasındaki rabita ilk başlarda akla ziyan gibi gelebilir fakat yazarın tasavvuf okumaları ile yaptığı analizlere bakıldığında böyle bir bağın kurulabileceğine salık veriyor. Biz de yedi film arasından, bir dönem oldukça maruf olan “Matrix” filmini odak noktası seçerek yazarın vardığı sonuçları okumaya çalıştık. Filmin başkarakteri Neo'nun tanımadığı insanların rehberliği (mürşitliği) ile içinde yaşadığı içsel deneyimle insan-ı kâmil (olgun insan) mertebesine ulaşırken yaşadığı -deneyimlediği- hadiselerin arkasındaki mesajları anlamaya başladığı zaman, bütün bir parçası olarak “özgürleşme”nin başladığı süreç beraberinde gelmektedir. Seçilen filmlerin ortak özelliklerinden birini tüketim toplumunun insanların yalnızlaşarak bir objeye dönüştürmesi olarak görebiliriz. Matrix filmi, yalnız bir adamın hikâyesi ile başlar, daha sonra yaşamında seküler bir nazara sahip olan aynı kişiye iki seçenek sunulur. Neo, bu seçimde zor olanı, kırmızı hapı seçer. Bu seçim hem merakın hem de şaşkınlığın bir ürünüdür. Fakat hakikate, gerçek bir özgürlüğe ulaşması için de bazı sınırlılıkları/imtihanları aşması gerekmektedir. Hristiyan mistisizmine dair göndermeler olan filmde, yazar nasıl olmuş da tasavvuf düşüncesine isnat olacak çıkarımlar yapmıştır? Bunun cevabı, yazarın “insanı insan yapan nedir?” sorusuna cevap aramak gayesiyle yola çıkması ile başlar. Yazarın özelde tasavvuf ama genelde evrensel bir soru sorması düşünce pergelini genişletir. Çünkü insana/insanlığa yönelik soruların tek bir cevabı olmadığı gibi, mevzuların tek bir nazarı da yoktur. İster seküler ister teolojik olsun içinde insanı barından konuların çok çabuk eskimedığı de sarih bir gerçektir. Bu nazarla modern insanın anlam arayışının önündeki en büyük engel her şeye “tahakküm” etme iradesidir. Bu durum onu her geçen gün kendisinden uzaklaştırmaktadır. Yalnızlaşmaya, benmerkezciliğe, dünyevilik düzeneklerine dönüştürmektedir. Bu da kalbin katılaşmasını, kedu retini artırmaktadır. İnsan için tasavvuf düşüncesindeki mistik bilgi değeri de tam burada devreye girmektedir. Kesret âleminin derinliğinde vahdet incisinin bulunması, insanın arınması ve tekâmüle ermesi için tasavvuf düşüncesinin ilham ve keşfi işaret etmesi modern insanın

oldukça uzağına düşmektedir. “Kendini tanı” diyen insanla, “kendini bul” diyen ilahîlik arasındaki bir tefrikten ziyade birleştiricilik vardır. İnsanın nefsi ile olan mücadelesini bu minvalde düşünmek de bize farklı kapılar açabilir. Fakat kendisini tanıma gayretinde kendisine bir ayna araması, tasavvuf düşüncesinde hassaten üzerinde durulan ve kafa yorulan bir konudur. Akılla(!) donatılmaya çalışılan bir çağda manevi kaleler inşa etmeye çalışmak veya bunun farkındalığına varmak zor hadise gibi görünmektedir. Bir diğer nazar; yaşama anlam vermenin diğer bir yöntemi de istenmeyen öteki üzerinden olanlara bakmaktır. Çünkü insan cemiyet yaşamı içinde varlığını sürdüren/kanıtlamaya çalışan bir mahlûktur. Sadece kendisinden ibaret olmayan dünyada illaki ötekine de kulak vermek yaşacağı ya da maruz kalacağı seyri sülûkunu hafifletebilir. Esasında bu yaklaşım alternatif bir nazardan ziyade bir zorunluluktur. Ötekini yok saymak insanın entelektüel kapasitesini körelttiği gibi, kesretten vahdete uzanan yolları da tıkamaktadır. Yazarın tasavvufun ıstılahlarının üzerinde çok durmadan, tasavvufu yaşamın içinde bir yere oturtmaya çalışması, pratik yönüne atıflar yaparak onun insanı arındırması/tekâmüle erdirmesi konusunda bir mahreç olarak görmesi oldukça rakik bir nazarın ürünüdür. Mezkûr görüşe isnatla, tasavvufun insan yaşamı üzerindeki yapıcı/olumlu tavrı yazar tarafından da desteklenir. Tasavvufun insanı terbiye ediciliği, kâmil bir insana erişmesinde ciddi katkıları olduğu dile getiren yazar, bunun önemsenmesi gerektiğinin de üzerinde durur. Yapay zekâ filmlerinde tasavvuf düşüncesi aramak ilk başta afakî görünse de aslında aklın, vicdanın olduğu her yerde tasavvuf düşüncesine rastlamanın da bir delili ortaya konmuş olur. Çünkü hangi dine mensubu olunursa olunsun, insan âlem içinde önemli merhalelerden geçerek var oluş kaygılarını gidermeye çalışmaktadır. Yapay zekâ filmlerine bu şekilde nazar edildiğinde bize farklı kapılar açacağı mutlaklıdır.

Kaynakça

- Abdülkerim Kuşeyri. *Kuşeyri Risalesi*. ter. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand Yayınları, 11. Basım, 2014.
- Adaş, Emin Baki-Erbay, Borabay. “Yapay Zekâ Sosyolojisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 21/1 (2022), 326-337.
- Bağcı, H. Musa. *Beşer Olarak Hz. Peygamber*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.
- Balcı, İsrail. *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Çinicı, Murat-Kızılgeçit, Muhammed. “Yapay Zekâ ve Din Psikolojisi”, *Diyanet İlmî Dergi*, 59 (2023), 745-768.
- Dâvud el-Kayserî. *Tasavvuf İlmîne Giriş*. çev. Muhammed Bedirhan. İstanbul: Nefes Yayınları, 2013.
- Dewey, John. *Nasıl Düşünüyoruz?*. çev. Halil Kayıkçı. Ankara: Fol Yayınları, 2022.
- Hari, Johann. Çalınan Dikkat / Neden Odaklanamıyoruz?. çev. Barış Engin Aksoy. İstanbul: Metis Yayınları, 6. Basım, 2023.
- Filiz, Şahin. İslam Felsefesinde Mistik Bilginin Yeri. İstanbul: Say Yayınları, 2. Basım, 2014.

Kafalı, Hasan. “Yapay Zekâ, Toplum ve Dinin Geleceği”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 46 (Haziran 2019), 145-172.

Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.

Kayıklık, Hasan. *Tasavvuf Psikolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Basım, 2011.

Kelabazi. *Doğuş Devrinde Tasavvuf / Ta'aruf*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 4. Basım, 2014.

Kur'an-ı Kerim Meâli. haz. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2010.

Maslow, Abraham. *İnsan Olmanın Psikolojisi*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kuraldışı Yayınları, 11. Basım, 2021.

Sartre, Jean Paul. *Varoluşçuluk*. çev. Asım Bezirci. Ankara: Say Yayınları, 29. Basım, 2019.

Schimmel, Annemarie. *Tasavvufun Boyutları*. İstanbul: Adam Yayınları, 1. Basım, 1982.

Sülemî. *Sûfilerilerin Edepleri*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Sufî Kitap, 2. Basım, 2020.

Terzioğlu, Fidan. *İnsanı İnsan Yapan Nedir? / Yapay Zekâ Filmlerine Tasavvuf Gözüyle Bakmak*. İstanbul: Metis Yayınları, 1. Basım, 2023.

Tillich, Paul. *Olmak Cesareti*. çev. F. Cihan Tansuk. İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2. Basım, 2014.

Uludağ, Süleyman. “Keşif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/315-317. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Yorulmaz, Bilal. *Popüler Filmlerde Din / Popüler Filmlerin Dinî Alt Metin Okumaları*. İstanbul: İstanbul Tasarım Yayınları, 1. Basım, 2016. s

Watt, W. Montgomery. *Hazreti Muhammed*. çev. Erdem Türközü. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Basım, 2015.

Muasır Medeniyetin Sopası

Zeki Bulduk

Türk Aydını Türk aydını, gazete okur ve televizyon programlarına küfrederek! Güncellersek Tik Tok videoları ve Twitter verileriyle analiz yapar. Türk aydını, kendini ve sorumlu olduğu milleti ilgilendiren konulardan çok ucuz haberlerin peşine düşer. Kaba tabirle; bir kurdun peşine düşüp Anadolu sınırına gelen bozkırın saf inançlı insanı olma özelliğini yitirmiş; bir kemiğin ardında saatlerce yol giden bir itin peşi sıra gitmekten zevk almaya başlamıştır. Türk aydını, azıcık aşım, ağrısız başım sözünü şehadet gibi belleyip suya sabuna dokunmadan gusül olacağını zanneden bir aklı evveldir. Bunun yanında kanaatkâr insanları ezik gören bir görgüsüzdür. Türk aydını, eğitilmesi gereken bir halk arar ve bunu genellikle Anadolu'nun uçsuz bucaksız bozkırlarında bulur. Lakin kendisini eğitmek, geliştirmekten acizdir. Dilinde “bakın batılılar böyle medeni, şöyle gelişmiş...” ezberlerle saldırır fakir Anadolu insanına. Hep ayak bağı olduğunu düşünür bu insanların ilerlemeye. Oysa çok medeni ülkelere gittiklerinde bol bol sövdükleri Anadolu irfanına kurban olurlar. Türk aydını, batısında bir köylü, zahirinde bir jakoben, abus çehreli bir vesikalık taşır. Mutsuzdur. Bu hastalığı ise bulaştıracak insan ararlar. Çoğunlukla da bulamaz, kendi gibileri zehirleyerek ürerler, çoğalırlar. Türk aydını; değişimi sevmez. Değişene dönecek der. Lakin doğma büyüme dönecek olmanın tüm nimetlerinden sonuna kadar yararlanır. Türk aydını, Arap ya da Acem olanı sevmez. Zira her ikisi de kendisine benzemektedir: Türk aydını kendine benzeyeni sevmez! Arap, Osmanlı'ya karşı savaşmıştır, der; kendisi ise Osmanlı başta olmak üzere geçmişle savaşmayı var oluş sebebi beller. Belki de bu sebeple “geçmişine ...” diye başlayan küfürler çok tutmuştur bu topraklarda. Türk aydını, gölge savaşçısıdır; gölgeler icat eder ve yumruğunu kanatıp kendini gazi ilan eder. Ama asla bir gölge oyuncusu olan Karagöz'ün yüzüne bakmaz. Hacıvat'tan asla ders almaz. Türk aydınının düşmanlığı kan davası şeklindeyken dahi kan davalarına kan püskürtür; dostluğuysa daha fecidir, saman alevi gibi geçicidir. Bu sebeple, modern dönem Türk aydını köksüzdür. Yıldızın parladığı anlarda var olan bir balon gibi söner günü gelince. Türk aydını olmak için Kürtçülük, İslamcılık, Atatürkçülük, ilericilik, gericilik, takiye sözcüklerini illüzyonist bir üslupla söylemek kâfidir.

Yapay zekânın incelemeleri sonunda, Türk aydınında doğallık olmadığı görülmüş, basmakalıp cümlelerin papağanı olduğu tespit edilmiştir. Türk aydını, annesinin kullandığı yağı kullanmaz; annesinin yemeklerini özler. Babasının buyurganlığına savaş açar; lakin babasının lehçesi ve avazıyla seslenir. İsyan ilen malûl, itaat ile müşerref olan bu tür ömrünü çatışmaya adanmıştır. Çatışmadan zevk alması, kaosu amaç edinmesindendir. Hakikati aramak gibi bir derdi yoktur; zira tüm hakikatin onu bilmek ve bulmakla yükümlü olduğunu düşünür. Keşfedilecek bir pavyon güzeli gibi masasında bekler de bekler. Türk aydını gelenekçiliği sevmeyi, ancak atası neyi nasıl ele almışsa, aynı minval üzere işini görür, smokini olduğundan atası gibi olmadığı için övünür. Misal, Küçük Prens: Bir adam çok güzel bir icat yapmış. Ancak elbiseleri Batılıların hoşuna gitmediği için icadı dikkate alınmamıştır. Ne zaman ki kılık kıyafet devrimi yapılır, yine aynı kimse icadını bir toplantıda sunar, o gün adamın ne kadar büyük bir bilim insanı olduğuna kanaat getirilir. Tam da buradan ders almıştır; Küçük Prens'i bile Makyavel'in Prens'ini okur gibi okur. Bu veçhe ile: Türk aydını özden çok şekilcidir. Ki şekil, beden, görünüş araç değil, amaç olmuştur onda. Bu sebeple konforu önemlidir. Durduğu yer önemlidir. Duran, varlık pek önemli değildir. Türk aydını, alkışlamayı sever. Alkışlanmayı daha çok sever. Görmek değil, görülmek ister. Ama göstereceği mahareti, bu yazının üslubunda olduğu gibi, kötülemekten öte değildir. Ki, biz de “yazdığımız şeyin” halet-i ruhiyesinden ötürü bu şekil yazıyoruz; maalesef! Türk aydını, yönetenleri daima yerlerinde dursunlar ve de aydınlar yerlerini sağlamlaştırsınlar diye eleştirirler. Türk aydını, “Hayal Hastalığına” yakalanmıştır. Çaresi ise medeniyet şokudur! Bu şok ise Yunus Emre'nin, Karacaoğlu'nun ve Neşet Ertaş'ın işaret ettiği gönlümüzde mevcut olmakla birlikte, aslen dilimizde ve yüreğimizdedir. Cemiyetimiz tüm çeteleşmelere ve yabancılaşmaya karşı bir yerliler ve yersizler hareketidir! Doğulu Aydınları Aydınlatma Cemiyeti cümle Doğululara, Orta Doğululara, Balkanlara, göçmenlere, yurdunda sürgünü yaşayanlara ve dogmayı rahimden kopmak kısırlığında algılamayanlara hayırlı olsun. Türk aydınını yaratan Rabbim; Fethi Gemuhluoğlu'nu ve Nuri Pakdil'i de yarattı! Hikmetinden sual olunmaz.

Kaynak: Boğazın Sularına Atılan Kitap'tan...

Osmanlı Toplumundaki Batıl İnançlar

Yaren Çakmak*

Giriş

Bu makalede Osmanlı toplumunda görülen batıl inançlar ve hurafeler ele alınacaktır. Her toplumda olduğu gibi Osmanlı kültürü ve toplumunda da batıl inançlar ve hurafeler olduğu görülmektedir. Literatürde bu alanla ilgili yapılan çalışmaların az olduğu tespit edilmiştir. Bunun haricinde Osmanlı şairleri de bu konuyla alakalı çok fazla şiir kaleme almamış, görülen örneklerde de genellikle bu batıl inançlar veya hurafelerin daha çok benzetme yoluyla şiire yansıtıldığı görülmüştür. Bu bağlamda ele alınan makale, Osmanlı toplumundaki inanılan batıl inançları aktaracaktır.

Batıl İnanç

İnsanlar, yaşamları boyunca bir varlığa, inanışa veya düşünceye bağlanma eğilimindedirler. Bunun kişiden kişiye değişebilecek sebepleri olabilir. Örneğin; kimisi için bir şeye inanmak yaşama tutunmak için gerekli olabilir, kimisi için keyif işi, kimisi için ise bir şeyleri kontrol edebilmenin en kolay yoludur. Bir şeye inanmak için birçok sebebin olduğu yaşamda ise batıl inançların oluşması aslında bir sebep-sonuç ilişkisi olabilir. İnanç kelimesi TDK sözlüğünde “Doğaüstü olaylara, gizli ve akıl dışı güçlere, kehanetlere aşırı derecede bağlı boş inanç; batıl itikat.”¹ şeklinde açıklanırken batıl inanç ise TDK sözlüğünde şu şekilde tanımlanmıştır: “Doğaüstü olaylara, gizli ve akıl dışı güçlere, kehanetlere aşırı derecede bağlı boş inanç; batıl itikat.”²

Batıl inançlar, herhangi bir bilime veya mantığa uygun oluşumlar değildir. “Kökeninde bilgi eksikliği, şartlanma, korku, çaresizlik, belirsizlik, güvende olma ve geleceği bilme arzusu gibi nedenler olabilir.”³ Bir bakıma batıl inançlar psiko-sosyal bir olgudur. İnsan yaşamıyla birlikte oluşan ve devam eden inançlardır, tarihte birçok dönemde görülmüştür. Geçmişten günümüze devam eden batıl inançlar olduğu gibi, belli bir dönemde inanılan ve sonrasında unutilan veya yeni oluşan batıl inançlar da vardır. En çok bildiğimiz batıl inanç ise nazardır.

Batıl inançlar belli açılardan ele alındığında farklı gruplandırmalarla sınıflandırılabilir. Kaynak açısından ele alırsak şu şekilde sınıflandırılır:

Herhangi bir dini ve kozmolojik anlayışın uzantısı olanlar: Cin, şeytan ve büyü gibi inançlar etrafında oluşan çeşitli batıl inanç ve davranışlar. 2. Sosyal olarak payla-

1 “İnanç”, Türk Dil Kurumu Sözlüğü, en son değiştirilme tarihi 26 Aralık 2023, <https://sozluk.gov.tr/>

2“Batıl İnanç”, Türk Dil Kurumu Sözlüğü, en son değiştirilme tarihi 26 Aralık 2023, <https://sozluk.gov.tr/>

3“Batıl İnanç”, TÜBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları, en son değiştirilme tarihi 26 Aralık 2023 <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/>

*yaren.cakmak@student.asbu.edu.tr

şılan batıl inançlar: Kara kedi görmeyi uğursuzluk saymak veya sayı sistemlerine inanmak. 3. Doğaüstü tecrübeler: Olağan üstü algılamayı gerektiren beden dışı deneyimler. 4. Kişisel batıl inançlar: Uğurlu sayıya veya şapkaya inanmak.⁴

Bir diğer sınıflandırma ise davranış ve içerik açısından değerlendirmedir:

1. Bireyin hayattaki en önemli olaylara (doğum, evlilik vb.) ilgili inançlar: İnsanın göbek kordonunun gömüldüğü yerde yaşayacağı inancı gibi. 2. Belirli günlerde belirli işlerin yapılmasının uğur ya da uğursuzluk getireceğine inanmak: Salı günü iş yapmanın yahut yolculuğa çıkmanın, iki bayram arası düğün yapmanın, on üç sayısının uğursuzluk getireceği inancı gibi. 3. Hayvanlarla ilgili batıl inançlar: Baykuş veya karga ötüşünün ölüm haberi getireceği, kara kedi veya köpek görmenin uğursuzluk getireceği inancı gibi. 4. Din alanındaki batıl inançlar: Uluhiyet, gayb bilgisi, ölümlerden medet ummak, cinlerle ilgili batıl inançlar.⁵

Batıl inançlar herhangi bir dayanağı olmaksızın, içgüdüsel olarak oluşmuşlardır. Toplum körü körüne bağlanmıştır. Günümüzde de yaygın olarak görülen batıl inançlar vardır. Bu batıl inançlar ise kara kedi görmenin uğursuzluk getirmesi, çocuğun üstünden biri atarsa boyunun kısa kalacağı, ıslık çalmanın şeytan çağırmak olduğu, kem göz ve nazar, nazar değmemesi için tahtaya veya sert bir şeye vurulması gerektiği, dört yapraklı yoncanın şans getirdiği, baykuş ve karga ötüşünün cenaze habercisi olduğu, eve at nalı asmanın şans getirdiği, damadın gelini düğün öncesi gelinlikle görmesinin uğursuzluk olduğu, avucun kaşınırsa para geldiği veya gittiği, kulağın çınlarsa birinin seni andığı, tabakta ne kadar pirinç tanesi kalırsa o kadar çocuğunun olacağı, gözünün dalmasının misafir geleceğinin habercisi olduğu, gidenin arkasından su dökülmesi ve bu inancın çabuk gitsin çabuk gelsin şeklinde yorumlanması, hapsiye kişiye çok yaşa demenin ömrü uzatacağı, merdiven altından geçmenin uğursuzluk olduğu ve gece tırnak kesmenin iyi olmadığı gibi birçok örneği vardır.

Kimi kaynaklara göre ateş-perestlik ve put-perestlik de batıl inanç olarak anılırken, kimi kaynaklarda bu ikisi bir inanç şekli olarak geçmektedir. Ateş-perest “ateşe tapma”, put-perest ise “puta tapma” anlamına gelmektedir. Bu iki durum her ne kadar batıl inanç veya inanç şekli olarak geçse de Osmanlı şiirlerinde kendisine yer edinmiştir. Ateş-perestlik “İlk insanların ateşi yakmakta güçlük çektiği, bu sebeple ateşi yanar tutmaya çalıştıkları söylenir. Bu sürekliliğin ateşi kutsallaştırdığı ve ona dinsel bir nitelik kazandırdığına inanılır.”⁶ Klasik Türk şiirinde ise ateş-perestlik şu şekilde aktarılır:

Sevgilinin yanağı ve dudağı, renk dolayısıyla ateştir; âşığı yakıp kavurması da bu

4 “Batıl İnanç”, TÜBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları, en son değiştirilme tarihi 26 Aralık 2023 <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/>

5 “Batıl İnanç”, TÜBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları, en son değiştirilme tarihi 26 Aralık 2023 <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/>

6 Yusuf Babür, “Klasik Türk Şiirinde Gayri-İslami İnanç Unsurlarının Kullanımı”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, no:30 (Eylül 2020):165-188.

sebepledir. Bazen semender ve Nemrut gibi kavramlar etrafında ateş teşbihleri yapılır. Klasik Türk şiirinde sevgilinin yüzü/yanağı, pembe ve kızıl rengi dolayısıyla ateşe; sevgilinin yüzünün güzelliği taparcasına hayran olan âşık ise bu ateşin çehresinin meftunu bir ateş-pereste benzetilir:

Şem‘-i ruhsârun odı kıldı meni âteş-perest

Çâk-i sînemde temâşâ eyle âteşgâhuma (Fuzûlî, G. 258/2)⁷

Bir başka örnek ise: “Sevgilinin yanağında bulunan ayva tüyleri de sevgilinin al yanaklarına tapan ateşperestler şeklinde tasvir edilir:

Hâl-i la’lün iy sanem san kâfir-i Îsâyîdür

Hatt-ı haddün kâfir-i Hindîdurur âteş-perest (E. Nazmî, G. 937/3)”⁸

Put-perestlik ise klasik Türk şiirinde:

Sevgili puta benzetilir; onu aşırı derecede seven âşık ise putpereste teşbih edilir. Genellikle haç, zünnar ve kiliselerdeki resimlerle tenasüp içinde bu benzetmeler yapılır. Sevgilinin güzelliğini gören herkes, sevgiliye taparcasına âşık olacaktır. Bu da teşbih ve istarelerde putperestlikle nitelenmiştir.

Zinhâr eline âyine virmen o kâfirün

Zîrâ görince sûretini büt-perest olur (Bâkî, G. 97/4)⁹

Put-perestlik bir başka şiir örneğinde ise şöyle ele alınır:

Dünya malına taparcasına meyleden kişiler de putperest sayılır. Dünya bir kiliseye benzetildiğinde; dünyanın içindekiler put, dünyalık mala bağlananlar ise putperest kabul edilir. Kendi nefsanî arzularından başkasını görmeyen kişi, putperesttir.

Enâniyyet meyinden halk-ı âlem cümle mest ancak

Ta’alluk gayra kılmış her biri bir büt-perest ancak (Üsküdarlı Aşkî, G. 213/1)¹⁰

Osmanlı Toplumundaki Batıl İnanç Örnekleri

Türk toplumları Göktürklerden Selçuklulara, Selçuklulardan Osmanlıya hatta Osmanlıdan da Türkiye Cumhuriyetine kadar çeşitli batıl inançların görüldüğü

7Yusuf Babür, “Klasik Türk Şiirinde Gayri-İslami İnanç Unsurlarının Kullanımı”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, no:30 (Eylül 2020):165-188.

8Yusuf Babür, “Klasik Türk Şiirinde Gayri-İslami İnanç Unsurlarının Kullanımı”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, no:30 (Eylül 2020):165-188.

9Yusuf Babür, “Klasik Türk Şiirinde Gayri-İslami İnanç Unsurlarının Kullanımı”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, no:30 (Eylül 2020):165-188.

10Yusuf Babür, “Klasik Türk Şiirinde Gayri-İslami İnanç Unsurlarının Kullanımı”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, no:30 (Eylül 2020):165-188.

toplumlardır. Gelenek ve görenekler, sosyokültürel yapı ve farklı milletlere sahip olması birçok batıl inanç oluşumuna zemin hazırlamıştır. Osmanlı devleti de farklı milletlere ev sahipliği yapmış ve kültürel açıdan geniş bir imparatorluktur, bu nedenle de batıl inançların oluşması kaçınılmaz sonudur. Osmanlı devletinde günümüzde görülen nazar, kara kedi uğursuzluğu gibi birçok batıl inançların yanı sıra, farklı batıl inançlar da görülmektedir.

Klasik olandan ele alacak olursak Osmanlı toplumunda ilk ele alacağımız batıl inanç nazardır. Günümüzde de hala inanılan bu batıl inancın bazı etkileri şöyledir:

Anne ve babalar yeni doğmuş, bebeklerinin kırkı çıkana kadar çevreye çirkin göstermeye dikkat ederler. Bakan insanın dikkatini çekmesi için bebeklerinin giysileri üzerine mavi boncuk takarlar. Özellikle de mavi gözlü ve sarı saçlı kişilerin gözlerinin kaldığı, nazarlarının değdiğine inanılır. Mavi boncuk kullanılması, boncuğun koruyucu gücü, büyüünün birbirini çektiği ilkesine dayanmaktadır. Bu inanişe göre mavi gözden gelecek tehlike, mavi boncuk tarafından bertaraf edilmektedir.¹¹

Nazarla mücadele ise nazar boncuğu kullanmanın yanı sıra tahtaya vurma şeklin-dedir. Bir diğer batıl inançlar ise “evin önünden kara kedi geçmesi, yıldız kayarken dilek tutmak, küçük havuzlara bozuk para atmak, muska taşımak, elden ele makas vermemek, ayna kırmanın yedi yıl uğursuzluk getirmesi gibi inanışlar”¹²dir. Nazar ile ilgili klasik Türk şiirinde yansımalar olmuştur.

Aşağıdaki beyitte Emrî’ye göre sevgilinin çene çukurunda görünenler ayva tüyleri olmayıp şairin nazarının değmesiyle sevgilinin çenesinde oluşan kararmadır:

Emrîyâ hattı degüldür görinen

Nazarum degdi kararı zekânı (G. 565/5)

Yine şair, aşağıdaki beyitte, sevgilinin yanağındaki benin kararmasına sebep olarak göz bebeğinin nazarının değmesini göstererek bu inanca yer vermiştir:

Hâl-i ruhsârı karardığı bu kim

Merdüm-i dîde tokındurdu nazar (Kt. 144/2)¹³

Evin önünden kara kedi geçmesinin hatta genel olarak kara kedi görmenin uğursuzluk olacağına inanılır. Elden ele makas verme inanışında ise makas veren ile alan kişinin kavga edeceğine ve aralarının bozulacağına inanılır. Sağlık alanında da batıl inançlar olduğu görülür. Örneğin altın takmak kadın sağlığına iyi gelir ve “ba-

11Ahmet Naim Çiçekler, “Isaac Baroow’un Kaleminden Türklerde Batıl İnançlar/Hurafeler/Halk İnanışları”. Dil ve Edebiyat Araştırmaları, no: 20 (Kasım 2019):165-188.

12Ahmet Naim Çiçekler, “Isaac Baroow’un Kaleminden Türklerde Batıl İnançlar/Hurafeler/Halk İnanışları”. Dil ve Edebiyat Araştırmaları, no: 20 (Kasım 2019):165-188.

13Yunus Kaplan, “Emrî Divanı’nda Halk Kültürü”. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, no:46 (Temmuz 2013):29-54.

kır bilezik takmak romatizmaya iyi gelir”¹⁴ şeklinde inanışlar da vardır. Bunların haricinde Osmanlı kültüründe büyük önem taşıyan türbeler de batıl inançlara kapı aralamıştır.

İstanbul’daki Zuhurat Baba Türbesi’ne giden ve çocuğu olma yan kadınların türbeye bezden yapılmış bir beşik bıraktıkları takdirde bebek sahibi olabileceklerine inanmaları ve İstanbul’da bulunan Telli Baba Türbesi’nde insanların dileklerinin kabul olması için her seferinde bir tel kesip bunları türbeden ayırdıktan sonra da yanlarında taşımaları¹⁵

bu batıl inançlara örnek verilebilir. Dini içerikli batıl inançlardan biri olan muska, Osmanlı toplumunda da görülmüştür. hatta bazı muskalar nazarın ve kötü durumların ortadan kaldırılması için kullanılmış ve iyi gelindiğine inanılmıştır. Klasik Türk şairlerinden Emrî:

her an sevgilinin yanında olma hayalini gerçekleştirmek isterken “Nazik bedenine göz değmemesi için kolumu senin boynuna altın hamâyil edeyim.” diyerek hem muska yazılmasına hem de bu muskaların boyna asılmasına işaret etmiştir:

Çeşm-i bed degmesün ol nâzûk ü sîmîn-tenûne

Zer hamâyil ideyin gel kolumı gerdenûne (G. 467/1)¹⁶

Yine başka bir beyitte ise Emrî, bir başka batıl inanç olan “cadıların büyüyle kilitleri açtıkları inancı dile getirilmiştir:

Va’de-i vasl eyleyüp çeşmüñ açar dil bendini

Nitekim câdûlar efsûn ile açarlar kilid (G. 72/4)¹⁷

Bir başka dini inanış ise şehitlerin gömüldüğü, gömüldükten sonraki her Pazar ve her Cuma gecesi mezarlarına nur indiğine inanılır. Yine dini içerikli batıl inançlardan biri ise Ayasofya Cami ile ilgilidir. İnanişâ göre “Ayasofya Cami’nin içindeki sol tarafta ve abdest alınan mermer küpün yanındaki bir kubbe ayağının, şifa verme özelliğiyle şöhret bulduğunu ve çok dokunmaktan dolayı, taşın oyulmuş olduğunu ifade etmektedir.”¹⁸

Halk arasındaki batıl inançlardan biri ise korkarak uyanan çocukların ağızlarına yakınları tarafından tükürülerek onların bu korkudan zarar görmeyeceklerine inanmalarıdır. Ayrıca bir başka fiziksel tepki olan

14Ahmet Naim Çiçekler, “Isaac Baroow’un Kaleminden Türklerde Batıl İnançlar/Hurafeler/Halk İnanışları”. Dil ve Edebiyat Araştırmaları, no: 20 (Kasım 2019):165-188.

15Ahmet Naim Çiçekler, “Isaac Baroow’un Kaleminden Türklerde Batıl İnançlar/Hurafeler/Halk İnanışları”. Dil ve Edebiyat Araştırmaları, no: 20 (Kasım 2019):165-188.

16Yunus Kaplan, “Emri Divanı’nda Halk Kültürü”. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, no:46 (Temmuz 2013):29-54.

17Yunus Kaplan, “Emri Divanı’nda Halk Kültürü”. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, no:46 (Temmuz 2013):29-54.

18Mustafa Kaya, “CHARLES TEXİER’İN SEYAHATNAMESİNE GÖRE 19. YÜZYILDA ANADOLU’NUN SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK DURUMU”. Gazi Türkiyat 10, (Mart 2012): 245-262.

göz seğirmesiyle birlikte iyi veya kötü bazı olayların yaşanacağı inancına dair yaygın bir kanaat vardır. Aşağıdaki beyitte Emrî, “Sevgilinin beninin hayali gözümün önünde uçtuğu için gözbebeğim seğirir.” diyerek bu inanca dikkat çeker:

Segirür merdümüm gözümde uçar

Meges-i hâlinün hayâlî anuñ (Kt. 282/3)¹⁹

Osmanlı kültüründe yaygın olan batıl inançlardan biri de büyü ve faldır. Osmanlıda sarayın içinde bile büyü ve fal görülmüştür. Kimi padişahlar sefere çıkarken dahi onlara danışmış, hatta saray içinde müneccimbaşı konumu oluşur hale gelmiştir. Kimi padişahlar ise büyü ve falı yasaklamış, ceza işlemleri uygulamıştır. Diğer bir inanç ise ağaç dallarına bez parçası bağlamadır. Bez parçasını “bağlayan kişinin hastalığının geçeceği veya üzerinde bulunması muhtemel büyüünün etkisinin yok olacağı yönündeki inançtır.”²⁰ Bir başka batıl inanç olan beş sayısının uğursuz sayılması ise Osmanlı toplumunda yaşayan Rumlarda görülmüştür.

Osmanlı toplumunda en çok batıl inancın olduğu durumlardan biri de gebelik ve doğumdur. Günümüzde de bu konuyla ilgili batıl inançlar devam etmektedir. Örneğin, hamile bir kadının haberi olmadan minderin altına bıçak ve makas konulur. Hamile kadın bıçağın üzerine oturursa erkek, makasın üzerine oturursa kız bebeği olacağına inanılır. Osmanlı kültüründe de bunun gibi batıl inançlar bu paragrafta maddeler halinde aktarılacaktır.

1. Nasibine Kesmek:

Elbise veya gömlek yakasını diktikleri zaman hamile bir kimsenin nasibine keserler. O zaman kapıdan erkek girerse erkek çocuk, kadın girerse kız çocuk dünyaya gelir. Kimse gelmezse elbiseyi kesen kadın dışarıya çıkıp bakar. Kız görürse kız, oğlan görürse oğlan doğurur (Avşarlı Muhammed Pazarören) İstanbul’da doğacak çocuğun erkek veya kız olduğunu anlamak için yakınlarından bir kadın, hamilenin haberi olmadan bir yaygının (örtü) altına bir makas ve bir bıçak saklar. Hamile oda-ya girdiği zaman makas üstüne oturursa kız, bıçak üstüne oturursa oğlan doğurur.²¹

2. Türbeye Bağlamak: Doğacak çocuğun tüm giyeceği şeyler bir bohçaya konur. Bu bohça özellikle Eyüp Sultan’a götürülerek hocaya okutulur sonrasında bohça kapatılır ve çocuk doğana kadar bohça açılmaz.

3. Lohusanın Başına Beyaz / Kırmızı Tül Bağlaması: Lohusa kadın başına

¹⁹Mustafa Kaya, “CHARLES TEXIER’İN SEYAHATNAMESİNE GÖRE 19. YÜZYILDA ANADOLU’NUN SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK DURUMU”. Gazi Türkiyat 10, (Mart 2012): 245-262.

²⁰Mustafa Kaya, “CHARLES TEXIER’İN SEYAHATNAMESİNE GÖRE 19. YÜZYILDA ANADOLU’NUN SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK DURUMU”. Gazi Türkiyat 10, (Mart 2012): 245-262.

²¹Cemile Onat Köroğlu, Mustafa Köroğlu ve Melike Öztürk. “Erken Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Doğum Geleneklerine Bir Bakış: Hamit Zübeyir Koşay’ın ‘Doğumla Alakadar Bazı Âdet Ve Hurafeler’ Makalesi Üzerine Bir Değerlendirme”. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi 10, no. 3 (Eylül 2020): 425-35.

beyaz veya kırmızı tül bent yahut kurdele bağlar.

4. Lohusalıkta Tedbir:

Çocuk doğmadan evvel validesine birçok tedbirler yapılır. Mesela yanına yeni doğurmuş ve 40 günü henüz ikmâl (bitirmemiş) etmemiş birine götürülmez. Sâ'yi (çalışma) bulundurulmaz. Mushaf-ı şerif bulundurulur. Kadın doğurmakta zahmet çekecek olursa bir kılıç üzerinden atlatılır. Şayet onunla da şifa olmazsa gazaya gitmiş ve gazi olmuş bir zâtın kuşağı beline bağlanır (Kayseri)²²

5. Kırkların Karışması: Lohusalık durumu kırk gün sürmektedir. Lohusa bir kadının arkadaşı kırk gün içinde doğursa kırkların karışması denilen durum oluşur ve birbirleriyle görüşmezler. “Zira kırkları karıştığı gibi al basar. Görüşmek zarureti mevcutsa, kapı eşiğine gelerek arka arkaya dururlar. İkinin de çocukları kucaklarındadır. Arkalarına hiç bakmadan çocukları değiştirir. Bu usulden sonra onları al basmaz. (İstanbul)”²³

6. Kırklama ve Çocuk Hamamları: Günümüzde de devam eden bir gelenektir. Günümüzde kırk çıkarma kırk tane ayak basılmamış taş / kırk fasulye / kırk buğday tanesinin içinde olduğu bir banyo suyu hazırlar. Aynı zamanda bu suyun içine altın, gümüş, bozuk para ve mevsim çiçekleri de koyulur. Bu suyun hazırlanması için aile büyüğü seçilir. Bebek ve anne bu sudan kırk tas dökülerek yıkanır. Tastan su dökülürken çeşitli dualar okunur. Sonrasında ise 7 ayrı ev gezmesine gidilir. Osmanlıda ise bu durum şu şekilde gerçekleşmiştir:

Kız çocukları otuz sekiz günde, oğlan çocukları muhakkak kırk günde veyahut kırk bir günde kırklanırlar. Kırklanacağı sabah, güneş doğmadan akan su kenarına girilerek kırk tane ufak taş toplanır. Bu taşlar kadın yıkadıktan sonra tasın içine konur. Su ile beraber başından aşağı dökülür.²⁴

7. Şerbet Gönderme: Hamile kadın kız çocuk doğursa gönderilen şerbetin üstü kırmızı tül bağlanır, erkek ise kapak korlanır veya açık bırakılır.

8. Hızır İlyas Günü: Hamile kadınlar bu günde hiçbir iş yapmazlar. İş yapan

22Cemile Onat Köroğlu, Mustafa Köroğlu ve Melike Öztürk. “Erken Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Doğum Geleneklerine Bir Bakış: Hamit Zübeyir Koşay’ın ‘Doğumla Alakadar Bazı Âdet Ve Hurafeler’ Makalesi Üzerine Bir Değerlendirme”. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi 10, no. 3 (Eylül 2020): 425-35.

23Cemile Onat Köroğlu, Mustafa Köroğlu ve Melike Öztürk. “Erken Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Doğum Geleneklerine Bir Bakış: Hamit Zübeyir Koşay’ın ‘Doğumla Alakadar Bazı Âdet Ve Hurafeler’ Makalesi Üzerine Bir Değerlendirme”. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi 10, no. 3 (Eylül 2020): 425-35.

24Cemile Onat Köroğlu, Mustafa Köroğlu ve Melike Öztürk. “Erken Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Doğum Geleneklerine Bir Bakış: Hamit Zübeyir Koşay’ın ‘Doğumla Alakadar Bazı Âdet Ve Hurafeler’ Makalesi Üzerine Bir Değerlendirme”. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi 10, no. 3 (Eylül 2020): 425-35.

kadınların doğuracakları çocukların hasta veya sakat olacağına inanılır.

9. Yürümeyen Çocuklar:

Yörük Şahin Sivas'ta bir yatırdır. Yürümeyen çocuğu götürürler. Her cuma günü selâ vakti üç defa götürürler. O çocuk yörük olur. Çocuk üç cuma selâ verilirken kollarından tutularak kıbleye karşı üç defa sallanır. "Selâya destur" çocuğa destur ezan verdim, çocuğu yürüsün" denir. İki üç adım yürütülür ve bu üç defa tekrar edilir. Her tekrarda ileri yürümek şarttır. Yahut çocuk ma'in (belirtilen) zamanda yürüyemeyerek sendelerse köstekli denir ve kösteği kesilir. Kösteği kesmek için çocuğun iki ayağı iple birbirine bağlanarak cami kapısına götürülür. İlk camiden çıkan efendi ipi keser. Yahut çocuk sokakta ayakları bağı oturtulur. İki çocuk dairevi dolaşmak üzere hareket ederler, koşarlar. Hangisi evvel gelirse ipi o keser. O sırada çocuğun yanına ekmek konulur. (Eskişehir- Muhyiddin Bey)²⁵

10. Diş Buğdayı: Büyük bir tepsinin ortasına çocuk oturtulur. Tepsinin etrafına Kur'an-ı Kerim, kitap, iğne, bıçak gibi eşyalar konur. Çocuk hangisine uzanırsa o mesleği yapacağını düşünülür. Kur'an-ı Kerim'i alırsa hoca, kitabı alırsa öğretmen, iğneyi alırsa terzi ve bıçağı alırsa kasap olur düşüncesi vardır.

Sonuç

Osmanlı toplumunda birçok çeşitte batıl inançlar görülmüştür. bu batıl inançların kimi bir yöreye özelken, kimi de geneli kapsamıştır. Batıl inançlar herhangi bir mantık düzlemine dayanmamıştır, sosyo-psikolojik bir olgu olarak oluşmuşlardır. Çoğu batıl inancın oluşumu insanların bir şeye inanırlarsa hayatlarının kolaylaşacağından kaynaklıdır. Batıl inançların bir toplumun yaşayış biçimini korkularıyla, endişeleriyle ve başlarına gelebilecek türlü musibetlerle düzenlemelerini sağlayan olgular olduklarını varsayarsak bu olguların toplumun değer yargılarını öğrenmemize yardımcı olduklarını da söyleyebiliriz. Osmanlı toplumunda görülen batıl inançlar sosyokültürel hayat, sağlık, din, gebelik ve doğum gibi sınıflandırılmalarla da bahsedilebilir. Tüm bu bilgiler doğrultusunda Osmanlı kültürüne bir de batıl inançlar açısından bakmak mümkündür.

²⁵Cemile Onat Koroğlu, Mustafa Koroğlu ve Melike Öztürk. "Erken Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Doğum Geleneklerine Bir Bakış: Hamit Zübeyir Koşay'ın 'Doğumla Alakadar Bazı Âdet Ve Hurafeler' Makalesi Üzerine Bir Değerlendirme". Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi 10, no. 3 (Eylül 2020): 425-35.

KAYNAKÇA

İnternet Maddesi

TÜBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları, “Batıl İnanç”. Son değiştirilme tarihi 26 Aralık 2023. <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/>

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “Batıl İnanç”. Son değiştirilme tarihi 26 Aralık 2023. <https://sozluk.gov.tr/>

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “İnanç”. Son değiştirilme tarihi 26 Aralık 2023. <https://sozluk.gov.tr/>

Dergi Makalesi

BABÜR, Yusuf. “KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE GAYR-İ İSLAMİ İNANÇ UNSURLARININ KULLANIMI”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, no 30, (September 2020):165-188. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.718030>

ÇİÇEKLER, Ahmet Naim. «İsaac Barrow’un Kaleminden Türklerde Batıl İnançlar/Hurafeler/Halk İnanışları”. Dil ve Edebiyat Araştırmaları, no 20, (November 2019): 165-188. <https://doi.org/10.30767/diledara.635502>

KAPLAN, Yunus. “EMRÎ DÎVÂNÎ’NDA HALK KÜLTÜRÜ”. Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi, no. 46 (July 2013): 29-54.

KAYA, Mustafa. “CHARLES TEXİER’NİN SEYAHATNAMESİNE GÖRE 19. YÜZYILDA ANADOLU’NUN SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK DURUMU”. Gazi Türkiyat 10, (March 2012): 245-262.

ONAT KÖROĞLU, Cemile, Mustafa KÖROĞLU ve Melike ÖZTÜRK. “Erken Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Doğum Geleneklerine Bir Bakış: Hamit Zübeyir Koşay’ın ‘Doğumla Alakadar Bazı Âdet Ve Hurafeler’ Makalesi Üzerine Bir Değerlendirme”. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi 10, no. 3 (Eylül 2020): 425-35. <https://doi.org/10.31020/mutfd.722397>

Pardon! Medeniyet'Siz misiniz?

Mehmet Benibil

Dar bir koridor, uzadıkça uzuyor yürüyen insan duvarlarıyla... Buğz etmiş hava sanki ufunet kokusu. Küçük hıçkırıklar ve arkasında yatan büyük pervasızlıklar. Unutulmaya gelmiş mahkûm suratlar; sarı... Kimse neden burada bilmez. İğreti kokan hezeyan gözler. Sağlık simsarları, dert veren sahte şifacılar... İnsanların determinist düzeni her yerde. Makineleşmiş anlamlandırmalar... Kalıplaşmış düşünceler; köhne... Kimisinin vicdanı kızarır, kimisinin yüzü. Bazısı dünyadan bir haber; bazısının hayalleri meftun. Keşmekeşler boyunca duyulan ayak sesleri, umuda yaklaştıkça uzaklaşan. Her insan farklı bir mecra, her bir şehir hasrette kalan hayal mezarlığı. Kandırmacalarla geçmiş tezat yaşanmışlıklar. İkircikli monotonluklar! Bezmiş buhranlarımız; hadsiz, stabil, bencil...

Sokaklar boyu uzun kaldırımlar. Dışına taşmış kapital bir curcuna. Yollar arabalarla birlikte insana kalmış. Görmek zor, bakışlar ruhsuz. Kifayetsiz gidip gelmeler. Suratlar asık. Zorunluluk; bilinçsiz çalışmak.

Para, gelecek kaygısı...

Yaşama sanatı öngürülemezliğin adı. Hissizleştirilmiş kafatası, acı çekmez zillete. Ne zaman oldu bu? Hızlandırılmış ömür törpüsü. Dünün bugününden, yarının dünden kopya, sinsî, bağdaşamayan günler. Sebat edilemeyen özentî...Güdümlü makineleşmiş sahte hayatlar. Neyi neden yaptığını bilmeden yapmak zorunluluğu. Histeri tutkunu... Başkaları tarafından belirlenen yaşamlar. Evimizde bile yabancıyız kendimize. Yetenekler körelmiş, vücutundan bir haber. Küçük dünyalarında yaptıkları sanatı, izlenmek zorunluluğu hissi. Ufkunu genişletme çabasında dahi bulunmaz. Kabullenilmiş yorgunluklar. Avangart zannedilen yenilenmiş teker-rür tarih. Geçmişin ardında aranan özlenmiş girift gizemler. Hengâmeli umut edilen gelecek. Yaşadığının farkında bile değil. Tek düzene sürmüş yaşam. Toy olmuş olgunluklar. Çocuksu ruhuna yüklenmiş nakliyat; leş, pare... Birilerinin kurduğu hayal, başkalarının yaşantısı. Ne yapacağını bilmemek. Garantisi yok ne olacağının.

Korku, kaliteli yaşayabilme ferfenesi...

İltimas, kontrollü bilinçsizleştirme çabası. Hünersizlerin, hünertilere başkaldırısı... Beceriksizlerin ahkâm kestiği iştirak. Her şeyi ehline teslim etme telaşı yok. Çocuklara hazır pasta. Yapmayı öğretmek yok. Muhakeme gücü kalmamış. Cebinde gezdirdiği dünyaya bağımlı. Kafasını kaldırıp bakmaya aranan hamaset kayıp. Düşmüş kafasına meteor, akıl zedelenmesi.

Üzgün, zevksiz dimağlar...

Medeniyet siz siniz...

Medeniyet'siz' biz!

YANSAM

Yansam

Ah bir yansam

Gönlümdekini

Rabbim sana sunsam

Sussam

Ah bir sussam

Sessiz çığlıklar atarak

Rabbim seni bulsam

Sana gelsem

Derdimi nimet bilsem

Sabretsem

Söylenmeden

Sızlanmadan

Şükretsem

İmtihanı diye

Rabbimin

Bayram KAMALI

Medeniyete Bakış

Gülsena Erdem

Birçok kavram gibi ‘medeniyet’ kavramı da günümüzde kullanıldığı anlamıyla ortaya çıkmamış, çeşitli evrelerden ve yorumlardan geçerek bugünkü anlamını kazanmıştır.

Arapça’da “şehir” anlamına gelen “medine” sözcüğünden türetilmiştir. Batı dillerinde kullanılan “civilisation” yani “şehirli” sözcüğünün Osmanlı Türkçesindeki karşılığı ise “medeni” yani “bir şehre ait olan” olmuştur.

Medeniyet kavramı birçok bilim adamı tarafından kullanılmış, açıklanmış ve bazen aslında daha geniş bir anlam taşıyan ‘uygarlık’ sözcüğüyle de eş tutulmuştur. Bu konu üzerinde fazlaca çalışma yapmış, Tarih Felsefesi ve Sosyolojinin kurucusu olan İbn-i Haldun, ‘medeniyet’ sözcüğünden ziyade aynı anlama gelen ‘umran’ kavramını kullanmayı tercih etmiştir. İbn-i Haldun sosyoloji çalışmalarında, insanın toplumsal yaşam ve örgütlenmesi üzerinde durmuştur. İnsan fitrat itibarıyla bir toplum içinde yaşamaya müsait bir yapıdadır. Toplumun ve sistemin bir parçası olmak, kendine atfedilen konumu doldurabilmek, verilen görevleri yerine getirmek ve tüm bunların sonucu olarak ‘var olabilmek.’ Elbette bu kültürlere, toplumlara göre farklılık gösteren ve istisnai durumlar taşıyan canlı bir olgudur. Değişim ve dönüşüm bu olgunun ayrılmaz bir parçasıdır.

İnsan her zaman kendi dışında gelişen bir düzene ve başka insanlara ihtiyaç duyar. Bu ihtiyacın doğal bir sonucu olarak tarih boyunca birçok medeniyet kurulmuş, birçokları da yıkılmıştır. Yıkım sebeplerinin çoğu da diğer medeniyetlerin ‘var olma’ ihtiyacı duymasındır aslında.

Günümüzde bu kavram, sosyal bilimlerden, sanat tarihine kadar çeşitli alanların incelediği ve tartıştığı bir kavram haline gelmiş ayrıca farklı algılayışlardan dolayı da yeni anlamlar kazanmıştır.

“Medeniyetin bu kadar farklı manalarda kullanılmasının sebebi, kavramın elastik ve çok anlamlı niteliğinden kaynaklanmaktadır. Aslında medeniyet birden fazla kavramdan oluşan bir ‘merkez kavramdır.’ (Will Durant, *The Story of Civilization I: Our Oriental Heritage*, Simon and Schuster, New York 1954, s. 1-89; Toynbee, *A Study of History*, s.15-66; Braudel, *A History of Civilizations*, s. 9-36.)

Prof. Dr. İbrahim Kalın, “Barbar, Modern, Medeni” adlı eserinde medeniyet kavramını incelemiştir. Kalın, insanın diğer insanlarla ünsiyet kurduğu sürece var olabileceğini öne sürer. Bu sayede insanlar toplumları, toplumlar ise medeniyetleri oluştururlar. Yazar, ilk medeniyetlerin izlerinin Doğu’da olduğunu vurgular. Doğu’da bulunan İpekyolu, medeniyetler arası etkileşime köprü olmuştur. Ancak günümüzde

medeniyet artık Batı'ya atfedilen bir olgu haline gelmiştir. Yazar bu noktada bazı sorgulamalara girer. Coğrafi keşifler, sanayi devrimi gibi gelişmeler sonucu Batı, maddi ve teknolojik alanda seviye atlamıştır. Avrupa ülkeleri bu üstünlüğü kullanarak, doğu toplumlarına göre daha medeni daha uygar oldukları zihniyetini empoze etmişlerdir. Bu doğrultuda da sömürgeci anlayışlarını ve politikalarını sürdürülebilir hale getirmişlerdir.

Kalın'a göre, önce medeni olunmalı daha sonra medeniyet kurulmalıdır. İnsanın, diğer insanlarla ve tabiatla ahlaki ve merhametli bir ilişki kurabilmiş olmalıdır. Oysa Batı, Doğu toplumlarını barbar olmakla suçlarken kendi üstün ırk fikriyle hareket etmiş ve özellikle Afrika kabilelerine bu fikir doğrultusunda barbarca muamele etmiştir. Yazar, 'İnsanat bahçeleri' olarak adlandırılan, Afrikalı insanların sergilendiği ve onlara insanlık dışı davranıldığından bahsederek, Batı'nın üstün ırk tasavvurunu örnekendirir.

Medeniyet kavramının değişkenliğe uğrayarak günümüzde kazandığı bu anlamlar, birçok ilim adamı tarafından tartışma konusu olmuştur.

İsmet Özel'in ifadesiyle, "Neyim? Ne yapıyorum? ve Ne ile yapıyorum? diye sordumuz zaman karşımıza yabancılaşma, teknik ve medeniyet çıkıyor. Asıl üzerinde durulması gereken nokta ise yabancılaşmanın ancak medeni bir hayat tarzıyla birlikte söz konusu edilmesi ve medeniyetin de kendi teknolojisiyle ayakta durabilmesidir. Yani yabancılaşmadan medeni olunamıyor ve teknoloji hayatını devam ettirecek bir medeniyet üretiyor. Dolayısıyla bu kadar girift mevzular hakkında konuşmakta zor oluyor."

Gölgelerdeki Medeniyet

Perihan ÇAKIL

Girift bir hayatın içinde kendine yer bulmaya çalıştı, koskocaman dünyaya tek kişilik fazlalıktı. Bebeğinin sevinç naraları ile ayak çırpışlarını diğerlerine emanet ederek içinde bulunduğ u bulantılı dünyasını içine atıp yazmaya başladı.

< Yeni görüşlere ışık açan düşüncenin başlangıcıdır medeniyet. Kimi yerlere sığdıramaz kimi göklere sığdıramaz. İlk ayak üstü yere düşüşlerimiz değil midir medeniyet? Adına uygarlık denir, adına özgürlük denir. Tüm suretlere bürünüp aslı ortada yoktur. >

Yazının devamını getirmekte zorlandı. Ayağ a kalktı, balkona çıktı, etrafına baktı. Gelip geçen kalabalığı görünce kalbine yerleştirdiğ i insan incilerini sorguya çekti. Menfaati kuru vicdanına yük haline getirmiş olanların verdiğ i hüznle elini cebine attı. On yedi yaşından bu yana cüzdanının köşesinde duran fotoğrafı çıkardı. Yaşadıklarını düşündü, ř u an yaşıyor olduklarını en son ise yaşayacaklarını. Sanki artık ona sunulacak hayat belliydi. Başına geleceğini kestiremediğ i birkaç unsur dışında her ř ey sabitti. Oysa geçmiş farklıydı. İlk gençlik yılları her ř eyin hem en çok var olduğ u hem de hiç olmadığı dönemlerdi. Sevincini alabildiğ ine, hüznünü ise en dipte yaşardı. Ah ne vardı hep öyle kalsaydı! Tazecikliğ in verdiğ i toylukla, güzellikle, saflıkla... Üzerine aldığ ı yaşam tecrübeleri ile gökyüzüne baktı. Anladı, geçmiş geçmişti. Fotoğrafı tekrar cüzdanının köşesine gerçekleşmemiş hayalleriyle yerleştirdi. Yetiştirmesi gereken görevini hatırladı. İki güne bu yazıyı bitirip yanına gelen gençlerle fikir alışverişinde bulunmalıydı. Bu şekilde ilham alıp ilham veriyordu.

Kendisi görevinin on beşinci yılında olan edebiyat öğretmeni idi. Herkes onun edebiyatı sevdiğ i için bu bölümde olduğ unu düşünürdü. Oysa o edebiyat fakültesini kazandığ ı an daha iyi nasıl olabilirim, demişti kendine. Önemli olan eline geçen fırsatı en güzel hale mi getirmektir yoksa zaten var olanın peşinden mi gitmek? Böylesi soruların cevabını hiç bulamazdı. Böyle sorular kişiye,

yaşanılan hayata göre şekillenen sorulardı. İkilem onun için hep var olacak olardı. İnsanlık için de... Ona verileni en güzel hale getirmeyi amaçlayarak hayatına kitapları davet etmişti. Cahit Zarifoğlu, Adil Erdem Bayazıt, Şükrü Erbaş, Nazım Hikmet, Necip Fazıl, Halit Ziya, Cemil Meriç, Nurettin Topçu... derken daha çok kitap daha çok kitap. Artık huzur bulduğu mekanlar haline gelmişti kitaplar. Bazen kendini istemsiz olarak karakterlerle dertleşirken bulurdu. Güzel varlığı şu kitaplar.

Dört yıldan beri de kendi evinin bir odasında gençlerle söyleşi yapardı. Onları yeni yazarlarla tanıştırır, onlarla karakter analizleri yaparlardı. Bazenleri farkına varmazlardı saatin. Sabah dokuzda başladıkları sohbeti gece on birde bitirdikleri olurdu. Eski hayatını özlese de yeniyi de hiç kaçırmazdı. Gençlerle olmak ona iyi gelirdi. Onlardan hep yeni fikirler edinir böylece hayata karşı galip geldiğini düşünürdü. Yine bu pazar toplanıp medeniyet hakkında konuşacaklardı. Bunun sebebi ise bir önceki toplantıda Doruk'un tekniği medeniyet olarak görüyorlar, demesi olmuştu. Bir önceki konu makineleşme idi. Dışarıdaki düşünme işini bırakarak içeri girdi, sandalyeye oturdu, defterine baktı. Kafasındaki soru işaretlerini bilinç çukuruna atıp üzerini açık bırakarak yazmaya devam etti.

< Evren>e bir sözcük seçilecek olursa bu şüphesiz medeniyet olur. İnsanlık olarak bize düşen ise medeniyeti düşünsel olmaktan çıkarmak ve yerini insanların içine , yaşamına, hareketlerine yerleştirmek. Günümüzde maalesef ki medeniyet deyince akla yalnızca Batı gelir. Bu Doğu'nun zafiyetinden midir, bilinmez. Medeniyetin doğusu batısı yoktur. Medeniyet medeniyettir. İnsanlık elinde şekillenmez, güçlü olan medenidir, denmez. Medeniyeti ilk olarak kendi içimize yaymak gerekiyor. Yerini insan benliğinde bulan her öge kişinin kendince hayata bakışına etki eder. Böylelikle medeniyet içimize işleyecek ve gördüğümüz her unsura bir medeniyet yerleştireceğiz. Birey hayata nasıl bakmaya başlarsa çevresi o şekilde oluşmaya başlar.>

Yeni dillenen bebeğinin sesini işitti: “Bab-ba.” İnsan türünün en güzel şekliydi şu küçük insanlar. Küçük bedenleri ile dünyalar dolusu mutluluk verirlerdi etrafa. Medeniyet buydu işte. Zihinde saf düşüncelerle kimseye zarar vermeden

yardım alarak gelişimini desteklemek. Medeniyet sobalı bir evde, o evin tüm yaşamnışlıklarıyla ilk adımını atmaya başladı.

Bu kadar yeter, dedi sayfalara karaladığı medeniyete. Kucağını açtı, annesinin elinden tutarak adımlayan miniğini sardı bedenine. Tüm dertlerini unutmuştu.

Tekdüzeliliğin verdiği güçle iki gününü geçirdi. Düzenini sevdiğini fark ediyordu. Hatalarını ıslah etmeye söz vermişti fakat kendisini değil. Çünkü insan insandı, düzeltilmesi gereken insanın hareketleriydi. Öğrencilerini beklemeye koyuldu. Beklerken de düşüncelerini beynine davet etti, ardından vicdanına. Bir şeyleri beklerken düşünmeyi severdi. Böylece hem bekleyişin verdiği boşluğu doldurur hem de hayatındaki sorunları en azından kafasında çözerdi.

Ruhunun sıhhatini sağaltan öğrencileri bir sokak öteki parkta toplanıp birlikte gelmişlerdi . Yüreklerindeki iyiliklerin tozlarını alarak içeri girdiler. Şimdi iki taraf da daha canlıydı. Etrafını saran empati meraklılarını sayısız kitap dostlarının bulunduğu odaya götürdü. Herkes kendine ait gördüğü köşesine çekildi. Ali, pencerenin altında bulunan tekli koltuğa; Doruk, yerde serili minderlerin üzerine; Emrah ve Mustafa da büyük kanepeye. Artık herkes konuşmaya hazırды. Yalnız Türk kahveleri eksikti. Bu görev Ali'nindi. Hocaları fincanları ayarladı, Ali de kahveleri. Şimdi her şey tamamdı. Bu hep böyleydi, görev her zaman öndeydi onlar için. Birer birer ceplerinden notlarını çıkardılar. Sözü ilk alan Mustafa oldu.

“Birey, toplum, kültür ve medeniyet birbirinin ayrılmaz bütünüdür. Bu manada önce kendimizi ardından kültürümüzü en son ise medeniyetimizi geliştirmeye başlamak mı daha mantıklıdır yoksa durum tam tersi için mi geçerlidir? Fikrimce medeniyeti hayatının merkezi yapmış insan kültür yönünden eksiğini kapatabilir. Bu eksiğini de kapatan insan zaten kendini geliştirmeye müsait hale gelecektir. Kaldı ki medeniyet, onu kendine isteyen her insana yalnızca bir adım uzaktadır.”

Mustafa'nın sözünün bittiğini anlayan Doruk söze girmeye hazırlandı. Bu aralarında sözsüz bir anlaşmaydı. Birinin sözü bitmeden diğeri araya girmezdi. Doruk;

“ Ben bu konuda farklı düşünüyorum. Zira toplum varsa kültür vardır, birey varsa da toplum. Kültürün taşıyıcısı toplumdur. Biz Türk toplumu olarak yıllarca Batı'nın tekniğini kendimize medeniyet olarak gördük. Şu an bile bunun ceremesini çekiyoruz. İnsanları makineleşmenin esirliğinden kurtarmak için türlü konuşmalar yapıyor. Demek ki medeniyet yanlış anlaşılmaya müsait. Bu yüzden önce birey gelişmeli.” Hoca sessiz kaldı. İki taraf da konuşsa kendini haklı çıkaracak sebepleri vardı. Ortada oluşan sessizliği Emrah bozdu. Önce ayağa kalktı, ardından elini kitaplıktaki kitaplar üzerinde gezdirdi ve başladı söze: “Ben medeniyete açılan kapının kitaplar olduğunu düşünüyorum. Yani şöyle; sözcüklerin insan hayatına olan önemi tartışılmaz. Bir toplum içinde barındırdığı sözcük kadar kendini geliştirir. Sözcüklerin de günümüzde değerinin anlaşıldığı tek noktaya; kitaplara sığınıyorlar. Ne mutlu sözcükleri kitaplarda yaşatanlara, yaşatmak için uğraşanlara.”

Hoca gülümsedi. Öğrenciler anladı ki hocaları bu sözleri sevmişti. Doruk, Emrah'a; “ Çok çok güzel bir noktadan bakmışsın, imrendim. “ dedi. Emrah, teşekkürü borç bilerek sözü Ali'ye verdi.

Ali:

- Ben olaya biraz köyümdeki kız çocuklarından hareketle baktım. Şimdilerde ortada kızını okutup medeniyet sahibi olacağını düşünen anne babalar göze çarpar oldu. Okumak derken hakikati okumaktan tamamen uzak olan yalnızca adı duyulsun diye en değerli taşlarla örülmüş ve içerisinde ciddi manada bilgi paylaşımcısının nadiren yer aldığı, dört duvarın daha alafranga tarzda düzenlenmiş hâli olan üniversitelerden ve bu üniversitelerin içinde bulunmaktan bahsediyorum. Böylece kızının ömür boyu bir erkek eline bakmayacağını ve istediği şekilde hayat yaşayacağını düşünürler. Çocuğunun ceplerini dolduracak maddi faktörleri yerine getiren kendini daha iyi anne baba ilan ediyor. Bugünlerde çevrede gözlemlediğim kadarıyla çocuğuna maddi yönden kim daha fazla imkan sunarsa o en iyi anne baba diye biliniyor. Çocukların ruhlarının geliştirilmesi pek dikkate

alınan bir unsur olarak görülmüyor. Bu hepimizin sorunu. Altın bilezik süre gelen bir medeniyet türü değil midir?

Farklı bir bakış açısı, dedi Mustafa. “Ama değinilmesi hatta derinlemesine deşilmesi gereken de bir konu.” Hoca tüm öğrencileri dinledi, konuşma sırası kendindeydi. Bunu anlaması için tüm gözlerin üzerinde olduğunu hissetmesi yeterdi. Önceliği tüm öğrencilere bu güzel görevi yerine en layıkıyla getirdikleri için teşekkür etmek oldu. İlk notunu olduğu gibi okudu.

“Yeni görüşlere ışık açan düşüncenin başlangıcıdır medeniyet. Kimi yerlere sığdıramaz kimi göklere sığdıramaz. İlk ayak üstü yere düşüşlerimiz değil midir medeniyet? Adına uygarlık denir, adına özgürlük denir. Tüm suretlere bürünüp aslı ortada yoktur.”

Evet, dedi Mustafa. Gerçekten de medeniyet hem her şeyin içinde hem hiç ortada yok. Nasıl oluyor da bunu topluca yapan toplum haline getiriyoruz?

Emrah: “Aslında tüm bunların sebebi araştırmamamız. Toplum olarak verilene hiç sorgulamadan alıyoruz. En basitinden eşya alırken bile pahalı ise kalitelidir mantığı ile hareket ederek alıyoruz.” Hoca yazısının devamını okudu. Öğrencileri ile birlikte evrene seçilecek sözcüğü sevgi olarak değiştirdiler. Notlar genel olarak bir kağıtta Emrah tarafından birleştirildi. Görevlerini yerine getirdiklerinde hocanın eşi ve bebeği kapıdan görüldü. Eş herkese selam verip mutfağa geçti. Çocuklar bebeği sevmek için hocadan izin istediler.

Hoca eşini öylesine seviyordu ki haleti dile gelse söze gerek kalmazdı. Hep “Yaşım ilerledikçe sevgim olgunlaştı.” diye söz ederdi eşinden bahsederken.

Bebek, olduğu andan çok mutluydu, gülücük sesleri tüm evi sarıyordu bebeğin. Murat, bebeği aynanın karşısına götürdü. Bebek önce yukarıya sonra sağa sola, aşağıya en son aynaya baktı. Etrafında onun her hareketine gülümseyen bir kalabalık varken o aynada yansıyan suretiyle hemhal oldu. Medeniyet yine de aynada yansıyan görüntüsüne hayrandı.

Bir babanın yarım kalmış hikayesi.. Dedem'e ithafen

Elif Nur DEMİR

Baktığınızda yüzünüzde kırıklar oluşturan aynayla aramda kaç yař vardı bilmiyorum ama en az yirmi yıl kadar vardır diye tahmin ediyorum. Dedeme her geldiğimde o aynaya bakmak isterdim. Ne tuhaf aynada kendine bakmak istersin ama ben aynayı izliyordum. Kırılmış ama dūřmemek için direnen parçaları izlerdim. Kenarına birkaç siyah beyaz fotoğraf sıkıştırılmış aynaya bakarken kaç kiři baktı acaba bu aynaya , kaç erkek saçını taradı, kaç kadın elbisesini düzeltti, ya da kimler ağlayarak baktı, kimler tebessümle geçti önünden diye dūřünürdüm.

O ayna evdeki diğeri eşyalardan farklı ve ıssız gelirdi bana, bazen tedirgin ederdi, onunla tek başıma kalmamalıyım derdim. Geçmişi göstermek istercesine bağıırıyordu, öyle bağıırıyordu ki çatlamıştı her yanı. İnsanı kendine göstermek istemiyor, gerçek yüzünüzü benden görmeyin dermiş gibi burun kıvrırıyordu. Ben ise geldiğimde onu ziyaret edip başka şeyler anımsattırarak diye heyecanla önüne geçerdim ve her geldiğimde boyumun biraz daha uzamış olmasını aynayla boy ölçüşüp anlamak hoşuma giderdi. Sandalyeye ihtiyaç duymadan baktığım o sene benim için en güzel haberdirdi sanki.

Dedem gibi son zamanlarda o da sessizdi. Her zaman tozu alınmış bir şekilde bakışsak da son gördüğümde ne kadar sildiysem rengi açılmadı. Kararmış, üzülmüş artık işe yaramadığını anlamışçasına kendini kapatmıştı bana. Oysa ben geçmişi izler gibi onu izlemeyi kırık parçaları küçük parmağım ile takip edip çerçevenin ucuna getirip tekrardan başa sarmayı ne çok severdim. Ona bakarken dedemin ve babaannemin gençliklerini, üzüntülerini belki sevinçlerini görüyordum. şimdi kararmış ayna geçmişin izlerini sonsuza kadar kapattı, heyecanla gelip izleyeceğim ve artık her geldiğimde zıplayarak bakmadığım ayna yok artık. Dedem öldü ayna gitti, dedem öldü ayna kırık parçalarını bıraktı. Toplarken elime değıl yüreğime battı, bir devir elimde kapandı sanki.

Dedemin evinin karşısındaki çöpe atıldı, bir parçası dışarıda kalmış şekilde evi yansıtıyordu hala, onu da çöpün içine atmaya yüreğim el vermedi.

Aynalara bakmayı sevmedim senden sonra.. Ayna ayna söyle bana kimler baktı başka sana? Kaç kişi koşarak geldi sana benden başka? Belki de evlerine taşındıklarında yerine ilk yerleşen oydu. Sahibiyle ölene kadar olup biteni sessizce izledi. Yılların verdiğı ağırlıkla oluşan kırıkları tutmak için çabalayan ayna bir gece sessizce sahibiyle gitti bu şehirden...

Bir İstanbul Masalı (2019)

Bir yolculuk ki maviliğe gider
Deniz, kuşlar, manzara ve sen
Bazen susar, bazen konuşuruz
Ara sıra izleriz maviliği
Uzaktan bakarız tarihe
Fotoğraf çekeriz
Saçma sapan güleriz
Çok güzeldi be İstanbul
Galata kulesi bize yukardan baktı
Kız kulesi denize uzak
Gülhane parkı bizle anlam buldu
Nede güzeldi sabah İstanbul
İstanbul'da sen ve ben
Bir masal oldu taksimde
İstanbul her yeri çok güzel
Çok başka, çok yabancı
Aşkın yaşanabilir özgürlüğü
Bir İstanbul masalı..

Yasemin Tosun

İslam Medeniyetinin Yeniden İnşası ve Yeni Bir Dünya Düzeni

Muhammed Işık

İbn-i Haldun'un sosyoloji alanındaki öncü düşünceleri, medeniyet kavramına getirdiği alternatif bir yaklaşımla ön plana çıkmaktadır. İslam dünyasının büyük düşünürlerinden biri olarak kabul edilen İbn-i Haldun, medeniyeti açıklarken "Umran" terimini kullanarak özgün bir bakış açısı sunmuştur. Cemil Meriç'in ifadesiyle, Umran; bir topluluğun oluşturduğu yapı, içsel düzen, sosyal normlar, gelenekler ve inançlar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, sadece bir kültürü değil, aynı zamanda bir medeniyeti de ifade etmektedir.

İbn-i Haldun'un tarihi iki temel kavramla açıklama çabası, Umran ve Asabiyet üzerine kurulmuştur. Asabiyet, toplumsal dayanışma ve birlik ruhu olarak özetlenebilir. Umran ise, bir toplumun yaptıklarının ve yarattıklarının toplamını ifade ederek, o toplumun sosyal, kültürel ve dini düzenini kapsar. İbn-i Haldun'un bu perspektifi, tarihi ve toplumu bütünsel bir şekilde anlamaya yönelik bir çabadır.

Cemil Meriç, İbn-i Haldun'un Umran kavramını ele alarak, Türk toplumunun bu önemli kavramdan yoksun kaldığını belirtir. "Umran'dan habersizdik, medeniyete de ısınamadık, kendimize layık bir kelime bulduk; Uygarlık..." diyerek, Türkçe'de kullanılan 'uygarlık' kelimesini sorgular. Meriç'e göre, Uygarlık kelimesi Türklerin tarihindeki göçerlikten yerleşikliğe ve oradan da medeniyete geçişini yeterince ifade etmeyen, eksik bir terimdir.

Eğer Türkçe'de 'Uygurluk' gibi bir kelime seçilseydi, bu terim Türklerin tarihindeki evrimi daha iyi simgelerdi. Göçebe hayattan yerleşik düzene geçişin ve ardından medeniyetin inşasının ifadesi olarak 'Uygurluk', İbn-i Haldun'un Umran kavramıyla daha uyumlu olabilirdi. Bu seçim, Türk toplumunun tarihini daha anlamlı bir çerçevede sunabilirdi.

Cemil Meriç'in derin bakış açısıyla Cevdet Paşa'nın sosyolojik penceresinden ve İbn-i Haldun'un medeniyet anlayışından süzülen hakikat, medeniyetin özünde bir

kavmin varlık sebebi olduğunu fısıldar. Bu varlık sebebi, sadece maddi eserlerde değil, aynı zamanda manevi değerlerde ve toplumsal dayanışmada da kendini gösterir. Bin yıllık birikimin mirası olan medeniyet izdüşümümüz, bu hakikatle aydınlanır.

Medeniyetin temelinde yatan tesanüd, yani dayanışma ruhu, adeta bir harç gibi toplumu birbirine bağlar. Asabiyetin ilk kıvılcımıyla filizlenen bu ruh, devletin ilk kuruluşunda hayati bir rol oynar. Zamanla devlet mekanizması sağlamlaştıkça, asabiye olan ihtiyaç azalsa da, tesanüdün ışığı sönmez. Köy ve kırsal kesimlerde hala canlılığını koruyan bu dayanışma kültürü, tarih boyunca toplumların ruhunu besler.

Şehirleşmenin getirdiği değişimler, bu köklü geleneğin terk edilmesi anlamına gelmemelidir. Aksine, şehir hayatının karmaşıklığı ve zorlukları karşısında tesanüdün önemi daha da artar. Modern yaşamın getirdiği dalgalara karşı göğüs gerebilmek için toplumun her katmanında güçlü bir dayanışma ruhu inşa etmek şarttır. Mehmet Akif Ersoy'un "medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar" mısrasına karşı, dayanışmanın hâkim olduğu bir medeniyet ülküsü peşinde koşmak, insanlığın umut ışığıdır. Bu ülkü sadece şehirleşme sürecinde değil, modern yaşamın her alanında toplumsal barışı ve huzuru inşa edecektir. Geçmişten gelen mirası anlamak ve geleceği sağlam temellere oturtmak için dayanışmanın gücünden faydalanmak şarttır. Bu sayede, maddi kalkınmanın ötesinde, manevi değerlere dayalı bir medeniyet inşa etmek mümkün olacaktır. İnsanlık tarihi, medeniyetlerin adeta birer mozaik gibi renklendirdiği, şekillendirdiği ve zenginleştirdiği bir serüvene benzetilebilir. Bu serüvende, medeniyetler arası etkileşimler, değişimler ve yeniden doğuşlar, birbirini besleyen ve insanlık deneyimini derinleştiren unsurlar olarak karşımıza çıkar. Cemil Meriç'in de isabetli bir şekilde vurguladığı gibi, medeniyetlerin temelinde maddi unsurlar değil, inanç ve ruhsal değerler yatar. Günümüzdeki medeniyet anlayışı, maddiyat ve para odaklı bir görünüm arz etse de, bu görünümün altında ruhsal bir zemin eksikliği kendini gösterir. İbn-i Haldun'un "Umran" kavramı, bu ruhsal zemini ve medeniyetin manevi boyutunu ifade eder. Bu zemin olmadan, medeniyetin sürdürülebilir bir şekilde var olması ve gelişmesi mümkün değildir.

Medeniyet inşa etmek, sadece mühendislik ve teknolojinin soğuk ve mekanik araçlarıyla gerçekleştirilebilecek bir eylem değildir. Bilge insanların derin düşünceleri,

sanatkârların ruha dokunan eserleri ve gönül sultanlarının sevgi ve merhamet dolu katkıları olmadan gerçek bir medeniyetin oluşması imkânsızdır. Bugünün dünyasında, sanayi ve enerjinin önemini inkâr edemeyiz. Ancak, teknolojiye ruh katmak ve onu insanlığın hizmetine sunmak da en az bu kadar önemlidir.

Petrol çağının sona erdiği bir dönemde olsak da, yeni enerji kaynakları ve teknolojik gelişmeler, yeni bir medeniyetin doğuşuna zemin hazırlayabilir. Nükleer enerji gibi alternatif enerji kaynakları, bu yeni medeniyetin temelini oluşturabilir.

Medeniyet, insanlığın ortak mirasının en değerli mücevheridir. Yüzyıllar boyunca birikmiş bilgi, deneyim ve sanatın ışığıyla parıldayan bu mücevherin ruh kökü, onu ayakta tutan ve besleyen en önemli unsurdur. Sevgi ve aşkın beslediği bu ruh kökü, medeniyetin uzun ömürlü olmasının anahtarıdır.

Bir milletin ruhunda sevgi ve aşk tükenmediği sürece, o milletin medeniyeti de varlığını sürdürecektir. Tarih boyunca, sevgi ve aşkla inşa edilmiş medeniyetlerin uzun soluklu bir şekilde varlıklarını sürdürdüklerine şahit olduk. Bu medeniyetler, insanlığın ortak değerlerine ve evrensel sevgiye odaklanarak, kalıcı bir iz bıraktılar.

Bolşevik Rusya gibi demir yumrukla yönetilen suni medeniyetler ise, ancak kısa bir süre hüküm sürebilirler. Bu tür yapay ideolojiler, insanın doğasına aykırıdır ve sevgi gibi temel duyguları yok sayar. Bu nedenle, uzun vadede ayakta kalmaları mümkün değildir.

Aynı durum kapitalizm için de geçerlidir. Tüketim çılgınlığına dayalı bir uygarlık, er ya da geç tükenişle sonuçlanacaktır. Maddi değerlere aşırı önem veren bu sistem, insan ruhunun derinliklerinde yatan sevgi ve aşkı görmezden gelir.

Gerçek medeniyet, geçici ve yüzeysel hedeflere değil, kalıcı ve derin değerlere odaklanır. Sevgi, merhamet, adalet ve eşitlik gibi değerler, medeniyetin temelini oluşturmalıdır. Bir milletin yaptıklarının ve yapacaklarının bir ürünü olan medeniyet, toplumun bütünlüğüne odaklanmalıdır. Parçalara bölünmek yerine, tüm insanlığın refahını hedeflemek, sürdürülebilir bir medeniyet inşası için kritik önem taşır. Arnold Joseph Toynbee'nin medeni tarih sistematığından aldığımız ilhamla, insanlığın

tarihini bir bütün olarak değerlendirmek, medeniyetler arasındaki evrimi anlamamıza yardımcı olur. Bu sayede, geçmişin hatalarından ders çıkararak, geleceğe dair daha sağlam temeller oluşturabiliriz. Medeniyet, insanlığın ortak mirasının en değerli mücevheridir. Bu mücevherin parlaklığı, inançlarımızın ışığında parıldar ve Hz. Âdem'in cennetten dünyaya inişine kadar uzanan bir hikâyeye sahiptir. İbn-i Abbas'ın rivayetine göre, Âdem'in cennetten getirdiği demirden aletler, medeniyetin ilk filizlerini temsil eder. Bu aletler, sadece maddi araçlar olmanın ötesinde, insanın yaratıcılığını ve dünyayı dönüştürme potansiyelini simgeler.

Antik Yunan'ın göz kamaştırıcı teknolojik ilerlemeleri ve Roma'nın gizemli otomatik makineleri, medeniyetin evriminin önemli kilometre taşlarıdır. Bu eserler, insan zekâsının ve hayal gücünün sınırlarını zorlayarak, medeniyetin ufuklarını genişletmiştir.

Ancak medeniyetin ışığı, sadece belirli bir coğrafyaya veya tarihsel döneme hapsedilmiş değildir. Doğu Roma İmparatoru Theophilus'un altından otomatik aslanları ve eski Çin'in büyüleyici robotları, farklı kültürlerin ve zamanların ortak bir paydada bulunduğu gösterir. Medeniyet, insanlığın kolektif bir çabasıdır ve her milletin bu çabaya katkıda bulunacak bir değeri vardır.

Sevgi, ahlaki değerler ve dayanışma gibi evrensel ilkeler, medeniyetin temel taşlarını oluşturur. Bu ilkeler, sadece belirli bir inanca veya ideolojiye bağlı olanların değil, tüm insanlığın ortak mirasıdır. Geçici hedeflere ve maddi kazançlara odaklanmak yerine, bu temel değerlere dayalı bir medeniyet inşa etmek, insanlığın geleceği için en sağlam yatırımdır.

İslam medeniyeti, insanlık tarihinin en parlak sayfalarından birini oluşturur. Bu medeniyeti anlamak, sadece tarihsel olgulara bakmakla yetinmemeli, aynı zamanda onun yöntemini de doğru bir şekilde kavramayı gerektirir. Batı kaynaklı medeniyet tanımları, genellikle İslam'ın temel prensiplerine zıt düşen ifadeler içerir. Batılı klasiklerin birçoğunda ilk insan vahşi olarak nitelendirilir ve insan toplulukları, evrim teorisiyle açıklanan hayvan toplulukları gibi kategorize edilebilir. Bu bakış açısı, insanın doğasını ve potansiyelini görmezden gelir. Charles Darwin gibi düşünürler,

insan evrimini sadece fiziksel açıdan ele alırken, İslam perspektifine göre insanın fitri olarak medeni olduğu vurgulanır. Allah'ın ilk insan Âdem'e tüm isimleri öğrettiği ayet, insanlığın medeni potansiyeline ve yüceliğine işaret eder. Kur'an-ı Kerim, geçmiş milletlerin kuvvet ve eser açısından daha ileri olduğunu belirtirken, medeniyetin tarihsel bir olgu olduğunu ve sadece bugüne özgü bir durum olmadığını vurgular. Bu bakış açısı, insanlık deneyiminin zenginliğini ve çeşitliliğini kabul ederek, farklı medeniyetlerin birbirinden etkileşime girerek geliştiğini gösterir. Batı dünyası hala ırk, renk ve yerlilik kavramlarıyla insanları kategorize etme eğilimindedir. Bu ayrımcı bakış açısı, İslam medeniyetinin evrensel ve kapsayıcı karakteriyle çelişir. İslam medeniyeti, akaid yönünden mümin, münafık ve kâfir gibi inanç temelli bir kategorizasyona sahip olmakla birlikte, ırk, renk veya etnik kökene dayalı herhangi bir ayrımcılık yapmaz.

Batı ve İslam medeniyetleri, insanlık tarihinin iki önemli ve birbirinden oldukça farklı yolculuğudur. Bu iki medeniyetin medeniyete bakış açıları da farklıdır. Bu nedenle, İslam medeniyetinin yeniden inşası için Batı kavramlarına ihtiyaç duymamalıyız.

Batı kopyacılığı, gerçek bir ilerleme kaydetmemizi engelleyecektir. Taklit ile gerçek terakki arasında büyük fark vardır. Batı, geçmişte terakki etmiş gibi görünse de şu anda yeniden başlamak zorundadır. İslam medeniyetinin yeniden canlanması ise, hâkim olacak şeyin sadece para değil, Allah'ın kelimesi için düzenlenen Nizam-ı Âlem olduğunu gösterecektir. İslam medeniyetinin benzersizliği, insanlığa sunduğu değerlerde yatar. Bu değerler, sevgi, merhamet, adalet, eşitlik ve dayanışmadır. Bu değerlere tekrar yönelmek, yeni bir medeniyetin doğmasına olanak tanıyabilir. İnsanlık, İslam medeniyetinin zenginliği ve bilgeliğiyle yeniden yüzleştikçe, maddi zenginliklerin ötesine geçen bir dünya özlemi de gün yüzüne çıkacaktır. Bu özlem, para ve sömürünün hâkim olduğu bir düzenin yerini, Allah'ın rızasına ve adalete dayalı bir düzene bırakma arzusunu tetikleyecektir.

Bu yenedünya düzeni, tüm insanlığın refahını ve mutluluğunu hedefleyecektir. Irk, din, dil ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin, her bireyin eşit haklara ve imkânlara sahip olduğu bir dünya inşa edilecektir.

Medeniyetin İzinde Tarihten Geleceğe Bir Yolculuk

Selim GÜRBÜZER

Arapçadan dilimize süzülen “medeni” kelimesi, özünde şehirleşmenin tohumlarını barındırır. Avrupa’da ise “sivil” kavramı, medeniyetin filizlerini yeşertmek için kullanılan bir terimdir. Vatandaşlık, naziklik, zarafet, şehir ve medenilik gibi anlamlarıyla adeta bir medeniyet haritası çizen bu kelime, Latince kökenli “civitas”tan doğmuştur. Sivil kelimesinin medeniyeti çağrıştırması, şehirleşmenin medeniyetin temel taşlarından biri olduğunu açıkça gösterir.

Yesrib’in Medine’ye dönüşümü, adeta bir medeniyet inşasının destanıdır. Allah Resulü’nün (s.a.v) nurlu rehberliğinde, bir avuç insanın çorak bir vadiyi ilim ve irfan yuvasına dönüştürmesi, şehirleşmenin ve medenileşmenin eşsiz bir örneğidir. Sümerlerin çivi yazısı ile insanlığın hafızasını oluşturmaya da medeniyetin ufuklarını aydınlatan bir adımdır.

Türk devletleri arasında “Uygur” ismi, şehirleşmenin ve medenileşmenin sembolü olarak öne çıkar. Yerleşik hayatın ve şehirleşmenin bir göstergesi olan “Uygur” ismi, sadece bir isimden öte, medeniyetin izlerini taşıyan bir mirastır.

Medeniyet, şehirleşmenin ötesinde, insanlığın ortak değerlerini yeşertmek ve geleceğe taşımaktır. Sivil toplum, bu değerlerin filizlendiği ve geliştiği bir bahçedir. Şehirler ise medeniyetin kaleleri, insanlığın ilim ve irfan yuvalarıdır.

Tarih boyunca medeniyetin izlerini takip etmek, bize geleceğe dair umut verir. Yesrib’in Medine’ye dönüşümü, Sümerlerin çivi yazısı, Uygurların şehirleri... Hepsi insanlığın ortak mirasının parçalarıdır. Bu mirasın değerini bilmek ve gelecek nesillere aktarmak, hepimizin görevidir.

“Sivil”, “medeni” ve “uygarlık” kavramları, insanlığın ortak yolculuğunda birbirini besleyen ve tamamlayan üç güneş ışığı gibidir. Her biri farklı bir açıdan aydınlatsa da, hepsinin hedefi aynıdır: Daha güzel ve adil bir dünya inşa etmek.

“Sivil” kelimesi, batıdan dilimize göç etmiş olsa da, özünde taşıdığı değerler evrenseldir. Latince kökenli “civis” kelimesinden türeyen bu kavram, tıpkı bir tohum gibi, medeniyetin toprağında filizlenir. Vatandaşlık bilinci, sorumluluk, saygı ve hoşgörü gibi değerleri barındıran “sivil” kavramı, medeniyete giden yolun parıltılı Arnavut kaldırımlarıdır.

Cevdet Paşa’nın medeniyet tanımına baktığımızda ise karşımıza iki temel öge çıkar: Beşeri ihtiyaçlar ve ahlaki-zihinsel olgunlaşma. Bu iki unsur, medeniyetin bir ilerleme ve olgunlaşma süreci olduğunu açıkça gösterir. Beşeri ihtiyaçların karşılanması, insanlığın temelini oluştururken, ahlaki-zihinsel olgunlaşma ise bu temelini sağlam-

laşmasını ve yükselmesini sağlar.

Uygarlık ise bu iki temel öğenin ete kemiğe büründüğü hali, medeniyetin zirvesidir. Sanat, bilim, teknoloji ve kültür gibi alanlarda insanlığın ulaştığı en üst seviyeyi temsil eder. Uygarlık, geçmişten gelen bilginin ve deneyimin geleceğe taşınması ve yeni nesillere aktarılmasıdır.

Bu üç kavram arasındaki ilişkiyi anlamak için, bir binayı inşa etmeyi düşünelim. Sivil toplum, binanın sağlam temellerini oluşturur. Medeniyet ise bu temeller üzerine yükselen duvarlar ve çatıdır. Uygarlık ise binayı süsleyen zarif vitraylar ve göz alıcı avizeler gibidir. Her birinin kendine özgü bir görevi vardır ve bir araya geldiklerinde muhteşem bir eser ortaya çıkarırlar.

Tarih boyunca birçok medeniyet yükselmiş ve batmıştır. Bu medeniyetlerin ayakta kalabilmelerinin temel sebebi, sivil toplumun gücü ve medeniyetin sağlamlığıdır. Uygarlık ise bu medeniyetlerin geride bıraktığı miras, gelecek nesiller için bir ilham kaynağıdır.

Tarih, medeniyetin çağrılarıyla doludur. Bu çağrılar, toplumları uyandırmak, onları yüceltmek ve daha adil bir dünya inşa etmek için yankılanır. Hz. Mevlana'nın Türkmenlere ve İbn-i Haldun'un bedevilere yönelik sözleri, bu çağrıların en güzel örneklerindendir.

Mevlana'nın sözleri, sevgi ve hoşgörü gibi değerlere dayanır. Onun mesajı, toplumların kendi içinde barış ve huzuru bulmasına yardımcı olmaktır. İbn-i Haldun ise bedevileri, medeniyetin nimetlerinden faydalanmaya teşvik eder. Onun amacı, bedevilerin vahşi yaşamından uzaklaşarak daha düzenli bir topluma dönüşmelerini sağlamaktır.

Bu çağrılar sadece bir uyarı ve toplumsal düzeni sağlama amacı taşır. Medeniyet, bir gecede inşa edilmez. Bu, sabır, emek ve özveri gerektiren uzun bir süreçtir.

Günümüzde medeniyetin taşları yeniden döşenmektedir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna, ardından bilgi toplumuna geçişin sancıları yaşanmaktadır. Özellikle Güneydoğu'da yaşanan sıkıntılar, bu geçişe uyum sağlayamamanın bir sonucudur.

Bu noktada alınacak maddi ve manevi tedbirlerin, her türlü krize karşı direnci artırması gerekmektedir. Nizam-ı âlem esprisinin iyi anlaşılması, toplumsal düzenin sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir.

Medeniyet, tarih boyunca atılan adımların izlerini sürerek ve geçmişten ders çıkararak inşa edilen bir mabet gibidir. Bu mabedin taşları, her bir devirde farklı bir ustalikle döşenmiştir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna, ardından da sanayi toplumundan bilgi toplumuna uzanan bir evrim süreci, medeniyetin hikâyesini fısıldar.

Kendi coğrafyamıza baktığımızda, Güneydoğu'nun yaşadığı zorlukların temelinde

bu evrimsel değişimin sancıları yatmaktadır. Tarım toplumunun geleneksel yapısından sanayileşmiş bilgi toplumunun karmaşıklığına geçiş, bazı bireyler için uyum sağlamayı zorlaştırmaktadır. Bu zorluklar, maalesef bazı üzücü sonuçlara da yol açmaktadır.

Bazı kişiler, terör örgütlerinin karanlık tuzaklarına düşmekte veya Pennsylvania'daki bir terörist elebaşının uydusu haline gelerek aklını ve ruhunu teslim etmektedir. Bu tür Hashaşi eylemler, medeniyet yolculuğunda karşımıza çıkan engellerden sadece birkaçıdır.

Yaşadığımız her zorluktan ders çıkararak, bu engelleri aşmak ve geleceğe daha sağlam adımlarla ilerlemek hepimizin görevidir. Geçmişten aldığımız ilhamla, medeniyetin taşlarını özenle döşemeye ve daha adil, daha güzel bir dünya inşa etmeye devam etmeliyiz.

15 Temmuz gibi tarih yapraklarını kanla boyayan hadiseler, önleyici tedbirlerin alınmadığı durumlarda krizlerin kaçınılmazlığını adeta birer fısıltı ile aktarıyor. Bu fısıltılar bize, her türden krize karşı dirençli olabilmek için maddi ve manevi sosyal tedbirlerin önceden alınması gerektiğini haykırıyor. Bu noktada, tarihi bir espri olan "Nizam-ı âlem" anlayışını kavramak ve bu düzeni sağlamak, toplumun istikrarı için bir deniz feneri gibidir.

Türklerin medeniyet yolculuğunda 17. yüzyıl, bir aşılama rolünü üstlenerek ışıltılı parlamıştır. 18. yüzyıldan itibaren ise bu rol, aşılama bir konuma dönüşmüştür. Bu dönüşümün arkasında, bir öncesi ve bir sonrası gizlenmektedir. Moğol kasırgasının şiddetine karşı kahramanca mücadele veren Kayı boyunun liderleri Süleyman Şah ve Ertuğrul Gazi'nin Hazar Denizi'nden Ahlât'a, Ahlât'tan Halep'e, Halep'ten Erzurum'a uzanan yolları açması, adeta bir dirilişin tohumlarını ekmıştır. Bu diriliş müjdesi, Oğuz nesline yeni ufuklar açacak ilk adımdır.

Tarihin derinliklerine kulak verdiğimizde, Türk milletinin medeniyet aşamalarını net bir şekilde görebiliriz. 17. yüzyıldaki aşılama rol, Osmanlı'nın kudretli ve adil bir imparatorluk olarak zirveye ulaşmasını sağlamıştır. 18. yüzyıldan itibaren ise bu kudretin gölgelenmesi, medeniyetin de gerilemesine yol açmıştır.

Bugün bize düşen görev, atalarımızın diriliş müjdesini yeniden haykırmak ve medeniyet yolunda emin adımlarla ilerlemektir. Bunu başarmak için 15 Temmuz gibi trajik olaylardan ders çıkarmalı ve her türden krize karşı hazırlıklı olmalıyız. Nizam-ı âlem ruhunu yeniden canlandırarak, toplumumuzda barış, huzur ve refahı inşa etmeliyiz.

Osman Gazi'nin elinde tutuşturulan bayrak, Şeyh Edebali'nin nefesinden ilham alarak Söğüt'te ulu bir çınar fidanına dönüşür. Bu fidan, zamanla dal budak salarak kuzeyden güneye, doğudan batıya uzanan bir medeniyetin gölgesini oluşturur. Osmanlı İmparatorluğu, Nizam-ı âlem idealini yaşatarak adalet ve merhametin ışığını

tüm cihana yayar.

Şeyh Edebalı'nın öğretileri ve Osmanlı'nın adalet anlayışı, bu ulu çınarın sağlam temellerini oluşturur. Sevgi, saygı, hoşgörü ve merhamet gibi değerler, bu medeniyetin ruhunu besler. Tarihimizden aldığımız her ders, bu değerli mirasa sahip çıkmamızı ve geleceğe sağlam adımlarla ilerlememizi sağlar.

Ancak 17. yüzyıldan sonra, tüm cihanı saran medeniyet hamlesinin yavaş yavaş zayıfladığını görürüz. Kendi değerlerimizin sürdürülebilir etkisi azalırken, düşüş kaçınılmaz bir hal alır. Bu durum bize gösterir ki, medeniyetlerin yaşam süreci 600 yıllı sınırlı değildir. İnsanlar gibi medeniyetler de doğar, büyür, geriler ve en nihayetinde yıkılmak üzere dirilmek için bekler.

Osmanlı'nın yükselişi ve gerilemesi, bize medeniyetlerin istikrarını korumak için sürekli bir yenilenmeye ve değişime ihtiyaç duyduğunu gösterir. Geçmişten ders çıkararak, kendi medeniyetimizi inşa etmek için çalışmalıyız. Bu büyük çınarın yeniden filizlenmesi ve tüm ihtişamıyla yükselmesi için hepimize görev düşmektedir.

“Devlet-i ebed-müddet” idealiyle yola çıkan Osmanlı İmparatorluğu, kudretli bir çınar gibi yüzyıllar boyunca gölgesini tüm cihana yaydı. Fakat her ne kadar ebedilik umuduyla kurulmuş olsa da, kaçınılmaz bir sonla yüzleşmekten kurtulamadı. Bu durum, medeniyetlerin insan ömrü gibi bir döngüye sahip olduğunu ve her yükselişin bir inişle tamamlandığını gösterir.

Tıpkı her doğanın ölmesi ve her ölenin bir şekilde dirilmesi gibi, medeniyetlerin de çöküşle birlikte yeniden doğma potansiyeli taşıdığını görüyoruz. Osmanlı'nın inişi de bu döngünün bir parçasıdır ve yeni bir medeniyetin tohumlarını ekmiştir.

Sosyologlar, her medeniyetin kendi içinde eski çağ, ortaçağ ve yeniçağ evrelerini yaşadığı konusunda hemfikirdir. Bu evreler, bir medeniyetin doğuşundan yükselişine ve ardından gerilemesine kadar uzanan sosyolojik bir fotoğrafı oluşturur. Son aşamadaki çöküş, yeni bir medeniyetin filizlenmesine zemin hazırlar.

Osmanlı'nın mirası da bu şekilde yeni nesillere ilham kaynağı olmaktadır. Geçmişten aldığımız derslerle, kendi medeniyetimizi inşa etmek ve geleceğe sağlam adımlarla ilerlemek için çalışmalıyız.

Sosyolojik evreler, medeniyet hamlelerinin adeta bir fotoğraf albümü gibidir. Her bir kare, farklı bir medeniyetin yükselişini, duraklamasını ve dönüşümünü yansıtır. Bu kareler arasında ise medeniyetlerin birbirleriyle etkileşime girdiği ve ilham aldığı anlar gizlenmiştir. Tarih, kolonileşme, aşılama ve faydalanma gibi yollarla medeniyetler arasındaki bu etkileşime tanıklık etmektedir.

Avrupa, 12. ve 15. yüzyıllar arasında İslam medeniyetinden aldığı ilhamla kendi kültürünü inşa etmiştir. Bu, tıpkı bir fidanın topraktan aldığı besinlerle büyüüp dalanıp budaklanması gibidir. Avrupa'nın Greko-Latin kültürü bile Müslümanlardan

alınarak yeniden canlandırılmıştır. Bu sayede, İslam medeniyetinin etkisiyle Avrupa, bugünkü konumuna ulaşmıştır.

Medeniyetler arasındaki bu etkileşim, değişim ve yeniden doğuşlar, tarih boyunca birbirini beslemiştir. Her medeniyet, özgün katkılarıyla insanlık tarihine farklı renkler katmış ve onu zenginleştirmiştir. Bu adeta bir dans gibidir; her medeniyet kendi figürlerini sergilerken, diğer medeniyetlerden de ilham alarak yeni figürler yaratmıştır.

Bu karmaşık ve zengin sosyolojik geçmiş bize gösteriyor ki, medeniyetler statik varlıklar değildir. Sürekli bir değişim ve dönüşüm halindedirler. Birbirleriyle etkileşime girerek ve ilham alarak gelişir ve yenilenirler. Bu da insanlık tarihini daha da güzel ve heyecanlı bir hale getirecektir.

Düşünmek

Serap Doğan

Kendinle yaşamanın kötü tarafları vardır ama en kötüsü nedir biliyor musunuz? Düşünmektir. Sadece düşünmek zarar verir mi insana? İnsanı düşünmekten alıkoyan kimse olmadığı zaman, evet zarar verir. Biz zaten bu yüzden severiz diğerlerini. Bizi kötülüklerden alıkoyarlar. Bu yüzden de yalnızken düşünürüz. Kötü düşüncelerden sizi uyandıracak kimse olmaz ve bunun için üzülmürüz.

Peki, o düşüncelerin amacı nedir? Dürüst olmak gerekirse kendimi gözlemledim. Birden çok çıkarımım var. Birçok olasılık, sebep ama herhangi bir sonuca ulaşamadım. Evet, yalnız olan ve çok düşünen biriyim ben.

İnsanlar ikiye ayrılır: yalnız doğanlar ve yalnızlaşanlar. Yalnız doğanlar, yalnızlığın ne demek olduğunu bilirler. Her zaman canları yansa da bir şekilde hayata tutunur ve hatta diğer insanların da hayatlarına ışık tutabilirler. Yalnızlaşanlar şanssızdır. Kendi istekleri doğrultusunda, insanlardan soyutlaşıp yalnızlaşırlar. Bunun da sonuçlarını yaşaya yaşaya sindirtirler hayatlarına.

Ben çok üzülmürüm yalnız insanlara. Onların, düşüncelere daldıktan sonra dünya ile iletişiminin kopmamasına neden olan birileri yoktur hayatlarında. Onlar günün herhangi bir saati, herhangi bir yerinde düşünceye dalebilirler. Bu insanlar düşüncelerinden kaçmak için de epey mücadele verirler. Kimisi ağlar, kimisi uyumaz, kimisi kendisine zarar verir. Suçlarlar birilerini ya da kendilerini. Bir şekilde boşaltmaya çalışırlar o düşünceleri. Bilirler kendilerini, eğer o düşüncelerin kendilerini boğmasına izin verirlerse ebediyen ölür zihinleri.

Siz uykusuzluk nedir bilir misiniz? Ben bazı geceler uyumak için ağladığımı bilirim. Müziğin sesini de çok kullanırım, düşüncelerimi bastırmak için. Çok gülümserim, beni ağlarken göremezsiniz. İnsanlarla iyi anlaşıyorum, belki bana özenenler de vardır. Çok düşünürüm ben. Yer yer, herkesin ve her şeyin ortasında hiçliğe mahkûm ederim kendimi. Bu benim elimde olan bir durum değil. Bu tamamen kendi kendine olan engelleyemediğim, kurtulmak için çabalayamadığım ve kurtulamayacağımı bildiğim bir durum.

Hep biri anlar beni dedim. Kendimi içimde yaşattım, dıştaki ben sadece maskeydi. Gerçek ben içimdeki o düşünce yumağında saklanıyordu. Ben birinin beni anlayacağını, yumağı da beni üzmeden çözeceğini sandım. O sırada çok daha farklı bir şekilde ilerleyen hayatım beni o iplerle bağladı. Yanıma kimseyi yaklaştırmaz, kimseyle konuşamaz oldum. İnsanlarla sadece basit konuşmalara giriyor, onları geçiştiriyordum. Alıştım, her şeye.

Duygusal anlam taşıyan şarkılar dinlerdim. Şu an sadece gürültü olsun yeterli çünkü ben yeteri kadar ölüyüm. Evet, ölüyüm ve ben bu sonuca yaşamadığımı anladığım

günden beri sahibim. Nefes alamıyorsunuz düşüncelerde yüzerken, hayat bir şekilde geçiyor siz içindeyken. Yaşadığınızı bilip ruhunuzda hissedemiyorsunuz. Ben çok severim Kavakları. Bana güven verirlerdi ama şu an hiçbir şey ifade edemiyor. Ben onun sallanma sebebi olan rüzgârları ruhumda hissedip de yaşama heyecanının varlığından haberdar değilsem evet, artık ne Kavakları seviyorum ne de yaşıyorum.

Geceler çok uzun ve düşünce akışı çok karışık. İnsan nasıl bu kadar hızlı ve aynı zamanda bi o kadar da yavaş, zekice ve aptalca bir düşünce akışına sahip olduğunu bilmemeli. Bildiği zaman hiçbir şey eskisi gibi olmuyor. Uyuyamıyorsunuz, konuşmuyor, yazamıyorsunuz. Bazen sessizce bazen bağırarak ağlıyorsunuz. Bu da içinizi temizler. Ağlayamayacak kadar düşünceleriniz sizi yaralarsa? Bazen de sizi öfke nöbetlerinin pençesine atar bu düşünceler. O zaman da kimse zarar görmesin derken siz yorulur ve bir daha da dinlenemezsiniz. Bazen soğukluğu düşünürsünüz, geceleri toprağı altı mı daha soğuk üstü mü? Cevabı henüz bulamadığım bir soru ve ben halen bunu sorguluyorum.

Bu düşünceler insanı delirtir, bazen ölüme sürükler. Ölenler kaçabilirler düşüncelerinden. Delirenler de artık o düşüncelerin esiridir. Biz gibi herkes en başta tepki veremez, ölmek ve delirmek arasındaki ufacık çizgiye koşarlar. En sonunda da bir şeyler olur. Ben hiçbir zaman sonumu düşünmedim. “Belki de sonum şu an ve ben buradayım.” derim.

Umarım siz asla düşüncelerinizin sınırlarını keşfedemezsiniz. Her zaman sizi bu düşüncelerden alıkoyacak biri olur. Düşünmek zordur, bağımlılık yapmaz, esiri olursunuz.

Asıl zor olan da her şeyi bilip de durduramamaktır...

Başarısız Bir Kimlik Arayışının İflası ve Dönüşümü

Mustafa Akgünlü

Evliya Çelebi'nin Fransa'ya gönderilmesi ile Osmanlılar, Batı'yı daha yakından inceleme fırsatı bulmuştur. Bu bağlamda Batı ilerlemesi karşısında geride kaldıklarını fark etmişlerdir. Lakin yine de net bir aşağılık duygusuna kapılmamış, aksine Batılıların onlara olan hayranlığına şahit olmuşlardır. Sonraki dönemlerde özellikle de aydın sınıf arasında aşağılık duygusu yayılmış ve Batı'yı takip edilmesi gereken kurtuluş yolu olarak görmüşlerdir. Bir süre sonra 20. yüzyılın başlarında bu fikir bitmiş ve yerini yeniden asıl kimliklerine dönme isteği almıştır. Tüm bunların hepsi bize kimlik arayışının yabancı kültürleri taklitle olamayacağını gösterir

İlk olarak bu aşağılık duygusunun nasıl ortaya çıktığına, çözüm arayışlarına ve başarısızlıkla sonuçlanması hususlarına değinirim. Yukarda bahsedildiği gibi Osmanlı ve Batı arasında artan gelişmişlik seviyesi, aydınlar da bu farkı kapatma amacı oluşturmuştur. Ayrıca toplumun üst sınıfındakilerde ise büyük bir hayranlık uyandırmıştır. Aydınlar başlangıçta edebiyatı ve topyekûn sanatı halkı eğitmek için bir araç olarak görmüş ve kullanmıştır. Toplum içerisinde ortaya çıkmış züppe tipler yani yanlış Batılılaşmış kişileri çokça yermişlerdir. Kendileri de Batılılaşmayı istemektedirler ama ortaya çıkan sonuç onların isteği doğrultusunda olmamıştır. Batılılaşmayı yalnızca keyif sürmek, para harcamak, dans etmek, araba gezilerine çıkmak, yarım yamalak Fransızca konuşmak, Çamlıca'da eğlenmek olarak gören kişilikler onları hayal kırıklığına uğratmıştır fakat artık Bihruz Beylerin önünü almak da mümkün değildir. Öte yandan Avrupa'da özgür bir ortam olduğu, kadınlara değer verildiği, Osmanlı'da ise büyük bir baskının olduğuna da inanılmıştı. Hatta bazı aydın ve halk arasından kişiler daha da ileriye giderek dinsel konulardan bile bir takım rahatsızlık duymaya ve şikâyetle bulunmaya başlamışlardır. Daha sonra pişman olmak üzere kendilerini Batılıların kopyası hâline (kültürel olarak) getirmeye çalışmışlardır. Tüm bunların sonucunda köksüz, kendi değer ve yargılarına uzak, hatta küçümseyen, nefret eden bir kişilik yapısı meydana gelmiştir.

Yirminci yüzyılların başlarında bu durum değişmeye ve aydınlar hayal kırıkları yaşamaya başladı. Bilhassa 1. Dünya Savaşı ve öncesinde gerçekleşen işgaller, Batı'nın kurtarıcı bir melek olmadığını gösterdi. Ömer Seyfettin'in Kenan'ı tam da bunun bir temsilidir. Ayrıca Batı'yı taklit ile ülkenin hiçbir ilerleme göstermemiş, aksine işler daha da kötüye gitmiştir. Bu sırada da Batı, imparatorluğu yutmak için birçok girişimlerde bulunmaktaydı. Artık bir canavar timsalinden başka bir şey değildi. Bu durum karşısından çözüm kendi milli benliklerine tekrardan dönmektir. Diğer milletler Osmanlı'dan bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi. Diğer yandan Zeynep Hanımlar da işin gerçek yüzünü görmüş ve kendi istekleriyle kafeslerini yeniden giymişlerdi. Batı kültürünün kadınlara değer vermekten çok kadınların kadınlık onurlarını ayaklar altında çiğnediklerine, çiğnettiklerine şahit olmuşlardı. İşte tüm bu uyanışlar karşısında kimlik arayışlarının ne vahim bir suretle neticelendiği ortadaydı. Lakin bu sefer de aydınlar milliyete sarıldılar. Keza Batı tarafından uğranılan ihanet ve diğer milletlerin de milli hedeflerle isyan etmesi onları buna ikna etmişti. Kurtuluş mücadelesi sırasında her ne kadar bazı mandacı gruplar varlık göstermeye çalışsalar da milletlerin genel eğilimi ile bu da reddedilmiştir.

Avrupa'nın teknik üstünlüğü karşısında başlayan geri kalmışlık hissi, akabinde aşağılık duygusu yerini almıştır. Bu duygu da üstün olarak gördüğü Batı'yı taklide/kopyaya kalkışmış ve sonunda başarısız sonuçlanarak milliyetçiliğe yönelmiştir. Uzun süren ve hüsrarla sonuçlanan bu kimlik arayışı; aydınlar/üst sınıf ve halk arasındaki ayrılığı, uçurum derecesine getirmiştir. Lakin bu sınıfları hedefledikleri ütopyaları bizzat deneyimlemiş ve kendi kafalarındaki fikirlerin doğru olmadığını görmüşlerdir.

YEPYENİ BİR MEVSİM LÜTFET!**Hızır İrfan Önder**

Hoşnut değilim sefil hayattan,
ucube dünyadan
gülümseyen yüzümü /aldığından beri!

Acılara gark oldu yalnızlığım
içine akıtıp duruyor gözyaşlarını...

Ölümü dileysem
Vebale girer miyim?..
Tanrım!
Düş/kent yorgunu kulunu esirge
zâlime yem etme beni!
bana güç ver ki
içimdeki putları kırayım!..

Tanrım
dört mevsimden bıktım artık
bu mahcup kuluna acilen
yepyeni bir mevsim lütfet!..

KÖTÜ BİR ALIşKANLIKTIR HAYAT

Hızır İrfan Önder

Kötü bir alışkanlıktır hayat, bilirim
Siyah güller kanatır akşamları!
Kör bir bıçak geceyi bölmeye çalışır
Mehtap ölür! Kalır geride hüznü...

Gözlerimle gördüm evvelsi gün
Hacamat yaptırıyordu yalnızlığım.
Bulutlarda bir hüzün, bir keder
Dokunsan ağlayacak gibi!..

Çöle yağmur yağarsa yeşerir yüzüm
Kurtulur kuyudaki Yusuf gibi ömrüm
Kurumuş ağaçlar bile çiçeğe durur.
Dirilir ölü kalbim, bir gülümsese annem!..

ÖKSÜZ GÜLÜŞLER / Engin Taro

Uyuyordu tüm dünya, uyanıktı acılar.
 Gözyaşımda yeşeren bin bir dallı sancılar.
 Rüyalarım denize bakardı.
 Kumsalda oynardı çocuklar.
 Bir kâbus çıkıverdi.
 Alev saçan canavar.
 Garip kaldım yurdunda.
 Yüreğimde yaralar.
 Beytül Makdis ağlıyor dünyanın kör imanına.
 Hüzün yüklü dalgalar vuruyor kıyılarıma.
 Mahpus ufuklar dağılıyor gövde mi.
 Kâbe ağlarken bana gülüyor zalim suratlar.
 İster ki imtihansız kurulsun, cennet menzili sıratlar.
 Her cümlemde ölüm vardı.
 Hayalim çocuk parkında.
 Benim de okulum, kalemim vardı,
 Bir sırrım arkadaşımda.
 Sokağımda neşeli ayaklar koşardı,
 Kimi üç kimi beş yaşında.
 Gözlerimden öperdi babam benim, gözlerimden.
 Saçlarım yanaklarında.
 Soğan kokardı annem, hep yanı başımda.
 Yemeği kaşığımda kaldı,
 Sevgisi yüreğimde, saçları avuçlarımda.
 Miracın yurdunda alçaldı tüm nefisler.
 Bir millete yüklendi ümmetin bütün yükü.
 Bedir'de bir peygamber duası mühürledi yüreklerimizi.

Amenna, amenna! Rabb'im bilir en iyisini.
 Zeytin dallarımızı kırdılar,
 Sahte masalarında barış için.
 Güvercin kanatları döküldü uçakların gölgelerinden.
 Bir ekran ötesinde izledi gözleriniz.
 Acımaya meyilli duygusuz sözleriniz.
 Emerken süt kokan bebekler toprağın bağrını,
 Siz hangi cenneti dilersiniz?
 Rabb'im söksün zalimin tüm dişlerini.
 Fesada uğratsın uğursuz işlerini.
 Cennet'te yetim peygamber okşasın öksüz gülüşlerimi.
 Masumun celladı serilsin yere.
 Kırılınsın kalemi adaletsiz devletlerin.
 Kanayan yerlerden sarılınsın yara.
 Yüreği kucaklansın üşüyen evlatların.
 Çikolata bulaşsın kan boyalı ellerime.
 Şiirler ezberlesin dilim mutluluk üzerine.
 Uyansın uyuyanlar.
 Kahrolsun uykuma korku salanlar!
 Kahrolsun yurdumu benden çalanlar!
 Rabb'im söksün zalimin tüm dişlerini.
 Fesada uğratsın uğursuz işlerini.
 Cennet'te yetim peygamber okşasın öksüz gülüşlerimi.

GÖNÜL ŞAFAĞI

Bestami Yazgan

Yeniden yeşerir Yunus çınarı,
Özümüz sevgiyle süslenir bizim.
İlgıt ılgıt akar mânâ pınarı,
Sözümüz sevgiyle süslenir bizim.

Hicran mevsimine edilir veda,
Her cemrede tazelenir bu sevda.
Tellerinde çiçek açar gül seda,
Sazımız sevgiyle süslenir bizim.

Bire bin verince yürek başağı,
Gülistana döner gönül şafağı.
Doğunca vahdetin ebemkuşağı,
Yüzümüz sevgiyle süslenir bizim.

Hakk'ın huzurunda versek el ele,
Cümle melek hayran olur bu hâle.
Peşimize düşer menekşe, lale...
İzimiz sevgiyle süslenir bizim.

Hasret, hâlimize olur tercüman,
Kutlu muştuları bekler asuman.
Nurlu fetihleri gördüğü zaman,
Arzımız sevgiyle süslenir bizim.

Türk Düşünce Tarihi

Elif Kevser Fındık

Türk düşünce tarihi; binlerce yıllık bir geçmişe sahip olan Türk milletinin düşünce ve felsefe alanındaki gelişimini anlatan bir konudur. Düşünce, eylemleri meydana getirir. Bu eylemler de insanı harekete geçirir ve karar alma mekanizması devreye girer. Bunun sonucunda bilimden felsefeye, edebiyattan müziğe, pek çok konuda insanları dünyayı anlamaya ve anlamlandırmaya sevk eder. Bu anlam beraberinde inançları ve kültürleri soyut ve somut bağlamda yeni düşünceleri doğurarak zihni sorgulamaya teşvik eder. Sorguladıkça yeni düşünceler meydana getiren zihin, gelişen ve değişen dünya sürecinde bilim ve teknolojiyi günümüz boyutuna ulaştırır. Orta Asya'dan başlayan ve günümüze kadar uzunca bir süreyi kapsayan, Türk düşünce tarihi de Türklerin göçebe yaşam tarzından kaynaklanan bağımsız, hür düşünce sistemlerini ve felsefi yaklaşımlarını ortaya koyar. İslami dönem öncesi Asya bozkırlarında hüküm süren Türk toplulukları tabiat olayları, atalar kültü gibi inançları kutsal kabul ederlerdi. Doğa, kader, insan varoluşu gibi konular üzerinde düşünerek, bu düşüncelerini mitler, destanlar ve efsaneler aracılığıyla tarih sayfalarına aktarmışlardır. Öyle ki bu dönemin düşünce ürünü olan Orhun Yazıtlarını Türk dünyasına miras bırakmışlardır. İslamiyet'in Türk toplulukları arasında tanınıp benimsenmesinin ardından da Türk düşünce tarihi önemli bir dönüm noktası yaşamıştır. İslam'ın tasavvuf boyutu Türk düşünce geleneğinde yeni bir dönem başlatarak, İslam felsefesi ve tasavvufi düşünceler ile daha da zenginleşmiştir. Bu dönemde Türk düşünürleri, İslam felsefesi ve Türk kültürünü sentezleyerek yeni düşünce akımları ortaya koymuştur. İslam'ın bu tasavvufi boyutu Türk düşünce tarihine Farabi'ler, İbn-i Sina'lar, Hoca Ahmet Yesevi'ler ve Mevlana Celaleddin Rumi'ler gibi; mantıktan, felsefeye, sanattan dine, bilime, tıpa, kadar her alanda tasavvufi ve ahlaki ilimler ortaya koymuş olan bu düşünürleri ve Türk bilim adamlarını kazandırmıştır. Osmanlı dönemine bakıldığında da düşüncenin akışının hız kesmeden ilerlemiş olduğunu görürüz. Ek olarak bu dönemde Türk düşünce sistemi islam felsefesi ve Batı düşüncesiyle harmanlanmış bir vaziyettedir. Ekseriyetle modernleşme süreci ile birlikte yeni bir ivme kazandığı göze çarpar. Günümüz Türk düşünce tarihi farklı disiplinlerde yapılan araştırmalarla daha da zenginleşerek gelişimini devam ettirir. Kısacası Türk düşünce sistemi, tarihi; Türk milletinin zengin düşünce geleneğinin kendinden sonraki kuşaklara aktarılabilir ve toplumlara ilham olması adına önemli bir kaynaktır.

Kelâmı Güzelleştiren ve İyileştiren Nur Etkisi:

S.N. Elif Alsaran

H. Muhammed ﷺ

Şuarâü'n-nebî yani peygamber şairlerinden biri olan Ka'b bin Zühayr radiyallahu anh henüz imanla şereflenmediği zamanda bir şiir yazmıştı. İnkâr eden bir kalpten döküldüğü hâlde peygamberi methederek arşın kalbini fetheden bu şiir, şairin kılıçla öldürülmekten korktuğu bir anda hırkayla korunmasına vesile olmuştu. Bürde, Resulullah aleyhisselam'ın yemen işi hırkasıydı ve şiirinin değerine karşılık olarak bizzat O'nun tarafından Ka'b bin Zühayr'e hediye edilmişti. Bu şiir daha sonra *Ka-side-i Bürde* ismiyle anıldı. O zamandan beri birçok kalem silahşoru, kelâmlarını Resulullah'ı methetmek uğruna sarf ettiler lâkin yaptıkları aslında O'nu güzellemek değil; kalemi ve kelâmı O'nunla güzelleştirmektir.

Asr-ı saadetin büyüleyici tesirinden sâdır olan bu edebiyat geleneği, asrın o yıllarına özgü kalmamış; İslâm şiarının ulaştığı memleketlere de uzanmıştır. Kelâmın hakkını vermek isteyenler, hırka ile korunmuş kalemin mürekkep izlerini takip ettiler. Bu kalemin müritleri, İslâm'ın medeniyet nağmelerinin çalınmaya başladığı ilk zamanlardan itibaren vecd ile kâğıtları ıslattılar. O nağmelerle yoğrulmuş bünyelerinden taşan aşk ve özlem ıstırabının vahametine bir nevi teselli aradılar. Vuslat anına kadar sabırsızlanan âşıklar misali, sadırda ve satırda O'nunla buluştular.

Firdevsî'nin *Şâhnâme*'si, Cemâleddîn-i İsfahânî'nin na't niteliğindeki terakibibendi bu alandaki eserlere örnektir. Özellikle tasavvuf ruhunun şiire nakşedilmeye başladığı zamanlarda İbnü'l-Fârız, *İmam Bûsîrî*, Mevlânâ ve *İbnü'l-Arabî* gibi meftunlar da maşukları olan Peygamber Efendimiz'e en güzel methiyeleri hediye ettiler. Bu eserlerin arasında bir tanesiyse övdüğü tarafından övülmüş, hem şairin kendisine hem de ümmetin her devrine adeta *şifa reçetesi* olmuştur. Bu eser *İmam Bûsîrî*'nin

Kaside-i Bürde’sidir.

161 beyitten oluşan *şiiir* aruzun Bahr-ı basit vezni ile yazılmıştır ve toplamda on bölümden oluşur. Kıymetli belâğatinin yanında naatın *önemi şairin bizzat kendisinin kelâmıyla şifa bulmasından ve de buldurmasından* kaynaklanır.

İmam Bûsîrî (v. 695/1296) *çoğunlukla sultanlara methiyeler yazan bir şairdi*. Resulullah’ın aşkı yüreğinde kaynamaya başladığında kalemiyle bu ateşi söndürmeye, peygambere methiyeler yazmaya başlar. Bir zaman sonra vücudunun yarısı tutmaz olur ve yatağa düşer. Artık Allah-u Teâlâ’nın şifa vermesi için meşhur kasidesini yazacaktır. Bir gece rüyasına gelen Peygamber Efendimiz yazdığı *şiiiri* okumasını ister; kaside bittiğindeyse Resulullah *hırkasını çıkarıp şairin üzerine örter ve onun felçli uzvunu ovalar*. İmam uyandığında artık sağlığına kavuşmuştur, *şiiiri* ise Ka’b bin Züheyr’in “Bürde” sine benzetilerek *Kaside-i Bürde* ismini almıştır.

Gerek yazıldığı dönemdeki etkisi, gerekse sonrasında gördüğü ardı alınamayan yoğun ilgi sebebiyle bu lirik *şiiir*, peygamber *şiiirleri* geleneğinin mihrabıdır. Ka’b bin Züheyr’in *Kaside-i Bürdesi*’yle karıştırılmaması için *Osmanlı edebiyat geleneğinde el-Şâhidetü’l-bür’iyye* adıyla da anılmıştır. Hakkında 300’den fazla şerh yapılan eser yazıldığı 13. Yüzyıldan itibaren sadece edebi sanatı icra edenlerce değil; dergâhlarda, cemaatlerde, icaz törenlerinde ve dahası şifa niyetiyle -ki özellikle felç hastalığından kurtulmak için-*ümmin her ferdi tarafından özenle* okunan bir eser olmuştur. Büyük âlimlerce belaların bertaraf edilmesi, hayata sulh ve selamet gelmesi niyetiyle okunduğu takdirde Allah-u Teâlâ’nın izniyle merama kavuşulacağı söylenmiştir. Yine birçok ilahi bu kasidenin beyitlerinin musiki ile buluşmasıyla oluşmuş, *hüsn-i hat* sanatının en güzel örnekleri bu eserle ortaya konmuştur. Bu *şiiirin* ecdadımız tarafından ne kadar önemsendiğinin bir kanıtı olarak Ayasofya-ı Kebir Camii’nin avlusundaki şadırvanın mermer kemerlerine bakılabilir. 18. Yüzyılda Sultan I. Mahmud (v. 1754) tarafından inşa ettirilen bu yapı, O’ndan bahsettiği için güzelleşen bir kelâmın güzelleştirdiği eserlerden sadece biridir.

O’nu ﷺ Övmek, *O’nunla Övülmek*

“Ben sözlerimle Muhammed’i övmüş olmadım; sözlerimi Muhammed ile övmüş ve

güzelleştirmiş oldum.” Bir diğer peygamber şairi olan Hassan bin Sabit radiyallahuan bu sözü söylerken tevazu göstererek kaleminin değerini mi küçültüyordu, yoksa billur gibi ortada olan bir hakikati mi dile getiriyordu? Çok açıktır ki şairin söylediği tartışma götürmez bir hakikatti; zira sınırlı anlama melekesi ve her halükârda noksan bir üretme tabiatına sahip olan eşref-i mahlûkatın, ezeli ve ebedi ilmin ikliminde yetişen sevgililer sevgilisini hakkıyla övebilmesi mümkün değildi. Velev ki O sevgilinin hırkasıyla korunmuş bir kaleme sahip olunsun.

İmam Bûsîrî de peygamber şairleri içinde olmadığı hâlde onların kalemlerinin izini takip eden, tevazu ile kelâmını birleştiren ve ihlâslı bir niyetle O’nu övmeyi değil; O’nunla iyileşmeyi arzu eden bir isimdi. O’nu yazarak kelâmını güzelleştirdi; kendisi de okuyucusu da o kelâmı iyileştirdi. Şu gerçek asla unutulmamalıdır ki; Peygamberi kelâm ile övme eylemini ilk yapan Allah-u Teâlâ’nın bizzat kendisidir. Kıyamete kadar koruyacak olduğu Kur’an-ı Kerim’inde En Sevgilisini kendi eşsiz kelâmıyla övmüştür. O’nun övdüğünü öven de her halükârda övülmeye layık bir iş yapmıştır.

“Ey Benim Yüceler Yücesi Allah’ım! Bütün yaratılanların hayırlısı olan Sevgili Habibi’nin üzerine Sen Salât ve Selâm Eyle. Çünkü onun yüce katındaki sevgisini, derecesini hakkıyla bilen ve Selamlayarak O’nun hakkını hakkıyla verecek olan ancak Sensin.”

Kaynakça

Armutçuoğlu, İlhan. Kaside-i Bürde Manzum Tercüme. İstanbul: Erkam Yayınları, 2009.

Kazancı, Ahmet Lütfi. Peygamber Efendimizin Hayatı 6. Cilt. İstanbul: Ensar Yayınları, 2014.

İslam Ansiklopedisi “BÛSÎRÎ, Muhammed b. Saîd”. Erişim: 16 Mayıs 2022.

<https://islamansiklopedisi.com>

Kültür Envanteri/“Ayasofya Şadırvanı”. Erişim: 22 Mayıs 2022. <https://kulturenvanteri.com>

GEREK YOK - Ahsen Demir

Gölmek için bir çift balona
Ağlamak için bir kuru soğana
Yazmak için bir hasır deftere
İlham için bir tutam tabiata
Gerek yok gülüm, inan ki gerek yok .

Gitmek için kara trene
Ölmek için saten kefene
Vuslat için düştüğün çöle
Ayrılık için bir çift söze
Gerek yok gülüm, inan ki gerek yok .

İyileşmek için Lokman Hekime
Maziye gitmek için bir çift kasede
Aşılmaz engeller karşısında ölüme gitmeye
Hakikate ermek için topladığın delillere
Gerek yok gülüm, inan ki gerek yok.

Pamuk şeker için çocuk olmaya
Şehit olmak için asker olmaya
Yalnızlık karşısında yeise kapılmaya
Yaşadığın kadere keder demeye
Gerek yok gülüm, inan ki gerek yok.

Nara atmak için ala dağlara
Olmayacak sevgileri bağrına basmaya
Ayağa kalmak için yoldaş aramaya
Bitiremediğin şu kara sevdaya
Gerek yok gülüm, inan ki gerek yok.

Gecikmiş Özlem

Bitsin gitsin dediğin günlerin özlemi olur bazen içinde
Bir çocukluk fotoğrafı çıkar tozlu kitapların arasından
Ve o an mazi şerit misali
Seriliverir boylu boyunca önüne
Bir çıtırtı duyarsın kapalı kapıların arkasından sinsice gelen seslerle
Telaş kaplar seni ve
o an yok olursun
Eskiden sesine, varlığına
Katlanamadığın insanları, aileni ararsın yaka paça
Ama geç kaldığını ve artık
yalnız yaşayacağını
İliklerine kadar hissedersin
Belin bükülür sanki bir an için
Boğazın düğüm düğüm oluverir
Özlemek için çok geç dersin kendince

Artık düştüğün yerden
seni kaldıran ne bir el

ne de bir ses olur

Ağladığında teselli edecek bir omuz olmaz sana anlarsın

Sevdiklerine karşı ördüğün

duvarların altında kalırsın adeta

Arkana bakma sakın

Bakarsan seni seven insanların

bir daha olmayacağını ve dönmeyeceklerini anlarsın

İşte o an iliklerine kadar yalnızlıkla bütünleşirsın

Ve kabul et ki artık yalnızsın

şimdi kal bir türlü elinden bırakmadığın telefonunla, sanal dünyanla.....

Çıkmak bilmediğin odanla baş başa

İstedığın özgürlük buysa

Al hayatı yaşı doya doya

Son Nefes

Önüne geçemediğim kör bir boşluk var önümde

Ne ileriye ne de gerisin geriye gidebiliyorum

Nefesim kesiliyor

Sanki kanım çekiliyor attığım her bir adımım da

Yutkunmak hiç bu kadar zor gelmemişti bana

Bağırarak istiyorum kör karanlıklara niye sesim çıkmıyor

Neden kimse yok oluşumu görmüyor

Neden kaçıyor herkes benden

Yok oluşum böyle mi olacaktı

Yalnızlık bağrımı ateş misali acımasızca yaktı
Son gözyaşımda kör karanlıklara aktı gitti

Elimi kaldırsam işe yarar mı
Dizlerim kesilmişken
Ağlasam gelirler mi yanıma
Gözyaşlarım henüz kurumamışken
Duyarlar mı son çığlıklarımı
Yoksa artık sesimde mi gitti
Verdiğim o son nefeste....

Halil Köroğlu - D NEMEM

Artık evime d nemem
Evimde neresidir ki zaten
Hangi tepenin aşağısında
Hangi ırmak kıyısının
Kaçıncı sandalının içinde
Kıvranmış yatıyor hayatım

Artık evime d nemem
D ş mdeki  zg rl k uğultuları
Ve sefaleti mide gurultularımın
 zin vermez girmeme apış aralarına
Aksi yabancı bir ihtiyarın bedenindeyim
Olurlara olmaz olmazlara olur derdindeyim
Ne olur yahut ne olmaz bilemez haldeyim

Artık evime d nemem
Dünya meşgaleleri ile birlikteyim
Herkes gibi peşinde    beş kuruşun
Bu kaçıncı farklı gök yüzü
Kim bilir kaç farklı güneş gördü
Tütünün aciz dumanı
Ölüm 26.ilmeğini dolarken boynuma
Ben 40.düğümden bir lahza uzak
 lmeme rağmen yaşıyorum

Her gün batımında
Göğsüme batıyor eski sözlerim
Hayallerin ürpertileri peşimi bırakalı çok oldu
Çok oldu otogarlardaki hüznlerden sıyrılılı
Ve sıyrılılı
Gündelik telaşların heyecanından
Heyecanından telaşların gündelik
Gündelik heyecanından telaşların

Hantal bakışlarımın keskin dokunuşlarıyla
Çöküyor odamın duvarları
Çatıyı sırtlamış dizleri üstündeki sevdalarım
Belki sabah olmuştur kurtulurum
Serzenişlerinden kafamdaki uğultuların
Düşüncesi ile pencereme dönüyorum
Pencerem hiç göstermedi bana ağaçları
Çiçek sınaşmalarını kuşları yahut cıvıltıları
Ben hep geceleri izledim
Geceleri ve hüznleri
Park kenarına yatmış ayak izlerini insanların
Duvar diplerine süpürülen arkadaşlıkları
Namlı gözlerin namlu sözlerle aldığı canları
Depolara kitlenen kara sevdaları izliyorum
Bir katre yanık kokusu içinde genzimi acıtıyor
Genzimi yaktıkça hatırlıyorum dik duruşlarımın

Cesareti ile şakaklarıma boşanmış ağırları
Haykırmam gerekir doğruları
Basma perdeler ardındaki mağrur omuzlarımı silkmek
metal soğuşuyla birleşmiş karnımı
Umutlara açmak ve görmek istiyorum
Yalanların parmak uçlarında gezişlerini
Yitiyorum bende ilerledikçe
Gün telaş heyecan

Sefilliğin Hazzı

Öykü Tutka

“Olmuyor işte, yazamıyorum... Ayın sonuna kadar teslim etmem gerek ve benim kafam bomboş. Ne Kafka gibi kötü bir aile ilişkim var ne de Camus gibi boşvermişliğim. Her şeyi yolunda giden, anlatacak hiçbir şeyi olmayan bir adamım ben. Hangi hakla derdimi, problemimi yazabilirim ki.”

Etrafı yırtık sayfalar ile dolu olan odasında yorgun bir şekilde yakınıyordu. İyi bir mağazadan döşenmiş çalışma odası, bunca kırışmış kağıt parçasına rağmen kendini zarif göstermeye devam ediyordu. Ağırlıklı olarak açık renkte döşenmiş odada karanlık olan tek şey adamın düşünceleriydi.

“Tabii, benim bir problemim olması gerek! Aksi takdirde yazamam ki. Nasıl olmalı ki? Ne tür bir dert olmalı? Öyle derbeder olmalı ki altında ezilmeliyim. Sonuçta melankoli hep satar değil mi? Ah o melankolinin verdiği tatlı haz... Bana lazım olan işte bu. Kendimi sefil hale getirmeliyim!”

Adam heyecanlı bir şekilde etrafına baktı. Her şey yerli yerinde gayet kabul edilebilir bir iyilikte duruyordu. Sorun olan buydu. Bir şeyler ters gitmeliydi. Bakındı ve bakındı ama hiçbir şey bulamadı. Umutsuzca sandalyesine oturdu, ellerini birleştirdi, birleştirdiği ellerine kafasını yasladı ve bir iç çekti. Ortalama bir adam ne yazabilirdi ki? Sorunun cevabını bulamıyordu. Biz de bulamıyorduk. Belki bir yürüyüşe çıkmalıydı. Belki de bir kahve içmeliydi. Henüz bu seçenekleri gözden geçiremeyecek kadar bunalım halindeydi. Tabii yok. İşte bu yazmalıydı. Onun derdi yazamamaktı. Her şeyi fazla iyiydi. Onun problemi buydu.

Adam sanki alnında bir ampul belirirmişçesine ayağa kalktı:

“Buldum! Sefil halde olduğumu nasıl göremedim. Bu kadar düzen insana rahata alıştırsa olacağı bu. Rahata o kadar alıştım ki! Aptalım ben. Anlatabilecek bir derdimin olmaması benim asıl derdim! Asıl bunu yazmalıyım. Peki bu nasıl olacak? Nereden başlamalıyım ki? İyi bir ailede doğdum, ortalama bir okulda okuyup, mutlu bir evlilik yaptım ama bunlar sıkıcı detaylar. Benim daha içsel bir şey yazmam gerek.”

Adam heyecanla masaya geri oturdu ve yazmaya başladı. Kaleminden kelimeler döküldükçe sefilliğinden haz duymaya başladı. Umarız ki bu sefilliği onu tatmin eder.

Fuzûlî Şiirlerindeki Aşk Medeniyetine Farklı Boyutlarıyla Bir İzah Denemesi

Dr. Kudret Ayşe Yılmaz

“Ger men men isem nesen sen ey yâr

V’er sen sen isen neyem men-i zâr” (*Leylâ ve Mecnûn*, b.2706)

Fuzûlî 16. yüzyıl şairleri arasından; dil hakimiyeti, güçlü şair sezgisi, hüznü hafif bir tondan hissettirerek kasveti okurun yüreğine dek sunan sanatın eline sınıksız sarılmasıyla sıyrılmayı bilmiştir. Ondaki hayaller yürekte şekillenir; hata, eksikler ve trajedi dahi temiz bulutlardan akan uslu yağmurlar gibi satırlarda kuruyup kalır. Mürekkebine ter, kan, gözyaşı karışmış; insanın zayıf noktası “aşkı” çeşitli eşiklerden geçirerek nihayet hakikate ulaştırmıştır. *Dîvânı* içindeki “tanışma” beyitleriyle aşkın gönüldeki ilk coşkusuna, sevgilinin henüz uzaktan doğan salınışına değinmektedir. Girift binlerce sorunun pençesine düşen âşıkların “ya tahammül ya sefer” dediği noktada o, hisleri seyrelterek “tahammül” yakasına meyleder. Tahammül ki geçmeye, kaçmaya, uzaklara bakmaya izin vermez, iki yakayı bir araya getirmez. Ardından “ıstırabın katmanları”nda tasavvufa değmiş sözler, zihin ve vicdan kalburundan ince ince elenir. Acı insanın kıvam bulması, yavaş yavaş pişmesi tatlanması, hâlden bilir, gönülden sever olması için elzemdir. Ve nihayet her şeyin ardından “kabulleniş” gelir. Ya da en baştan kabulleniş ile yola çıkan şair; sözü gezdirerek nefsi terbiye eder, kabullenişe demir atar.

Sözün gölgesi kimi zaman henüz ilk nefeste dalgalanarak yazıya akar, ruhu ferahlatır, taş duvarlardaki yosunları titreterek esip geçer. Nitekim Fuzûlî’nin sürüp duran sorgusu içten içe kanar, göllenir, dalgalanır ve yine şairi yutar. Onun sesi zaman zaman boğulma hâлиндendir, çırpınışı yaşamın canlı bir sürgününe denk gelmek içindir. Oysa damarlarının ağında asılı duran can, iyi bilir ki aşk da hem yaşama

hem ölüme dairdir. Âşık hangi cihetten bakarsa baksın sevgilisini görecektir kendini öldürüp sağlam bir teslimle sükûn bulacaktır. Diğer yandan ıstırapla kavrulan ruhun canlı olduğuna dair, parçalanmış alemler açar. Böylece sözün inceliği insanın damarlarındaki kana karıştığı bir noktada sanat hedefine ulaşmıştır.

Aşka dair derin bir fısıltının varlığıdır şiir. Sözün öze yaklaştığı en keskin bakış, özün göze değdiği en pürüzsüz ayna ve ilhamın kanatlarında yükselen bir çığlığın orta yerindeki ürpermedir. Aşkın, gamın, hüsrânın ve tahammülün eşğine varan Fuzûlî, buna dair bir medeniyeti de yakalamış olur. Salâhî Bey *Kâmûs-ı Os-mânî*’de medeniyet madde başına şu tanımını yapar: “medenîlik, şehrilik. Bedeviyet’in zıddı. <Terbiye ve âdâb ve terakkiyât-ı beşeriyenin icâb etdiği sûretde ictimâ’ ve ma’îşet” (IV/332. s.). *Fuzûlî Şiirlerindeki Aşk Medeniyetine Farklı Boyutlarıyla Bir İzah Denemesi*, medeniyetin maişet ile alakalı kısmıyla teşekkül edecek. Medeniyet bir toplumdaki yaşam biçimi demekse aşka müptela ruhlar şu sorularının cevabını iyi aramalıdır: “Aşk bir medeniyet mesele mi? Âşıklık solmuş benizlerde alacağı karaya bulanık bir âlemin özünde mi yeşerir? Doğacak ölüm rayihasının ne kadarı bahtımıza bin dağın çiçeğine yetecek geniş bir nefes getirir ve ne kadarı ciğere canı yürütür?” O vakit *Fuzûlî Divanı*’ndan kırk beyitte aşk medeniyeti ile tanışalım, ya tahammül ya sefer diyelim, ıstırapın katmanlarına yürüyüp kabullenelim.

1. Tanışma:

Sevgili güzelliğin çekirdeğidir, ihtişâmın kalbidir, hayatın en manalı rengi, çilelere doğru akıp giden ömrün serinkanlı iştirakçisidir. Dahası onu gören Fuzûlî tarafından istiare ile “melek-sima” ilan edilir. Bu tasavvufî manada hüsn-i mutlağa delalet ederken insanda tecelli eden güzelliğin de kaynağından beslenmesi demektir. Latif ve nurlu cisimler olan meleklerde his yoktur. Onları gören elbette ki şaşkına dönecek ve şayet insansa, şuuru yerindeyse, insafı varsa “insan” demeyecektir. “Hak bilür” tevriyesiyle de âşık, doğrusunu Tanrı bilir ve Tanrı şahidimdir demiş olur:

“Ey melek-sîmâ ki senden özge hayrândur sana

Hak bilür insân demez her kim ki insândur sana” (G.6/1)

Ufukta batan güneşin resmedildiği bir başka beyitte sevgili parlak aya benzetilir. Ay doğmuş yani sevgili görünmüş, feleğin devri güneşi yere vurmuştur. Ak süt aydınlığındaki sevgili karanlığı yırtan ışık kaynağı olmuştur:

“Pertev-i hurşîd sanman yerde kim devr-i felek

Yere urmuş âftâbın mâh-ı tâbânun görüp” (G.32/6)

Vahdete işaret eden servinin yürüdüğü yoldaki tozu güneş, göğe doğru çekerek gözüne sürme diye çeker. Bu toz girdabında güneş ve zerre tezdâ; sevgiliye duyulan alakanın yüceliğine, sevgilininse bigâneliğine delildir. Çünkü “çekmek” hasret çekmek, eziyet çekmek, zahmet çekmek gibi hüsrana dair fiillerle daha ziyade bağdaşır:

“Gün çeker her dem göze yerden gubâr-ı râhunı

Tûtiyâ için velî yirden göğe minnet çeker” (G.110/2)

Koyu rengi ve kıvrımları hasebiyle sevgilinin sümbüle benzetilen kakülü dağmık ve düğümlüdür. Bu saç, sevgilinin kayıtsızlığına ve gizemine de delalettir. Çınarın ele benzeyen yaprakları sümbül üzerine döküldüğünde âşığın hayal âleminde bu saçları taramaya niyetlenmiştir. Bu hoş manzara âşığın o saçlara, kurumuş bir çınar yaprağı kadar dahi yaklaşılamayacağına dair bir hüznü de hissettirir:

“Pençe-i berg-i çenâr itmiş müheyyâ şâneler

Anlamış gûyâ ki sünbül kâkülünün tâbı var” (G.102/2)

Tanışmanın neticesi Fuzûlî için elbet âşıklıktır. Bu âşıklık ki sır olarak kalmalı

iken bahar rüzgârı tarafından her goncaya fısıldanır. Sır; goncaların göbeğinde bekledikçe renk tutar, eyvah ki açılıp da gül oldukları dem, sevgili de hakikati duymuş olacaktır. Gül-i handan sevgili, bu biçare aşka elbet rağbet etmeyecek, gülüp geçecektir:

“Dimiş her gonceye âşıklığım râzın sabâ dirler

El ağzın dutmak olmaz korkarım ey gül sana dirler” (G.74/1)

Su Kasidesi’nde ise sevgili Hz. Muhammed’dir. Ona olan derin aşkıyla Fuzûlî, bağcıya yorulmaması adına bir öğüt vermeye niyetlenir. Öyle ki bin gül bahçesini sulamak zahmetinden kurtularak suya vermesi yerinde olacaktır. “Tek” tevriyesi ile şu netice elde edilir: o bahçede aziz peygamberin yüzü gibi bir tek gül dahi yetiştiremeyecektir:

“Suya virsün bâğbân gülzârı zahmet çekmesün

Bir gül açılmaz yüzün tek virse min gülzâre su” (K.4/5)

Âşığın gönül kuşu uçmuştur artık. Gayri olacaklar onun imkânı dâhilinde değildir. İstiare ile “peri” denen sevgilinin güzelliği sihirlidir. Gören her gönlü avlayıveren dağınık saçlarıysa artık âşığın gönlüne yuva oluvermiştir. Mecnun mazmununu barındıran beyit, âşığın aşktaki seviyesini de sergiler:

Âşyân-ı murg-i dil zûlf-i perişânundadır

Kanda olsam ey perî gönlüm senün yanundadır (G.67/1)

Böylesi güzel sevgili elbet güçlü çekim alanına düşen her âşığın göreceği değildir. Ayağının altında kalan nice kalbin atışları, ona güzelliğinin ritmini anlatmaktan öteye geçemez. Âşık dostlardan öğüt almadığını bu vaziyete düştüğünü söyler gibi

görünse de “düşmen eylemez” diyerek aslında kendine iyilik yaptığını terdit sanatıyla ortaya koymuş olur:

“Aşka saldum ben beni pend almayup bir dosttan

Hiç düşmen eylemez anı ki itdüm ben bana” (G.4/2)

Servi ekseri mezarlıklara dikilen dümdüz, heybeti yüksekliğini tamamlayan bir ağaçtır. Ölümüne yakışır, ölüm korkusunu yatıştırır. Meyve kaydından azade dallarında yaz-kış dökülmeyen koyu yeşil yaprakları arasında kumruyu saklaması ise bir başka hikâyedir. Âşık sevgiliye tutundukça gamdan kurtulmayacağını bilir ve temennisini servinin zirvesine doğru nefeslendirir: Hiç kimse sana tutulmasın. Bu dua görünürde başkalarını korumak gibi olsa da aslında sevgiliye kimsenin yaklaşmaması içindir:

“Tâ giriftârunam âzâd olabilmen gamdan

Hiç kim olmasın ey serv giriftâr sana” (G.9/8)

2. Ya Tahammül Ya Sefer

Meseleye, Nedîm’in “Yâ seferdir yâ tahammül çünkü aşkın çâresi (G.163/6)” dediği yerden bakmak gerek. İki kefesine acıyı vurmuşlar bu terazinin. Hangi yanı ağsa diğer yanı yine acı. Oysa âşık için “Yeter”, sefer imkânı var mıdır? Var gücüyle sefere yeltenmese dahi eline azığını alıp yola revan olsa, yeniden başlasa, kendini iyileştirse... Yok mudur yolu? Yolu bulmak yok mudur? Âşık usanmaz mı?

Usanmıştır âşık Fuzûlî. Onu canından usandıran yâri, cefadan neden hiç usanmaz? Yanan ciğerlerinden kopup yükselen ahının kıvılcımları, göğü yakıp yıldız diye görünür de muradının mumunu neden yakivermez? Sevgiliye, âşık neden kavuşamaz? Kabullenişin istifham ile sunulduğu beyitte cevabı en iyi yine âşık bilmekte, yine en iyi âşık beklemekte:

“Beni cânndan usandurdı cefâdan yâr usanmaz mı

Felekler yandı âhumdan murâdım şem‘i yanmaz mı” (G.264/1)

Bir başka beyitte cevap hazırdır. ‘Ya tahammül ya sefer’ diyebilecek âşığın tarafı bellidir. Sevgiliye kavuşmayı isteyen canı ile alakayı kesmelidir der ve ekler: Ya canınla alakayı kes ya da canana kavuşmayı isteme:

“Ârzû-yı vasl-ı cânân câna âfetdür gönül

Yâ ta‘allûk cânda üz yâ vasl-ı cânandan tama” (G.146/2)

Sevgilinin kalbinde merhamete rastlamayı ummak, hayalin en koyu perdesidir. Bu perde hakikat ile mecaz arasına gerilmiştir ve âşık, o ağa yapışır kalır. Seferin her türlü ihtimali ortadan kalkmıştır. Sevgiliye ‘vefasız, şu vefasızlığı bırak’ demek, cefanın ta kendisi olacaktır. Diğer yandan “bî-vefâ olma” dileği de oracıkta bekler:

“Ey bî-vefâ ki âdet olupdur cefâ sana

Billâh cefâdur olma demek bî-vefâ sana” (G.5/1)

Âşık tahammülü seçer seçmesine ama o derin acıya başkasının da düşmesine gönlü razı gelmez. “Ya Rab” yakarışlarıyla yükselen duanın şekillendirdiği beyitte “zâr”, “perişân”, “dâğ”, “hicrân” ve “esîr” kelimeleri ile kurulan gelincik mazmunu vardır. Gelinciğin zar gibi ince, içi dağlanmış yaprakları kolayca perişan olup dağılır ve hicrana düşer. “Tek” tevriyesi ‘gibi’ anlamı yanında âşığın acı çekmekteki rakipsizliğine de delildir. Bir gelincik gibi dağılsa da âşıklıktaki istikrarı ve tahammülü eşsizdir:

“Benim tek hiç kim zâr ü perişân olmasın yâ Rab

Esîr-i derd-i aşk u dâğ-i hicrân olmasın yâ Rab” (G.24/1)

Tahammül eden âşık, üstünde ah dumanından başkasına yer olmadığını bilir. Bu buluta benzetilebilecek duman; güneş gibi yakıcı ve güçlü gam karşısında onun gölgeliği, teminatıdır. Ayrıca dumanın yükselmesi âşık için ilerleyişi gösteren bir ikbaldir:

“Gam günü üstümde senden özge yok ey dūd-ı âh

Lutf kıl benden götürme sâye-i ikbâlünü” (G.262/7)

Var ile yok tezadıyla ilerleyen şu beyitteyse sultan mazmunu ortaya çıkar çünkü sevgilinin saltanatı daimdir, âşık ise onun kullarından sadece biri olarak herhangi bir kararından şikâyet edecek değildir. Tasavvufi olarak da tevhidi düşündüren beyit, tahammülün sarhoşluk hâline yakınlığını da sergiler:

“Senden itmeme dâd cevrun var lutfun yok diyüp

Mest-i zevk-i şevkunam birdir yanımda var yoh” (G.59/2)

3. İstirabın Katmanları

Çözülüp giden hayat ipini tutan eller, acının loş gölgeliklerinde kanar durur. Mutluluğun bir adım ötesinde buruk bir yarına kanatlanış şekillenir. Düz yolda aheste aheste gitmek de uçuşuma yuvarlanıvermek de ilerlemektir. Seçim saydam bir yeşil nehir... Kandan göller birikmiş herkesin göz torbalarında. Acı diyorum, sen hayat anla. Bir köpük gibi hafifleyip yükseldikçe anlaşılacak bir girdabın içindeyiz. Herkes en büyük ıstırap kendinin sanır. Gün geceye kavuşunca biter, gece günün peşini hiç bırakmaz.

Fuzûlî'nin aşk medeniyetinde ıstırapın niteliklerine ince ince bakmak, sırt ve-

rip dayanmak, öldürse de güvenmek vardır. Bu bir anlayış ve hayatı anlamlandırma meselesidir. Özümsemek daha ziyade sevmeyi getirir. Kimileyin acı insanı kimileyin de insan acısını seçer. Bu sert bir kaynaşmadır, dağlar dayanmaz fakat bilenler bilir ki kemik kaynadığı yerden bir daha kırılmaz.

Sevgilinin gamı oktur, hedefi noksansız vuran keskinlik ve isabette bir ok. Âşığın karmakarışık başında yuva kuran kuşlar yaraladıkça kanları akar. Akar akar da âşığın gözyaşlarına karışır. Kuş masumdur, masuma kıyan insana ne etmez! Mecnun'a dönen âşığın yakınında dahi can barındırmayan sevgili, kanlı gözyaşlarına acıyacak değildir:

“Müdâm çeşmüme kan doldurur hâdeng-i gamun

Yuva başumda dutan kuşları idüp mecrûh” (G.54/4)

Bu öyle bir ağlayıştır ki âşıktan herkes bıkar, nefret eder. Onunla bir çift kelam etmek dahi dayanılmaz bir yüke dönüşür. Kimselerin yanına yanaşmaması âşığa dert değildir, öyle ki civarında dolaşan gözyaşlarından teşekkül etmiş girdap yahut ahından yükselmiş rüzgardır. Böylece sevgiliden doğan gam, ona dost olmuştur:

“Eşk-i âhum nefreti kat‘ itdi ilden ülfetüm

Çizginen çevremde yâ girdâbdur yâ girdbâd” (G.63/4)

Bahtın kalemi herkesin alnına başka renk yazar. Bazısının mavidir göğe ağar istikbali, bazısının sarıdır hastalıktır kaderi, bazısın kıızıdır öfkeye maildir her nefesi. Gelgelelim kiminin de karadır. Kara ki üzerine başka bir şey yazılamaz. Karanın kefeni karanlıkla örülüdür, hikâyesi kuşkuyla bezelidir. Ezel katipleri âşığın bahtını anlatan yazıyı sevgilinin yüz sayfasına yazmış. Nitekim âşığın, o yanaktaki hattı (tüyleri) görmesi ile neticeyi okuması aynı vakte tekabül etmiştir.

“Ezel kâtibleri uşşâk bahtın kare yazmışlar

Bu mazmûn ile hat ol safha-i ruhsâre yazmışlar” (G.76/1)

Âşığın gönlünü karşısına alıp da söyleştiği bir beyitte, aşk yükünün ağırlığı Kaf Dağı’nın belini bük müştür. Şair, aşk kelimesinin sonundaki “ق” harfinin eğikliğine değ inmiş olur. Aşk ın sonu insanın belini bük er, o hâlde âşığın hâli nice doğ rulur:

“Mihnet-i aşk ey dil âsandur diyü çok urma lâf

Aşk bir yük tûr ki ham bulmuş anun altında Kâf” (G.151/1)

Âşığın ağlamaları bir deryaya döndüğü vakit o suyun içinde kıpırdayan göz-bebekleri de dalgıç olur. Dahası inci gibi pürüzsüz, kıymetli ve eşsiz sevgiliyi arar durur:

“Kıldı şevkûn eşk gavvâsı gözüm merdümlerin

Ey dür-i ter menzilün gûyâ bu deryâdur senün” (G.171/6)

Sevgili ne ister? Bu sorunun cevabını yine sevgili bilir. Fakat aşağıdaki beyitte âşıktan “cân” istemiştir. Canını alacak kadar ona gam yüklemiştir. Can ortadan kalkınca âşık için yeni vazifeler dileme vaktidir. Sevgiliden gelecek her ne olursa olsun âşık için mutlak emirdir:

“Dileğün cân idi hâk-i rehûne tapşurdum

Yetdi ol hod yirine şimdi nedür fermânun” (G.167/3)

O saçlar... Sevgilinin dağınık, karanlık saçları... Daim uyanık kusursuz avcı... Her telinin ucunda zavallı bir âşığın yanan gönlü asılı. Gören sanır ki mum

üzerindeki her ipliğe bir alev düşmüştür:

“Ser-i zülfünde her mû sayd kılmış bir dil-i sûzân

Düşübdür sanasın bir şu‘le od şem‘ üzre her târe” (585)

Sevgilinin kaşları yay, can alan bakışlarına keskinlik veren kirpikleri oktur. Âşık bir vakit olur ki onları görecektedir kadar yaklaşabilir ama mesafelerin ortadan kalktığı o anda apansız öldürülür. Hem ism-i fâ‘il hem ism-i mef‘ûl manasıyla “şehîd”in tercihi ve “nazar” ile “kurban”ın “senden”, “senin” kelimelerinin işaretiyle kullanımı âşığın yakından vurulduğuna delildir. Ah ki sevgilisini en yakından gördüğü an, katilini de görmüş olur:

“Ey kemân-ebrû şehîd-i nâvek-i müjgânunam

Bulmuşam feyz-i nazar senden senün kurbânunam” (G.191/1)

Âşık kendini mihnet terazisi saysa gözlerini terazi gözleri gibi tahayyül etse başının, neden her saat bin taş vurdğu anlaşılır. O terazinin gözleri ki yaşla dolar dolar boşalır. Okkalar zaten taştır. Bunca taş denkle gelen âşık ağıladıkça tartılır, tartıldıkça aşk efkârıyla dolu başı taştan taş saat şaşmadan çarpar durur:

“Terâzû-yı ayâr-ı mihnetem bâzâr-ı aşk içre

Gözüm her dem dolup bin taş her sâ‘at değer başum” (G.186/2)

Aşk için için yakar. Âşık küle dönene, ciğeri tükenene, dili damağı sadece yâr diyene dek yanar. Bu yanış onun için itibardır. Pervane böceğı muma sevdalandığında kanatları tutuşup da ölünce aşk yolunun şöhretlilerinden yazılmıştır. O vakit âşık da bilir ki onun külünü mumlar, gözlerine sürme diye çekerler. Böylece mumun fitili bu külden dürülecek, mum kimi yaktığını görecektir, âşık ise yanmayı sürdürecektir:

“Ehl-i kâdrim yanalı aşk odına pervâne-veş

Sürme-i çeşm eylemişler şem‘ ile hâkisterüm” (G.195/2)

Fuzûlî karşısına kendini alır. Sorar: “Usanmaz mısın?” Aslında bilir halka rûsya olduğunu, meselenin her düğümüne aşkı sıkıştırdığını, canından vazgeçmişlere has rahatlıkla şeyda gezdiğini... Aslında olan bitenlerin hepsi sevda anlayışına dâhildir:

“Fuzûlî rind-i şeydâdur hemîşe halka rûsvâdur

Sorun kim bu ne sevdâdır bu sevdâdan usanmaz mı” (G.264/7)

Kabullenişin ardından yarış başlar. Acının yarısıdır bu, gönlünde acı tütenleri bildirir. Kimin yangını arşa daha süratli ağıp da Hakk’a varacaktır, hakikate ulaşacaktır? Fuzûlî sonucu bilir, en ön sıradaki kendisidir:

“Yazanda Vâmık u Ferhâd u Mecnûn vasfin ehl-i derd

Fuzûlî adını gördüm ser-i tûmâre yazmışlar” (G.76/8)

Mademki âşıkların yarışı bitmiş, Fuzûlî adı en öne işlenmiştir; o hâlde sevgilisi de bununla övünmelidir. Leyla’nın Mecnun’u, Şirin’in Ferhat’ı varsa onun da Fuzûlî gibi bir âşığı vardır. Böylesi âşığı olan övünmelidir:

“Kıl tefâhur kim senün hem var ben tek âşıkun

Leyli’nün Mecnûn’u Şîrînün eğer Ferhâd’ı var” (G.68/3)

4. Kabulleniş

Bu, ruhun en karmaşık tünelde gözlerini kapattığı andır. Artık hareketin ölümüne özdeş dokusuyla örülmüş kanatları, yaşamı hepten kuşatır. Kabullenişin içinde tükeniş dalgası dövünüp durur. Yoksul bir müziğe binler eşlik etse sessizliğin keskin köşelerinden birinde dahi tek tomurcuk patlamaz. İnsan dönüşür. Kanatları da çıkabilir sırtından, daha kalın bir kabukla da çeperlenir cismi. Kabulleniş hep zayıflık değildir ama özündeki zarif kökler tereddütten beslenir. Âşık başına gelenleri ve gelecekleri kabullenerek sorguyu tamamlar, çelik kanatlar yüklenir. Doygun rüzgarlara alışık yavaş bir uçuş böylece mümkündür.

Aşk dert midir? Dert sevilir mi? Bu mümkündür çünkü insan alıştığını sever, sevdikçe alışır. Yeni bir derde duçar olmaktansa vefakâr çilesiyle hoştur. Tabip gelse, derdine derman kılacak olsa bu çare hamlesi, âşığın kabullenişine aykırıdır. Üstelik aşkın dermanı onun merhemleri arasında yoktur. O bilir ki derdinin ondan alınması -aşkının ondan alınması- derman değil helaki olacaktır:

“Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabîb

Kılma dermân kim helâküm zehri dermânundadır” (G.67/2)

Ölüm, rahmet ile zahmet arasındadır. Âşık pişer, kavrulur, yanar yanar, ölür. Bu yaman cinasın arasındaki Fuzûlî, karşısına kendini alır ve ölürken dahi feryat etmeyişine hayran kalır. Rahmet dileyişinin altında ise ‘aşk olsun’ şaşkınlığı belirir:

“Ey Fuzûlî öldün efgân etmedin rahmet sana

Rahm kıldın halka efgânınla zahmet vermedin” (416)

Bir oyundur görülen ne varsa, herkesin görebileceği kendi baktığıncadır. Kirpikler dahi gözün oynattığı suretlere seyirci. Bu öyle bir hayat sahnesi ki âşığın “suret-bâz” gözü kan ağlar, kirpikleri kana batar. Her biri kırmızı giysilere bezenmiş

güzellere döner. Bir oyun döner herkesin başında, kırmızı elbiseli cellatlarını âşık kendi kanıyla giydirir:

“Çeşm-i âteş-bâzuma müjgân saf-i hengâmedür

Kana batmış her müjem bir şûh-ı gül-gûn câmedür” (G.73/1)

Ölüm eşiği aşmışsa feryat, ses, nefes sonsuza dek yiter. Âşık için can, cananını tanımak fırsatından ibarettir. Cananını canından ötede tutmayan, can prangasını aşamaz; cana bağlanan beden, aşkın hakikatine ulaşamaz. O vakit can, cananı sevsin diye sevilmesi; her şey sevgiden geçip sevgiliye ulaşmalıdır:

“Cânı kim cânânı içün sevse cânânın sever

Cânı içün kim ki cânânın sever cânın sever” (G.71/1)

Yanmadan pişilmez, lezzetlenilmez, kıvam bulunmaz, elde yürekte durulmaz. Sevgilinin sümbülden saçlarının aşkıyla kıvrım kıvrım kıvranan âşık; mumun fitili gibi yandıkça açılacak, küle döndükçe soğuyacaktır:

“Ey Fuzûlî şem‘-veş mutlak açılmaz yanmadan

Tâblar kim sünbülünden rişte-i cânundadır” (G.68/7)

Kimi dertler kadife libas bellenir, eğine giyilir. Uğrun uğrun akan kanı böyle kimselere göremez. Öyle ki Fuzûlî karşısına tecrit ile kendini almış; canı çıksa dahi, aşk yolundan ayrılmayacağını terdit sanatının yardımıyla kurduğu ölüm-yaşam denklemi ile ilan etmiştir. Mezkûr hâl, mutasavvıf şairlerin hep arzuladığı şeydir. Bu

yoldan ayrılmamasına teminat olarak vasiyeti oraya defnedilmektedir:

“Ey Fuzûlî çıksa cân çıkmam tarîk-ı aşkdan

Reh-güzâr-ı ehl-i aşk üzre kılun medfen bana” (G.4/7)

Sevgilinin nergis çiçeğine benzeyen gözleri, Fuzûlî’nin gözü ile gönlünde gezer ha gezer. Nergis ki zihni uyuşturmuştur bir kez, hayal hâli hakikate egemendir. Güzel gözlü ahu, otlu ve sulu yeri vatan edinir; o vakit âşığın ağlayıp duran, kirpiklerle örtülü gözü ona hakiki vatan değil midir?

“Nergisün fikri Fuzûlî göz ü gönlümde gezer

Tutar âhû vatan ol yirde ki otlu suludur” (G.100/7)

Sevgiliden ayrı olup da yaşamanın izahına öz lügatinde rastlayamayan âşık için hayran olunması gerekenler, ondan ayrıyken acı çekmeyenlerdir. Herkes acının zirvesinde sadece kendi çılgınlıklarını işitecektir:

“Bes ki hicrânundadır hâsiyyet-i kat’-ı hayât

Ol hayât ehline hayrânem ki hicrânundadır” (G.67/6)

Âşık, gül yüzlü sevgiliden gelen ve gelecek olan her türlü cevri kabullenmiştir, temkin ehlidir lakin bir meseleye tahammül gösteremez. O da sabrı hususunda bir başkası ile mukayese edilmektedir. Bu güle âşıklığı ile bir damla canıyla bir ömür ağlayan bülbül dahi olsa durum değişmez zira âşığın derde sabrı sonsuzken bülbülün her lahza bin feryadı vardır:

“Ehl-i temkînem beni benzetme ey gül bülbüle

Derde yok sabrı anun her lahza bin feryadı var” (G.68/4)

Aşk bilmeyenler âşığı anlayamaz. Hayatta iken onu garipsemeleri yetmez bir de mezarına melamet taşları fırlatırlar. O taşlar ki onun kabrini -yükselterek- dert ehline işaret eden bir alamete dönecektir:

“Yüceldün kabrüm ey bî-derdler seng-i melâmetden

Ki ma‘lûm ola dert ehline kabrüm ol alâmetden” (G.238/1)

Acı külfet olur bir zaman... Gel zaman git zaman kişinin ta kendisi acı olur. Aşk davasında mühlet, külfete galiptir. Ne kadarı acı ne kadarı sıhhatli zamanlarına dair anı, ayırmak imkânsızdır. Aşk yolunda gam ile dert çoğaldıkça âşığın hâli hoşlaşır. Bu kabullenişin ötesinde Tanrı’ya şükretmesi gereken bir nimettir:

“Çok oldukça gam u derdüm reh-i aşk içre hoş-hâlem

Fuzûlî şâd olup şükr itmeyüm mi ni‘metüm artar” (G.81/7)

Aşk medeniyetini izah için seçilmiş kırk beytin sonuna gelmişken âşığın temennisi ile sözü, hakikate bağlayalım: Keşke gönlü kırık bana, bin can daha nasip olsaydı da her birini bin kez sevgiliye feda etseydim:

“Bin cân olaydı kâş men-i dil-şikestede

Tâ her biriyle bin kez olaydum fedâ sana” (G.5/3)

Velhasıl aşk vadisine düşenin kendini bulacağı, incelip iğne ipliğe döneceği, nice koşa hep aynı yerde kaldığını göreceği bir aşkın izahına çalıştım. Bu medeniyette; alevlerle yanan ruhtaki muazzam serinliğe, gözyaşı katmanlarıyla kurulan güçlü varlık hevesine, kimlikleri aşan geniş, enli duvarlara, dimdik yamaçların kırık

fakat inatçı ağaçlarına layık kırk beyitle yol aldık. Onca ihtimal içinde sadece birine yer yoktu: kavuşmak. Tek gerçeğin ölüm olduğu hakikatinden mevzuya bakarsak bütün kavuşmaların ayrılıklarını da dizi dibinde büyüttüğünü zaten anlayabiliriz. Fuzûlî'nin aşk medeniyeti sadece gamlı bedeni ve yaralı ruhunun sığabildiği sonsuz bir âleme kapı aralamaktadır. Andık, tatlandık vesselam.

Yararlanılan Bazı Kaynaklar

Doğan, M. N. (2008), *Hüsn ü Aşk*, Yelkenli Kitabevi, Ankara

İpekten, H. (1999), *Fuzûlî Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Mehmed Salâhî (2023). *Kâmûs-ı Osmânî* (haz: K. A. Yılmaz). Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara

Parlatır, İ. (2012), *Fuzulî Türkçe Dîvân*, Akçağ Yayınları, Ankara.

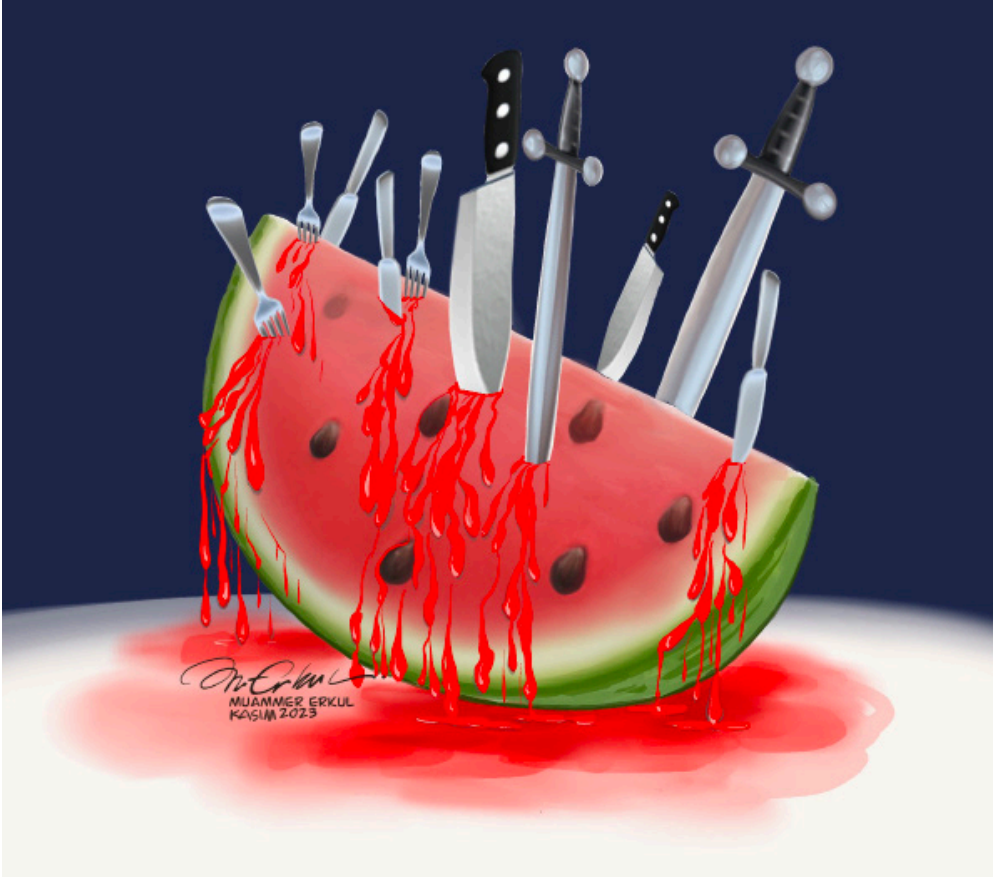
Sarmal

Senem Uras

Yazmak... Alıp götürür beni uzaklara. Ne zaman yazmaya başlayacak olsam içimde ilkbaharın gelişi gibi bir heyecan, o çiçeklerin yeniden gün yüzüne çıkacağını göreceğim için bir mutluluk ama aynı zamanda da bir huzur bir sakinlik hali zuhur eder.

Neden böyleydi diye çok düşündüm, düşünüyorum ve düşünmeyi de bırakmayacağım anlaşılan. Kelimeleri dile getirmek çok kolaydı belki de lakin ben bu yolu tercih etmek istemiyordum. Sözlerin zihinden çıkıp uçup gitmeden önce bir kendine gelmesi, demlenmesi gerekiyordu zannımca. Hamdı o sözcükler, düşünülmeden ağızdan çıkmamalıydı, pişmeliydi önce bir. Yoksa kırıp dökebilirdi çevremdekileri. Böyle düşündüm her zaman. Şems dememiş boşuna “Eğer çok konuşmak faydalı olsaydı Allah iki ağız bir kulak verirdi. Onun için çok dinleyip az konuşmak gerek” diye. Sonuna kadar katılıyorum. Fakat bazı sözler vardır, tesiri çok kuvvetlidir. İnsana bir geçti mi onu ele geçirir. İşte o sözlere dikkat etmeli. İyiye harmanlayıp ya yazıya dökmeli ya da dile getirmeli.

Birikmişlikten alıp çektiği için yazıya dökmek her zaman terapidir benim için. Bana iyi gelen şeyleri yazmak... Yemyeşil, güçlü, kökleriyle toprağı sarıp sarmalayan tıpkı insan gibi ayakları yere sağlam basan ulu ağaçları, renk cümbüşüyle insanı hayal dünyasına daldıran taptaze çiçekleri görüp de huzuru hissetmemek elde değil. Ağaçlara bakınca insan silüeti geliyor gözümün önüne. Başını Güneş’e çevirip ışığı alan insan yere sağlam adımlarla basıp topraklayınca kendini ağaç misali, işte o zaman kavuşur özüne. Bulur kendini doğanın derinliklerinde. İrdeledikçe her şeyin aynı olduğu sonucuna varmaz mıyız zaten? İnsanın dimdik omurgası, almış yeteneğini sanki o ulu ağaçların gövdesinden. Evrenin her bir zerresi bu denli kusursuzken bunu görmemek mümkün olamaz diye düşünüyorum. Her şeyin bir olduğu o kadar bariz ki. Renkler, suretler, simgeler bunu çok net açıklamıyor mu? Bu sarmalı fark edince şaşkına dönmüştüm. Samanyolu Galaksisinin biçimi, bitkilerin tohumdan fidana yol alırkenki salınımları, kozalaklar- kozalaklara Antik Mısır’daki hiyerogliflerde defalarca atıfta bulunulduğunu görebiliriz- deniz kabukları, denizatları... Doğadaki Fibonacci Dizisi ve altın oran... Bunları inceleyip de yaratılışa hayran kalmamak elde değil. Hepsi esasında farklı suretlerin arkasındaki özün tezahürü. Fark edelim özümüzü, hissedelim özümüzü. Hissedelim ki günlük hayatın tasasından, kirinden biraz olsun arınalım; kendimize gelelim, kendimizi bulalım.

Çizgi: Muammer Erkul

Çöp Hayat

Arif Karadeniz

İHTİYAÇLAR SINIRSIZDIR DİYE ALINAN BİR EĞİTİMDEN SONRA İNSANLARIN TÜKETMEK İÇİN YARIŞ ATI HALİNE GELMESİNDEN ANCAK SİSTEMLİ DÜŞÜNCE PRATİKLERİ İLE KURTULUNABİLİR.

Her canlının doğumundan ölümüne kadar olan süreçte, barınmak, giyinmek ve beslenmek gibi temel ortak özellikleri ihtiyaçları vardır.

Yarınların garantiye alınması gibi anlamsız bir korku ile sürekli stok yapmaya kendini mecbur gören insanlar, stokları ambarlarda değil mutsuzluk olarak beyinlerini dolduruyorlar. Yarını sabrederek bekleyip borçlanmadan alabileceği şeyleri alıp uykusuz geçen gecelerin insandaki stresli hayatı ortaya çıkardığını bilmek ve ona göre tüketim kültürü geliştirmemiz lazım.

Günlük ihtiyaçların karşılanması için yapılan alışverişler için çıkılan yolda, dönüştürülen içinde haftalık aylık belki de yıllık ihtiyaçlarımızdan ürünlerle dolu dönmekte.

Günlük alışverişler, günlük ihtiyaçlar için yapılmalıdır, bitirilen ürün yarın tekrar alınmalıdır, aksi halde dünden ya da evvelki günden kalma ürün artık taze değil batıl olacaktır. İnsan bu tercihini kullanırken dikkat etmelidir.

Mutfak eşyalarında, günlük, misafirlik, bir gün lazım olur luk, modası geçen yerine alınan lar vs ler le evin dolaplarının tamamı dolmuş aranan malzemeyi bulmak adına epey bir uğraş gerekir halde. Bu lazım olanın dışında var olan diğer üç kat malzemelerin kapladıkları yer, onları temizlemek için harcanan enerji, satın alırken harcanan para, milli ekonomiye verdiği zarar yan yana konduğunda sadece bu davranışımızı düzeltmek bile nasıl bir gelişme ve büyümeyi sağlayacak düşünmek gerek.

Gereksiz tüketimin olmaması demek, üretilen bu malların ihraç edilmesi demektir, yani döviz girişi ve ilave refah demek tır, gelişmek demek tır.

Çöp eşya aslında milli servettir. Çöp gıda milli servet tır, hatta başkasının ihtiyacını tüketmek anlamına geldiği için kul hakkı demek tır. Bizim kültürümüzdeki oruç, sadece belli saatler arası yememek ve içmemek değildir. Yememenin insana sağladığı rahatlığı, huzuru öğretmesidir, yokluğun kıymetini bildirmesidir.

İnsanın doyması için gerekli yemek miktarı sadece kendi yumruğu kadardır, ondan sonra yediği her lokma ona yük olarak, kilo olarak, hastalık olarak geri döner. O yedikleri ile asla mutlu olamaz, bilinmesi gereken insan ne kadar yerse yesin sonu gelmez, doyma duygusu midede değil beyindedir, onu kullanmak ve kaliteli yaşamak için biraz sonra klozete boşalacak gıdaları mideye alıp hamallık etmeme zekasını kullanmak gereklidir.

Yemek mideye indikten sonra ihtiyaç fazlası olan gıdaların ğütölmesi işlenmesi nakledilmesi yağlara ayrıştırılması stoklanması ve ıskartaların atılması esnasında vücudun tüm organları ilave mesai yapar, günlük çalışma saatlerini iki kata çıkarmış organların erken yıpranmasından sonra ağrılar, sancılar, yıpranmanın getirdiğı aksaklıklar, hem yaşam kalitesini düşürür hemde hastahane ve eczane yolları yakınlaştırır.

Akıl bütün bunlara hakim olursa çöp mide çöp, ev, çöp sokak, çöp şehir, çöp ülke, çöp zihniyetle yaşamak zorunda kalmayız. Daha hafif daha zarif, daha akıllı, kendine güvenen lazım olduğı kadar ürettiğı için daha az yorulan, estetik bedenli ve estetik ruhlu insanların ülkesi oluruz.

Birleşmiş milletlerin gıda ile ilgili birimde yayınlanan rapora göre dünyada aç insanların sayısı şişko kilolu insanların sayısına eş, açlıktan ölen insanların sayısı da obez insanların sayısına denkmiş. Bu bir tesadüf değildir, bu bire bir insana gör diyen sesleniştir, göstergedir.

Palavradan insan hakları, demokrasi, evrensel değerler güzellemlerine gerek yok, gerçekler süslü kelimelerle örtölüyorsa maksatlarını anlayacak ve bunun bilincinde bir insan nesli, canlılık hayatın nın devamı için şarttır.

Tüketimin, ihtiyaçtan sonrası için olanlar kapitalizmin ihtiyaçların sınırsız olduğı fikrini zihnimize koyması ile ilgilidir, tüketimin dörtte üçü zihinseldir, fiziksel olan- dan sonraki kısmı için insanlığın uyanması, sokakta aç insanın kalmaması demektir. İstisnalar hariç evsiz işsiz insanın kalmaması demektir, eğitimin her isteyene verilebildiğı, refahın, gelişmenin hızının sosyal adalet temelinde yapılabildiğı bir dünya demektir.

Sabır ve yeter, duygusunu geliştirerek bu insanlık düşmanı tüketme duygusunu bize ezberletenleri ve hayal perdesini yenerek dünyanın tekrar yok olmasını durdurmak mümkündür.

Mûlâhazât-ı Ahvâl-i Umûmiyye**Kerim Ak**

Îcâb-ı zamandır diye bir kör tebaiyyet
Efkâr-ı umûmiyyeye sârî bu vaziyyet

Mâdem mütecânistir o, hâliyle muhâldir;
Olmaz mütedeyyinle muhâlif medeniyyet

Mânî-i terakkî demek İslâm'a, vebâldir
İslâm ile bilcümle yücelmiş beşeriyyet

Heyhat ki azîz ümmetin ahvâlî ne hâldir!
İzzetli iken zillete düşmüş şu cemiiyyet...

Kânûn-ı İlâhî bu, kemâl ardı zevâldir
Lâkin ki dalâlet buna vermiş sebebiyyet

Hep tefrikadan çektiğimiz derd-i melâldir
Gördük, ne belâ açtı şu kavmî asabiyyet

Kardeşleri düşmân eden âh işbu cidâldir
Âdem babamız böyle mi etmişti vasiyyet?

Bilcümlesi bir hânede evlâd ü iyâldir
Birdir arabîyyetle – bilirsen – acemiyyet

Mâzî ki hakîkatte o, âfiye visaldir
Âgâh ol, ezelden gelir elbet ebediyyet

Târîhi masal sanma sakın hâ, o misâldir
Sen kıssadan al hisse budur işte meziyyet

Zannetme ki ceddinde olan sâde hayâldir
Et sen de görürsün yine cehdetmeye niyyet

Hakk’ın adı nakşolduğu bayrakta hilâldir
Îmanla vatan birlenir îcâb-ı hamîyyet

Bir lâle şu topraktaki, zannetme ki lâldir
Zikrinde onun gâfile yoktur aleniyyet

Bir vechi celâl olsa da bir vechi cemâldir
Olmaz feleğin râhatı, çekmezsen eziyyet

Takdîre rızâ, mü’mine îcâb-ı kemâldir
Kalmaz geri Beyzâde tecellâ-yı meşîyyet
Vezni: mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün

Eğitimden Medeniyete Nurettin Topçu

Burhan Tuz

Cumhuriyet Dönemi aydınlarından biri olan Nurettin Topçu'nun düşünce ve fikir dünyasında eğitime ilişkin anlam, eğitimden beklentileri, eğitime dair eleştirileri ve eğitimcinin vizyonuna ve misyonuna ilişkin görüşleri dönemin aydınlarına göre daha farklı yerde konumlanmaktadır. Bu çalışmada Cumhuriyet dönemi aydınlarına göre eğitime ilişkin görüşleriyle daha farklı bir şekilde tavır alan Nurettin Topçu'nun fikirlerini anlamak ve açıklamak eğitim anlayışını açarak söz konusu düşüncelerini yorumlamak ve eleştirel bir okumaya tabi tutmak amacıyla Nurettin Topçu'nun eğitim ve medeniyet anlayışı çerçevesinde Türk eğitim sistemine ve medeniyet algısına ilişkin görüşlerini ve eleştirilerini sistematik bir şekilde ele alıp açıklamaya çalışacağız. Çalışmamız bir veya birkaç durumu kendi sınırları içerisinde bütüncül olarak analiz edeceğinden nitel araştırma yönteminin bir deseni olan durum çalışması olacaktır aynı zamanda (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2020). Nurettin Topçu'nun Türkiye Maarif Davası adlı eseri başta olmak üzere, diğer eserlerinde de eğitime dair belirtmiş olduğu hususlar çalışmamızın kapsamını oluşturacaktır. Bu çalışmada doküman analizi gibi hususlarda bize yol gösterici olan, derinlemesine tanım ve yorum yapmamızı sağlayan nitel araştırma modeli benimsenmiştir.

Tarihte ve tarihe yön veren büyük kişiliklerin ortak hedeflerinden biri medeniyet tasavvuru oluştururken hem teorik hem pratik anlamda eğitime önem vermeleridir. Her medeniyet algısı ve tasavvuru bireylerin ve devletlerin eğitime ilişkin anlayışlarının bir ürünüdür. Çünkü eğitim hem insanları ayırıştırması yönüyle hem de şimdi ve gelecekte insanları birleştirmesi anlamında önemli bir güce sahiptir. Her eğitim modeli beraberinde bir medeniyetin zihinsel kodlarını da taşımaktadır.

Geçmişten günümüze büyük kişilerin ortak amaçlarından biri hem uygulama alanında hem bilgi anlamında eğitime önem vermiş olmalarıdır. Çünkü eğitim, onların

hayallerinin ve gerçekte olan kavgalarının hem motivasyonu hem de var olma nedenleridir. Nurettin Topçu, eğitimden geçen her bir ferдин zihin dünyasına etkisindeki en önemli katkılarından biri, bireye dair indirgemeci ve sığ bir temele dayanan eğitim felsefelerine karşı durduğu uzaklıktır. Kendimizi anlamak yerine öteki tarafından tanımlanmayı bekleyen ve ötekileştirmeyi seçen bir okuma ve eğitim biçimine karşı kendimizi anlamaktan, tanımaktan ve kendimize eleştirel yaklaşmaktan yana bir tavır almıştır. Eğitime ilişkin görüşlerini sorgulayacağımız kişinin nasıl bir eğitim aldığı da önemli bir konudur. Çünkü her tanım, tanım yapandan izler taşır. Eğitim, Nurettin Topçu'da ön plana çıkan ve üzerine düşündüğü konularla ilişkili bir alan olmuştur. Sorbonne Üniversitesi'nde eğitim görmüş bir felsefeci olarak Nurettin Topçu, varlık, toplum, insan, ahlak, birey, kültür, medeniyet gibi konularda fikir çilesi çekmiş bir düşünce adamının eğitime ilişkin fikirler üretmesi de elbette kaçınılmazdır (Işık,2019). Türkiye Devleti'nin kuruluş aşamasında meydana gelen değişimlerin pek çoğu "maarif" yani "eğitim" alanında meydana geldiği aşikardır. Cumhuriyet döneminde ikinci meclis ile birlikte her alanda başlayan, inkılapların, devrimlerin en temel kaynağını yeni devletin yapısını ve istikbalini değiştirecek olan eğitim sistemi şekillendiriyordu. Cumhuriyet ile birlikte eğitim, zaman geçtikçe eski ve yeni, gelenek ve çağdaşlaşma, muhafazakar ve modernizm kavramları üzerinden gelişerek büyük bir mesele halini aldı. İdeolojik kamplaşmaların esiri olan eğitime ilişkin pek çok tanımlar ve yorumlar yapıldı. Araştırmayı açmak ve yorumlamak adına geçmişten günümüze büyük düşünür ve filozofların tanımlarına bakmakta yarar vardır. Eğitime ilişkin bu tanımlar aynı zamanda o toplumun ve milletin medeniyet algısına yönelik kodları taşımaktadır.

Eğitim, kavramını Ş.H. Akalın (2011),Türkçe sözlükte şöyle tanımlanmaktadır: "çocukların ve gençlerin toplum hayatında yerlerini almaları için ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve anlayışları elde etmeleri, okul içinde ve dışında kişiliklerini geliştirmelerine doğrudan ya da dolaylı olarak yardım etme, terbiye" (s.28) şeklinde geçmektedir. Sözlükte geçen tanımın dışında geçmişten günümüze birçok düşünür de kendince eğitim kavramına ilişkin tanım yapmıştır. Bu tanımlara bakmak faydalı olacaktır. Eğitim kavramına ilişkin yapılan tanımlara baktığımızda farklı farklı ta-

nımları görmek mümkündür. Platon eğitimi, “Eğitim, insanı bilgilendirmekten daha çok ruhu yüceltmeyi hedefler. Eğitim ruhu iyiye doğru yönlendirir. Yani ahlaksal bir etkinliktir” (Platon, 2019, s.112) olarak tanımlar. Platon eğitimin amacını ise, “bireyleri yeteneğine göre yetiştirmek, temel eğitim alanlarını (müzik, jimnastik) öğretmek ile ruhun üç bölümü arasındaki uyumu sağlamak, böylece herkesin kendi üzerine düşen görevi yapması yani adaletin sağlanması, bireyin bilgilenmesini sağlamaktır.” (Kılıç,2016) şeklinde bize açıklar. Fârâbî, eğitimin temel hedefinde ve önceliğinde bireyin bu dünyada mutlu edilmesi gerektiğini düşünür (Saltuklu,2021). Fârâbî, bireye mutlu bir hayat sunup onu topluma faydalı hale getirmek eğitimin amacı olduğunu ifade ederek eğitimde birey ve toplum arasındaki sığı bağa dikkatimizi çeker (Farabi,2021). İslam dünyasının önde gelen filozoflarından biri olan Gazali ise eğitimin temel amacının ahlakın güzelleştirilmesi olduğunu düşünmektedir (Gazali,2001). Gazali, esas mutluluğun güzel bir ahlak ile mümkün olduğunu vurgular. Gazali, anne, baba ve öğretmenlerin en önemli görevleri çocukları ahlaki olarak kemale erişmesi konusunda sorumlu olarak görür (Gazali,2013). Batı dünyasının yetiştirdiği önemli düşünlerinde bir olan Kant ise eğitimin amacının, bireyi olgunlaştırma süreci olduğunu ve onu mükemmelliğe erişirme süreci olarak tarif etmektedir (Kant,2022).

Günümüz eğitim tanımlarına bakacak olursak bireye ilişkin daha kapsamlı tanımlar görmek mümkündür. Ülkemizde eğitim bilimleri alanında öncü isimlerden bir olan Selahattin Ertürk eğitimi şu şekilde tanımlar: “Eğitim, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.” (Selahattin,1997,s.12). Orhan Oğuz ise eğitimi, “insanın içinde yaşadığı topluma uyum sağlamasına yardım edecek temel davranışları kazandırmak” şeklinde açıklamaktadır. Bu tanımdan hareketle eğitimin en önemli görevlerinde biri olan toplumsal normlar ve ahlaki genç nesillere aktarmak gibi esaslı bir amacının olduğunu söylenebiler (Oğuz,2010).

İnsana ilişkin bir tanımınız ve fikriniz yoksa size sunulan tanımlar ne ise onun üzerinden insanı tanımaya başlarsınız ve medeniyet algınız o yönde şekillenir. Bu

durum kendi medeniyet algısının farkında olan biri için kabul edilebilir bir durum değildir. Nurettin Topçu da bunun farkında olarak diğer bütün büyük filozoflar gibi insana dair düşünmekte ve onun eğitimi hakkında yorumlar yapmaktadır. Nurettin Topçu'ya göre insan, sosyal bir varlık olması hasebiyle bir tarafı kültüre bir tarafı medeniyete bakmaktadır. İnsanın, şekil aldığı bu kültür ve medeniyet öz itibarıyla bizim olandır (Topçu, 2010). Batı veya başka bir yerde aramak gibi bir beyhude durum içerisinde olmaz Nurettin Topçu. Bu tavır ve düşüncesiyle Cumhuriyet Dönemi düşünürlerinden ilkesel olarak ayrılmaktadır (Kara,2023). Bir düşünür olan Nurettin Topçu'nun insan, eğitim, aile, millet, devlet ve topluma dair fikirleri bir dünya görüşüne dayanır. Sahip olduğu bu dünya görüşü birtakım değerleri ve anlamları öne çekmektedir. Bu değerler üzerinden eğitimi, kalkınmanın ve gelişmenin ana direği olarak diker karşımıza. Millet, aile, ahlak, insan anlayışı eğitime ilişkin görüşlerinden kaynağını alır. İnsanın kişiliğinin durduğu yerde, tam ortasında bireyin öz itibarıyla kendisiyle beraber topluma, aileye, millete, tüm insanlığa ve onun eğitimine dönük ilerledikçe insanı da içine alan geniş bir daireye dönüşmektedir (Topçu,2011). İnsanın eğitimi mükemmel ve daha mükemmelle doğru bir yön çizer. Bu anlamda insan iradesi Mutlak olan iradeye doğru yönelir, yol alır ve her zaman Mutlak olanı sonsuzluğu arzulamaktadır. İnsan eğitimi bu sonsuzluğun sesine kulak vermeli, nihayetinde insan oradan geldiği gibi oraya gidecektir. Nurettin Topçu, insanın kendinde taşıdığı bu öz ile sonsuzluğa dair iştiaak duymaktadır. Dolayısıyla eğitimde birey bu sonsuzluktan kopartmaya dair engelleyici oluşumlara ve müfredata karşı manevi tarafını güçlendirmek esas meselelerden biri olmalıdır (Topçu,2011).

Eğitim ve medeniyet kavramları birbirini tamamlayan iç içe geçmiş anlamlar bütünüdür. Bu anlamda eğitime ilişkin tanımlar özünde bir medeniyet tanımıdır aynı zamanda. Eğitim ve medeniyet aynı dünyayı yansıtan bir aynadır. Eğitimin taşıyıcısı olan birey aynı zamanda üyesi olduğu toplumun medeniyet taşıyıcısıdır. Eğitimle bireyin iç dünyası şekillenirken birey buradan aldıklarıyla bir medeniyet inşa ederek dışı açılmayı hedefler. Eğitim aynı zamanda insanın kendisini keşfetmesinin bir yoludur. Medeniyet ise insanı değil toplumu-cemiyeti merkeze alan ve taşıyıcılığını da eğitimin yaptığı bir değerler manzumesidir. Modern ve zorunlu eğitim bu medeni-

yetin en önemli aktarıcısıdır. İnsanlar kim olduklarını ve istikametlerinin ne şekilde çizileceğine dair cevapları hep bu eğitim sisteminden öğrenirler. Bu anlamda medeniyeti şekillendiren en asli unsur eğitimidir.

Yayımladığı eserleri ve yazılarıyla, fikir ve düşünce yapısıyla daha çok bilinmesi gereken bir entelektüel, hareket ve aksiyon adamı ve aynı zamanda eğitime dair görüşleriyle yeni bir perspektif sunan bir eğitimci olarak Nurettin Topçu'nun daha çok yorumlanması ve anlaşılması gerekmektedir. Eğitime ilişkin modern dünyanın öne sürdüğü kalıplaşmış veriler ve insanı sadece maddeye indirgeyen anlayışın karşısına Nurettin Topçu, insan fitratını tanımayı merkeze almıştır. Eğitime ilişkin düşüncelerinin ana bileşenleri aile, kadın, birey, maneviyat, millet olmuştur. Aile kurumu ve burada yetişen çocuğun terbiye edilmesi önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü toplumsal hayat içinde son derece önemli bir konumda yer alan bu kurum, çağdaşlaşma ile beraber gelen her alanda etkili olan değişim ve dönüşüm en çok bu kuruma sirayet etmiştir. Bu değişim ve dönüşümler, çoğunlukla modernizmin sunduğu ahlaki ilkeler ve insanlar arasındaki ilişkiler alanında meydana geldiği sonucuna ulaşılmıştır.

Nurettin Topçu, Türk eğitim sistemini kırılıp dökülmüş ve işlevini artık yerine getiremeyen bir tekneyi andırdığını söylemektedir. Öğrencilerin sistem içerisinde bir şeyi talep etmeyen, ilim ve fen konularında geri kalan, sadece devlet dairelerine memur yetiştiren diploma avcısına dönüştüğünü söylemektedir. Öğretmenliğin ise gerçek manada anlamını yitirdiğini günlük yaşasını temin eden bir şekle dönüştüğünü ifade etmektedir. Esasında öğretmenlerin toplumu inşa eden manevi mühendisler olması gerektiğini ifade eder (Topçu,2018). Kendisi de bizzat öğretmenlik yapan Nurettin Topçu, öğretmenler hakkında daha ayrıntılı açıklama yapmaktadır. Öğretmenlerin görevi sadece bilgiyi aktarmak olmamalı; öğretmen, öğrenciye aynı zamanda yol gösteren ve öğrenciyi yönlendirmeyi gaye edinmelidir. Tek tiplilik modern dünyanın bireyin düşüncesine değin tesir etmiştir. Bu sebeple okullar, fabrikalar, kurum ve kuruluşlar ve daireler sadece mimari bakımdan değil işleyiş ve amaç yönünden de birbirine benzemektedir. Böyle bir durumda okulların en büyük görevi öğrenciye

kendini bilme bilgisi verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Pratiği olmayan bir hayatın, eğitimin; teknik eğitimi eksik okulların öğrenciyi eğitimden uzaklaştırdığı ve medeniyete ilişkin algılarının sorunlu olduğu sonucuna varılmıştır.

Nurettin Topçu'ya göre eğitim ve medeniyet bir bilgi ve bilgiyi işleme sürecidir. Bireyin eğitimi söz konusu olduğunda bu bilgi bir bütünlük içerisinde ve sistematik değerler manzumesi içerisinde öğretilmesi esastır. Kişinin hayatı sona erene kadar bu süreç devam eder. Ahlak ile bütünlēřen bir bilginin öğrenilmesi ve öğretilmesi esas amaç olduğu ve böylece toplumsal bağların daha sağlam ve sağlıklı olacağı anlamı ortaya çıkmaktadır. Nurettin Topçu, Türk eğitim sisteminin kendine has ve özel bir felsefesi olmadığından, Batılı eğitim sisteminin tasallutu altında olduğundan eğitimimizin anlamdan, algıdan ve hakikatten uzak olduğunu ve bu sebeple eğitimin yanlış anlaşıldığı ve genç nesillerin yanlış eğitildiği sonucuna varılmıştır. Çözüm olarak Türk eğitim sisteminin yeni bir benlik inşası için gerek nitelik gerek nicelik olarak en elzem değişiklik eğitim kurumlarından yani okullardan başlanılması gerektiği anlamını çıkarmak mümkündür.

Türk eğitim sistemi batılı eğitim sistemini kendisine örnek almasından dolayı bizim milli ve manevi değerlerimize aykırı unsurların sistemimize dahil olduğu böylece yetişen nesillerin kendi değerlerine karşı yabancılaştığı ve zamanla kendine ve kendinden olana düşman olduğunu sonucuna varılmıştır. Bu durum neticesinde bireylerin nitelikli eğitim almaktan geri kaldığı tespitine varılmıştır. Eğitim kurumları bütünüyle kişinin dış alemine seslenecek şekilde bir yapıya bürünürse kişinin iç alemini geri plana itilmiş olur. İç alemini ihmal eden bir eğitim sistemi vicdan ve merhametten uzak, katı ve sert bireyleri yetiştirir ancak. Eğitim meselesi hem maddi hem manevi ilkeler üzerinden inşa edildiğinde eğitim meselesi adına sağlam çözümler üretilmiş olacaktır. Eğitim, bilgiyi, mili, manevi ve evrensel birikimle bir araya getirerek ve bir arada eriterek yaşanan problemlerin çözümüne ışık tutabilecektir. Nurettin Topçu'dan almamız gereken ders belki de şudur: Yaşadığımız bu modern dünyada her şeyin sanal alemde ve görüntüde yaşatıp tüketme kültürünün hakim olduğu bu eğitim sisteminde her şey anlam ve değerini yitirmektedir. Hak ve hakikatin buharlaş-

tığı bu sistemde insanoğlu yeniden kutsallarına din, ahlak, erdem, maneviyat, vatan ve millet sevgisi, mücadele azmine tutunması gerekmektedir. Bu da sahici bir eğitim modeli ve köklerine bağlı bir eğitim sisteminden hareketle hak, hakikat ve hikmet üzerine bir medeniyet tasavvurunu inşa etmekle mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA:

Akalın, Ş. H. (2011). Türkçe sözlük (11.bs.). Ankara: T.D.K. Yayınları, s.28.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, S. ve Demirel, F. (2020). Eğitimdebilimsel araştırma yöntemleri (28. bs.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Ertürk, S. (1997). Eğitimde program geliştirme (9.bs.). Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.12.

Fârâbî. (2018). El-medînetü'l-fâzıla(Y. Aydınli Çev.). (1.bs.).İstanbul: Litera Yayınları, s. 127-129.

Gazâlî,İ. (2001). Yol, bilgi ve varlık(C. Köksal Çev.). (2.bs.). İstanbul: SufiKitap.

Gazâlî, İ. (2013). İhyâ-u ulumi'd- din (M. Yavuz Şeker Çev.). (3.bs.). İstanbul: Işık Yayınları.

Işık, E.(20199. Nurettin topçu çağdaş bir dervişin dünyası (2.bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kant, I. (2022). Eğitim üzerine toplu eserleri-1 (1.bs.). İstanbul: Say Yayınları.

Kara, İ.(2023). Nurettin topçu: bir ahlak davası (1.bs.). İstanbul: Türk Kültürüne

Hizmet Vakfı Yayınları.

Kılıç, E. (2016). ‘‘Platon’un devlet diyalogu bağlamında eğitim anlayışı’’, Felsefe Arkivi Dergisi (45), 67-84.

Oğuz, O. (2010). 21. Yüzyılda eğitim ve türk eğitim sistemi (8.bs.). Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.10.

Platon. (2019).Devlet (S. Eyüboğlu Çev.). (3.bs.). İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2019,s.112

Saltuklu, Z. (2021).‘‘Fârâbî’nin eğitim anlayışı’’,(Eğitim Felsefesi editörler: Mustafa Cihan-Zafer Yılmaz,) (2.bs.). Ankara:Pegem Akademi Yayınları, s. 240.

Topçu, N. (2010). Kùltür ve medeniyet (8.bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2011). İsyân ahlakı (5.bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2011). Yarınki türkiye (6.bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2018). Türkiye’nin maarif davası, (2.bs).İstanbul: Dergah Yayınları, s. 90-91.

AÇELYALAR VE SEN / Halil Köroğlu

Tanıdık bir kokuya hasretim bu günlerde
Bu günlerde hasretim bilindik  ehrelere
Bilinmeyen yarınlara heyecanlara
 t şlerine kırlangıçların sert ve sinirli
Ateş kırmızısı a elyalara
Ve sana

Bilmezdim bu kadar zor olacağını
Kurtlar sofrasında bir lokma bulmanın
Yaşamak istiyorum insanlara rağmen
Hayal kırıklıklarına ve bana rağmen
İstiyorum sokağın başında biraz dinlenmek
Bakmak Ateş kırmızı a elyalara
Ve sana

En buğulu gözlerin şiirini yazabilirim
Hele bir saat gece     bulsun
En kötü günlerin sözlerini
En güzel günlerin anılarıyla yoğurup
Suna bilirim önünüze
Ateş kırmızı a elyalara
Ve sana

Gece hüznünü döküyor
Kabarmış göğsüme damla damla
Ben seni d şlemekteyim
Kayan yıldızların s z l ş n  kirpiklerinden
Ellerinin narinliğini ipek mendil serinliğinden
Ve ayrılığı deniz mavisi hayallerin en derin sularından
Yıldızlar kuşağında parlıyor gözlerin
Aklımdan çıkmıyor söylediğin sözlerin

Boşver beni bırak ardında

Ben aksiyim biraz çirkin ve huysuz
Umutlarımı yitirirsin bağlarsan bana
Gevşek benim iplerim hayat ile aşk ile
Ateş kırmızısı açelyalar ile
Ve senin ile

Kahve gözlerinden bir yudum istiyorum
Kırık yılların hatırı olsun aramızda
Sana bir bahçe kurmakta niyetim
Kırlangıların yuva yaptığı bir dam
Üzüm salkımlarından bir duvar
Bir iki meyve ağacı
Bir sincap belki içerisinde
Ateş kırmızısı açelyalar
Ve sen

Ne kırlangıçlar gelip yuva yaptı
Ve üzüm tırmandı duvara
Meyve ağaçları tutmadı
Ben tuttum onlar tutmadı
Onlar tuttu ben tutmadım
Davet edemedim bu bahçeye kimseyi
Ateş kırmızısı açelyaları
Ve seni
Yaşamak zor zanaatmiş
Hadi dediler git yaşa kendi başına
Ne geçim sıkıntısı bitti
Ne aynadaki adam susmak bildi
Ondan başka konuşanda yok geri
Ne gören ne duyan ne bilen
Ne soran var
Halim hatrım aklım yerinde mi
Yerinde mi
Ateş kırmızısı açelyalar
Ve sen

HİKMETNÂME / Ahmet Şimşek

Yol'Ona / Yoluna

1. Ey Oğul! Allah Teâlâ'ya sonsuz hamd ve senâ olsun. O'nun şanı pek yücedir. Resulü, Sallallahu aleyhi ve sellem'e sonsuz salat ve selam olsun. O, pek izzetlidir. Oğul, hayat dalgalı bir deryaya benzer. Deryaları dalgalandırıp durdurana şükretmek pek mühimdir. Kürekleri deryada doğru çeker isen deryanın sahibi seni daha büyük deryalara ulaştırır. Oğul, şunu hiç unutmayasın; deryanın suyu durduğunda bil ki ömür sermayen de tükenmiştir.

2. Dünyada bir yolcu gibi olasın. Mülkün maliki yalnızca seni yaratandır. Dünyaya aldanır isen yolda kalırsın. Kesretin güzelliği kavanozda duran bir bala benzer. Eğer ki kavanozu yalamaya cürret edersen, elde edeceğin yalnızca boş bir hevedan ibaret kalır. Sen, gönlüne dönesin. Gönül, nazargahı ilahidir. Her güzellik orada yetişir. Kör olduğunda, gönül sana istikamet verecektir. Ey oğul, yol yolunca yürüyene biter.

3. Kitaplar insanı menzile ulaştırmaz. Ancak zihnini doldurur. Yolcu yolunda gerektir. Yolda yürür iken gönlünü ve ruhunu dolduracak ve doyuracak olanın peşinde olasın. Şu dünya hayatında korkun yalnızca seni yaratana olsun. Unutma ki derya üzerinde yaşayan ancak balık tutmaya muktedirdir. Mühim olan deryanın dibine inebilmektir. Ey oğul, her karanlığın bir aydınlığı vardır. Zor anlarında pes etme. Yalnızlığın da bir nimet olduğunu her daim bil.

4. Büyükler ne demiştir; "hikmet taşımayan söz gevezelik, tefekkür bulunmayan sükût gaflettir." Bu minvalde hareket edesin ki nefsinden gönlüne zarar bulaşmasın. Hayatta öyle beşerler vardır ki insanlık mertebesinde bir çabaları ve gayeleri yoktur. Onlar için de dua kılmayı bilmelisin. Zira kendin için istediğini başka bir mümin kardeşin içinde istemelisin. Ancak böyle yapar isen yoldan ayrılmamış sayılırsın.

5. Gün olur, sıkıntı ve belalar yağmur misali üzerine yağarda, ümidi bırakırsan veyl olsun. Böyle bir hâlde kaldığında hemen tevekkül edersin. Sanma ki hikmetsiz iş var. Seni senden daha iyi bilen var. Bilincini kavi tutasın ki bakışların keskinleşsin. Her hikmeti bilmeye kimin gücü yetmiş ki senin yetsin. Güç yetiremediğinde isyan bayrağını dalgalandırmayasın.

Medeniyet Pencерemiz

Adnan Yılmaz

Medeniyet, ortak mefkuremizin odak kavramlarındanr. Buna binaen yakın tarihimizin münevver şahsiyetleri bu kavram üzerine mutlaka bazı kayıtlar düşmüşlerdir. Sezai Karakoç da onlardandır. Yitik Cennet kitabında, tıpkı Farabi'nin el-Medinetü'l-fazıla adlı telifinde olduğu gibi yaşanabilir bir dünya için Medeniyet kavramına işaret etmiştir. Onun penceresinde Medeniyetin tarihte neşvu nema bulduğu mekanlar olmuştur. Bugünün dünyasında üretilmiş ve yıkıcı uygarlığın karşıtı konumunda olan Doğu bunun tipik örneklerindendir. Karakoç için doğu, Asya'dır. Medeniyetimizin kaynağını ve kaynak coğrafyasını temsil eden Hz. Peygamber dönemi siyâset dünyasının “batı” rolünü Bizans “doğu” rolünü ise İran oluştıruyordu. Nitekim Rum suresinde bu hususa dair izler bulmak mümkündür. Karakoç açısından Doğu, medeniyetin yaşandığı coğrafya olmakla birlikte asıl anlamını İslam Medeniyetine tekabül etmesiyle kazanır. Dolayısıyla, İslam medeniyetinin lisanımızda karşılık bulduğu coğrafi kavramlar müsemması ile İslam medeniyetini karşılamaktadır. Bu medeniyet bir hakikat medeniyetidir. Bu medeniyeti tanımak ve öğrenmek her birey için bir sorumluluk olmalıdır. Fuad Köprülü bu hususu Türk aydını için özel olarak dile getirmiştir.

Batı kavramıyla da esasen bir uygarlıktan bahsedildiğini ifade eder Sezai Karakoç. Zira batı kavramı değerler manzumesine referans yapılarak kullanılır. Bu aslında bir bütün mesabesinde hayatın her alanına sirayet etmiş bir hayat algısını ifade eder. ABD, Rusya gibi aslında coğrafi olarak birbirinden farklı öge devletler bu paradigmanın uzantısı durumundadır. Karakoç'un kendi ifadelerinde bu tespiti görmek daha etkileyici olacaktır.

“Grek medeniyetinin hazanında bir Roma, Roma'nın bağ bozumunda bir Hıristiyanlık, Ortaçağ'ın gün batımında bir Rönesans, Rönesans'ın altın noktasında bir Reform, Reformun arkasından aklın diktatörlüğüdür.”

MEDENİYETİMİZİN KAYNAĞI; İSLAM, İMAN VE İNANÇ

Hız. Âdem'den başlayarak son peygambere kadar inşa edilen hakikat medeniyeti vahiy kaynaklıdır. Karakoç'a göre “İslâm medeniyeti Kur'an medeniyetidir.” Dolayısıyla ilahî kaynaklı bu medeniyetin kurucuları da peygamberlerdir. Diğer medeniyetler ise bu medeniyetten ayrılmış, tahrip edilmiş medeniyetlerdir. Tarihî süreç içerisinde oluşan medeniyetlerin bir önceki, sonrakine rehberlik etmiş, kurulan yeni medeniyet onun üzerine inşa edilmiştir. Mezopotamya medeniyeti, Mısır medeniyetine, Mısır medeniyeti Grek medeniyetine, Grek medeniyeti de Roma medeniyetine

tesir etmiştir. Rönesans sonrası gelişen Batı medeniyeti, Grek ve Roma medeniyetinin yeniden dirilişidir. Ona göre “İslâm medeniyeti” ya da “Hakikat medeniyeti” yegâne medeniyettir. “İslâm medeniyetini, medeniyetler medeniyeti” olarak ifade eder. Dolayısıyla vahye dayanan İslâm medeniyeti, filozofların tasnif ettiği, sonlanan ve ölen medeniyetlerden olması da mümkün değildir. İslâm medeniyetinin varyasyonları olarak ortaya çıkan medeniyetler zamanla yerlerini bir sonrakine bırakabileceğine işaret eden Karakoç, bunun bir bayrak yarışı olduğunu, dolayısıyla sonlanma, bitme anlamına gelmeyeceğini söyler. Medeniyetin bozulan, çürüyen, yenilenmeye ihtiyacı olan yönleri olabilir.

MEDENİYETİMİZİN TEMEL İLKELERİ

İslam medeniyeti insanı yaşatan bir medeniyettir. İnsanı, insan olarak bu dünya doğasında var kılma kaygısındadır. Bu çerçevede önceki insana huzur kazandırmaktır. İnsanın insan için kurt olarak tanımlandığı bir cahiliye uygarlığından “insanın insanı insan kıldığı” bir medeniyete yolculuk esası üzerine kuruludur. Bu medeniyet insanın insana köleliğini reddeder. Tüm insanlar, yaratıcının kulu olma şerefine sahip olarak var edilmişlerdir. Bu ana ilkedir. Medeniyetimizin kaynağı olan İslam’ın temel umdesi olan tevhid kavramı bu muhtevayı karşılamaktadır. Bu insanın insana bakışını özetleyen bir müktesebatın toplamını ifade eder. İnsanın zihniyeti bu kavram üzerinden inşa edilmek murâd edilmiştir. Tevhid insanı insana sevgi üzerinden paydaş yapan âdeta bir iksirdir. Bu temel yaklaşım ihmal edildiğinde insan insana bir tehdit haline gelmektedir.

İnsanın insana paydaş kılındığı ve farklı rollerle sorumluluklar üstlendiği bir dünyanın ilahi muradın bir tezahürü olarak medeniyetimizin temelini oluşturduğunu ifade ettikten sonra bu zemin üzerine tüm insan ilişkilerini en yakından başlayarak tesis etmektedir. Anne babaya yönelik iyi muamele emri, âdeta dinin sahibi olan yaratıcıya iman ile yan yana konulmuştur. Buna eşlik eden ve mütemmim cüzü bağlamında bir makro medeniyet sisteminin parçası olarak yakınlarımızda bulunan ihtiyaç sahibi insanların genel manada her türlü ihtiyaç oluşumunda destek olunması prensibi devreye girmektedir. Birbiriyle paydaş olarak yaratılmış insan için cimrilik ve savurganlık insanın insanla ilişkisi bağlamında en yakında olan anne baba ve akrabalara dair duyarlılık baltalanabilmektedir. Bu nedenle uzak durulması gereken davranışlar olarak dikkat çeker. Tabiidir ki insan insanın ya hilkatte ya da inançta kardeşliği vardır. Buna binaen silsile genişleyerek sorumluluk alanına insanları dahil etmektedir. İnsanın en kıymetli yönü bizatihi varlığıdır. Bedenen varlığıdır. Zira insanın ruhen de dünya hayatında anlamını tamamlayan boyutu bedenidir. Maddî bedene yönelik her türlü gerek paydaş davranışı kurallara bağlanmıştır. Kasti müdahaleler insani ve ilahi öfkeye neden olmaktadır. Çocukların korunması bu minvalde sorumluluk

alanı dahilindedir. İnsan insanın canına kıyamaz. Can güvenliği esastır. Mal güvenliği esastır. İnsanın manevi şahsiyetinin bir parçası olarak iffetini muhafaza etmesi esastır. Vefa ve yaratılışın gerektirdiği sadakat esastır. Ölçülü ve tartılı bir dünyada dürüstlük esastır.

Medeniyetimizin temel derdi insanın insana karşı zayıflıklarını suistimal etmemesidir. Tarih boyunca hukuktan sosyal kurallara varıncaya kadar tüm çabalar, ilahi muradın insan varlığına konulan şeref ve Kerem olgusunun tezahürüdür. Zayıf bir çağa erdiklerinde anne babamız, ihtiyaç sahibi olduklarında akrabalarımız, komşularımız ve ulaşabildiğimiz insanlık ailesinin üyesi olan bireylere destek olma sorumluluğu, Müslümanların yeryüzünde medeniyetlerinin temel muharrik gücü olmuştur. Yetime sahip çıkmak, miskine destek olmak, yoksulu doyurmak, köleyi azad etmek bu minval üzere tezahürlerdir. Modern batının zorbalıklarına karşı duruş da böyledir (1-Yusuf KAPLAN)

MEDENİYET'İN ÖZ'Ü HİKMET, UYGARLIĞIN ÖZÜ ŞİDDET'TİR

Birbirine bakan ve birbirine akan melekût âlemi ile mülk âleminin birbiriyle buluşması, birbiriyle konuşması, birbirini açıklığa kavuşturması yolculuğudur medeniyet. Medeniyet, özü, özsuğu hikmet olduğu için, hakikatin izini sürer. Uygarlık ise, özü ontolojik şiddet olduğu için, hakikatin izini siler, kendisini hakikat ilan eder ve bunu da marifet zanneder!

Uygarlığın kendisini hakikat ilan etmesi, hakikatin ve hayatın bitirilmesinin bütün yapı taşlarını döşer birer birer...

MEDENİYETİN MÂNÂ HARİTALARI, SÜNNET- SENİYYE'DE ŞİFRELENMİŞTİR

Sünnet-i Seniyye, fitrat'ın, zamanda ve mekânda özetlenmesi, örneklenmesi, önümüze serilmesidir. Medeniyetin tohumları, peygamberler tarafından ekilir. Peygamberler, medinelere medeniyet tohumları ekerler, Rahman'ın rahmet elçileri olarak, insanlığa hakikat haberleri getirirler: Ve insanı olgunlaştıran, aşkınlaştıran, tabiatı yeşerten, kâinâtı bütün varlıklarla birleştiren, insanı diriltiren ve hayata ruh üfleyen bir merhamet ve adalet, kardeşlik ve hakikat şarkısı bestelerler. Bizim medeniyetimizin kaynağı, vahiy; kurucusu âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber; kurucu sütunları ise ilim, irfan ve hikmet menzilleridir. İlim, irfan ve hikmet menzilleri, medeniyetin Efendimiz'in (sav) şahsında ve yaşadığı dünyada hakikatin Mekke sürecinde hayat bulduğu, Medine sürecinde hayat olduğu, Mekke ve Medine süreçlerinin hâsılası ve mahsûlü olarak medeniyet sürecinde herkese ve her şeye hayat sunduğu Sünnet-i Seniyye'nin güzergâhlarında yapılan bir "fütûhât" / açılım yolculuğudur.

Özlü bir ifadeyle, İlâhî şiarların Nebevî şuurla buluşması, Nebevî şuurun, hakikatle yoğrulan insan tarafından beşerî bir şiiire durdurulması yolculuğudur medeniyet.

NEBEVÎ SOLUK ÇEKİLDİ, İNSANIN NEFESİ KESİLDİ

Ne zaman ki, dünyadan Nebevî soluk çekildi, işte o zaman, insanın yok oluş bileti de, hakikat nefesi ve sesi de kesildi. İnsanın yeniden insanca bir hayata kavuşabilmesi için, bu kez derinden, ta derinden Nebevî rahmet, adalet ve hakikatin sesine kulak kesilmeye ihtiyacı var.

İnsanın, Nebevî sesin bize sesleneceği, bizi dirilteceği, herkese ruh üfleyeceği Efen-dimiz'in (sav) kendisinde, dolayısıyla Sünnet-i Seniyye'sinde özetlenen biliş / ilim, oluş / irfan ve "varoluş" / hikmetsüreçlerinden oluşan bütünlüklü / kâmil insan hakikatine kavuşabilmesinin yegâne yolu, fütûhât-ı medeniyye yolcuğunda gizli çünkü.

FÜTÛHÂT-I MEDENİYYE MİNİ MANİFESTOSU

Nebevî hakikat medeniyeti yolculuğunun bidayeti ilim, ortası irfan, nihayeti ve nihâî gâyesi hikmet'tir. O yüzden, Hakikat, hikmetle kâimdir; hikmetse, hakikatle dâim: Hakikat, hikmet'le kıyam eder, varolur; hikmet'se hakikatle devam eder, yol olur: Hakikat yolculuğunun yolu. Hikmeti yitiren hayat, bayatlar, solar. Hakikati yitiren hayatsa, insanı yalnızca ağlarına bağlar, soldurur. İlim, hakikatin SÖZ hâli'dir. İrfan, hakikatin "GÖZ" / KALP GÖZÜ hâlidir. Hikmet'se hakikatin ÖZ hâli.

İlim, çağrı'dır: Mekke'de hayat bulan İlâhî çağrı. İrfan, çağ'dır: Medine'de hayat olan Nebevî çağ. Hikmet'se, Mekke ile Medine'nin gürül gürül akıttığı çağlayan'dır: İlâhî çağrı'yla buluşan, Nebevî çağ'la oluşan insanın, hakikati çağlayana dönüştürme çabası.

İlim, SÖZ'ü zenginleştirir. İrfan, "GÖZ"ü derinleştirir. Hikmet'se, ÖZ'ü gürleştirir. İlim, ribat'tır: Hakikate bağlanma. İrfan, irtibat'tır: Hakikatin bağlarını birbirine bağlama. Hikmet'se, râbîta'dır: Bağ kurma, çağ kurma, çağrı'yı gürül gürül akan, insanı yıkayıp arındıran bir çağlayan'a kavuşturma. İlim, hakikatli bakış'tır. İrfan, hakikat'le akış'tır. Hikmet'se hakikate varış.

Hâsıl-ı kelâm, ilim, hakikatin toprağa düşürülen tohumudur. İrfan, hakikat ağacının tomurcuklanmasıdır. Hikmetse, filizlenen, yeşeren, tomurcuklanan hakikat ağacının meyveye durması, meyve vermesidir (2-Yusuf KAPLAN)

İstanbul Ticaret üniversitesi Müspet Topluluğu tarafından gerçekleştirilen "Kavram Seminerleri" başlıklı seminer dizisinin üçüncü bölümü Sütlüce yerleşkesinde E-506 numaralı sınıfta yoğun katılım ile gerçekleşti. Ve bu seminerde Yusuf Kaplan "Batı

uygarlığı umutlarla değil korkularla kurulmuştur. Bu yüzden varlığını devam ettirebilmek için korkuyu kullanmaktadır” diyerek batı uygarlığını tarif eden Yusuf Kaplan konuşmasını “Kilisesi, havrası, camisi olmayan yer İslam medeniyeti değildir bu yüzden bizler insanlığın güven adası olmalıyız “ diyerek sözlerini onandırırken başka bir konuşmasında ‘Medeniyet coğrafyamız tarihinin en zorlu dönemlerinden geçiyor. 200 yıldır ikinci büyük medeniyet krizini yaşamaktayız. Birinci büyük medeniyet krizi onuncu yüzyılda başladı. Fakat onikinci ve onüçüncü yüzyılda zirveye çıktı. Şu anda yaşadığımız ikinci medeniyet krizi, kendini aşağılık kompleksi içerisinde gösteriyor. 200 yıldır çok büyük bir aşağılık kompleksiyle yaşıyoruz. Fakat konuştuğumuz çağ, konumlandığınız yer, konuşmanızın içeriğini belirlemekle birlikte konuşmanızın dilini ve yönünü de tayin eder” diye konuştu(3-Yusuf KAPLAN)

Ayrıca bu çağdan kişiliklerimizi arındırabilmemiz ve başka çağlara açılmamız lazım. Bu mümkün mü? Tabi ki mümkün..Başka çağlara ve başka çağrılara açılmak mümkün(4-Kamil AKDOĞAN).

Velhasıl; Medeniyet, ortak mefkuremizin odak kavramlarından. Buna binaen yakın tarihimizin münevver şahsiyetleri bu kavram üzerine mutlaka bazı kayıtlar düşmüşlerdir. Sezai Karakoç da onlardandır. Yitik Cennet kitabında, tıpkı Farabi’nin el-Medinetü’l-fazıla adlı telifinde olduğu gibi yaşanabilir bir dünya için Medeniyet kavramına işaret etmiştir.

Kaynakça

1-Kamil AKDOĞAN Şehrengiz Dergisi (2011)

2-Yusuf KAPLAN, (Özlü bir medeniyet tasavvuru manifestosu

3-YUSUF KAPLAN Şehrengiz Dergisi,gençliğin edebi seslenişi

4-Kamil AKDOĞAN

